

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ (Τ.Ε.Ι.)
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

**Παράλληλα και Συμπληρωματικά Νομίσματα
(Complementary Currency)**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Των

ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ ΜΑΡΙΑΣ & ΚΑΡΑΚΙΤΣΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

Επιβλέπων: Δρ. Σίσκου Θωμάς

Καθηγητής εφαρμογών στο Πανεπιστήμιο Δυτ. Μακεδονίας στο

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών παραρτήματος Καστοριάς

Καστοριά, Σεπτέμβριος 2022

Copyright © 2022 – Θεοδωρίδου Μαρία &Καρακίτσα Αικατερίνη

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν αποκλειστικά τον συγγραφέα και δεν αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Τ.Ε.Ι. Δυτικής Μακεδονίας.

Περίληψη

Η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία, η οποία πραγματοποιείται στα πλαίσια του Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Διεθνούς Εμπορίου, του Τ.Ε.Ι. Δυτικής Μακεδονίας, είχε ως ερευνητικό (αντικειμενικό) στόχο την γενική ανάλυση του συστήματος των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων (complementary currency). Για την επίτευξη του στόχου, χρησιμοποιήθηκε ως ερευνητική μεθοδολογία η βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Αρχικά, στο πρώτο κεφάλαιο της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας μελετήθηκε η έννοια του χρήματος. Η χρήση του χρήματος, στα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του, ήταν για λόγους αντιπραγματισμού, όμως, στην εξελικτική του πορεία κατέλαβε τον ρόλο του σύγχρονου πιστωτικού χρήματος, και, πλέον, λειτουργεί ως χρηματοοικονομικό στοιχείο. Ωστόσο, στη συνέχεια διατυπώθηκε ο ακριβής ορισμός του χρήματος, οι λειτουργίες του, οι ιδιότητες του, οι μορφές του, τα είδη του σύγχρονου χρήματος και η παράγοντες της ζήτησης και της προσφοράς.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύθηκε το Σύστημα των Παράλληλων και Συμπληρωματικών Νομισμάτων (CCS), το οποίο αναφέρεται η χρήση μιας συγκεκριμένης μονάδας ή συστήματος λογαριασμού με σκοπό να συμπληρώσει το επίσημο νόμισμα μέσα από την ανάπτυξη συγκεκριμένων παραγόντων που έχουν αναπτυχθεί βάσει ενός τοπικού δικτύου ώστε να ρυθμίσει λογιστικά τις ανταλλαγές αγαθών και υπηρεσιών. Έτσι, στο εύρος αυτού του κεφαλαίου επεξεργάστηκε η ιστορική εξέλιξη αυτού του είδους των συστημάτων, παρατέθηκαν η περιγραφή, η κατηγοριοποίηση και οι βασικές αρχές τους, και, αναφέρθηκε η συμβολή της παγκοσμιοποίησης, και η εφαρμογή των CCS στην Ευρώπη και στην Ελλάδα.

Στη συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο υπήρξε ενασχόληση με την αξιολόγηση των Συστημάτων των Παράλληλων και Συμπληρωματικών Νομισμάτων. Επομένως, λοιπόν, στο εύρος αυτού του κεφαλαίου παρατίθενται η χρησιμότητα, τα εμπόδια, οι προκλήσεις, τα πλεονεκτήματα, τα μειονεκτήματα και η επίδραση των CCS. Συμπληρωματικά, όμως, στο τελευταίο μέρος του τρίτου αυτού κεφαλαίου η αξιολόγηση εστιάζει στη σύγκριση των CCS με το παραδοσιακό νομισματικό σύστημα (νόμιμο χρήμα).

Τέλος, στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο, παρατίθενται κάποιες πρακτικές εφαρμογές των CCS. Συγκεκριμένα, δηλαδή, αναφέρεται πρώτα η περίπτωση της Ελβετίας με το ελβετικό WIR, το οποίο θεωρείται στη σύγχρονη εποχή ως το παλαιότερο και ένα από τα σημαντικότερα και πιο επιτυχημένα παραδείγματα συμπληρωματικών νομισμάτων. Στη συνέχεια, παρατίθεται η περίπτωση της Τσεχίας με τους τρεις διακριτούς κύκλους LETS, των οποίων οι

δραστηριότητες και πρωτοβουλίες ήταν περιβαλλοντικής φύσεως. Ακολούθως, αναλύθηκε η περίπτωση της Βραζιλίας με τα κοινοτικά συμπληρωματικά νομίσματα, τα οποία στη σύγχρονη εποχή εξελίχθηκαν με τη χρήση των τεχνολογικών μέσων. Τέλος, παρατίθεται και η περίπτωση της Αργεντινής, η οποία θεωρείται ως ιδιαίτερη περίπτωση όταν πρόκειται για νομισματικούς πειραματισμού, αφού έχουν δημιουργηθεί 17 κρατικά νομίσματα μεταξύ των ετών 2001 και 2003.

Λέξεις Κλειδιά: [Χρήμα, Παράλληλα και Συμπληρωματικά Νομίσματα, CCS, Ελβετία – WIR, Τσεχία – LETS, Βραζιλία - κοινοτικά συμπληρωματικά νομίσματα, Αργεντινή]

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	3
Περιεχόμενα.....	5
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο Πρώτο: Το Χρήμα.....	11
1.1. Η εξέλιξη του χρήματος.....	11
1.2. Ο ορισμός του χρήματος και οι λειτουργίες του.....	14
1.3. Οι ιδιότητες και οι μορφές του χρήματος.....	18
1.4. Τα είδη του σύγχρονου χρήματος.....	20
1.5. Η ζήτηση και η προσφορά του χρήματος.....	21
1.5.1. Η ζήτηση χρήματος.....	21
1.5.2. Η προσφορά χρήματος.....	23
Κεφάλαιο Δεύτερο: Το Σύστημα των Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισμάτων (CCS) 26	26
2.1. Η ιστορία του Συστήματος των Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισμάτων.....	26
2.2. Περιγραφή του Συστήματος των Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισμάτων.....	28
2.3. Κατηγοριοποίηση των CCS.....	31
2.4. Βασικές αρχές των Συστημάτων των Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισμάτων.....	38
2.5. Η παγκοσμιοποίηση, η εφαρμογή των CCS στη Ευρώπη & η Ελλάδα.....	41
Κεφάλαιο Τρίτο: Αξιολόγηση των Συστημάτων Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισμάτων.....	46
3.1. Χρησιμότητα, εμπόδια & προκλήσεις των CCS.....	46
3.2. Τα Πλεονεκτήματα & τα Μειονεκτήματα των CCS.....	50
3.3. Η επίδραση των CCS.....	55
3.4. Αξιολόγηση των CCS συγκριτικά με το παραδοσιακό νομισματικό σύστημα.....	56
Κεφάλαιο Τέταρτο: Πρακτικές εφαρμογές Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισματικών Συστημάτων.....	61
4.1. Η περίπτωση της Ελβετίας (WIR).....	61
4.2. Η περίπτωση της Τσεχίας (LETS).....	64
4.3. Η περίπτωση της Βραζιλίας (Κοινοτικά Συμπληρωματικά Νομίσματα).....	67
4.4. Η περίπτωση της Αργεντινής (Τα 17 κρατικά νομίσματα).....	70
Συμπεράσματα.....	74
Βιβλιογραφία.....	83
Κατάλογος Σχημάτων.....	90
Κατάλογος Πινάκων.....	91
Κατάλογος Εικόνων.....	92

Εισαγωγή

Εισαγωγή

Σε δυσμενείς χρονικές περιόδους, όπως οι περίοδοι κρίσης, οι άνθρωποι ανακαλύπτουν ποικίλους δημιουργικούς και αντισυμβατικούς τρόπους επιβίωσης. Στα πλαίσια, λοιπόν, της συλλογικής - οικονομικής κυρίως - επιβίωσης, θεωρείται ότι λειτουργεί και η δημιουργία ενός νομίσματος, θέτοντας μια μονάδα ως κοινώς αποδεκτό μέσο πληρωμής, το οποίο, έχει σκοπό να λύσει τα προβλήματα που δημιουργούνται σε μια κοινότητα (Gelleri, 2020).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτός και ο γενικότερος ορισμός των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων. Τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομίσματα (*complementary currencies*), όπως υποστηρίζει η βιβλιογραφία, ορίζονται ως μια συγκεκριμένη μονάδα ή σύστημα ενός λογαριασμού, τα οποία χρησιμοποιούνται για να συμπληρώσουν το υπάρχον επίσημο νόμισμα (Fare, και Ahmed, 2014). Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφερθεί, πως, αυτού του είδους τα συστήματα, αναπτύσσονται μέσω της συμβολής ομάδων ιδιωτών, επιχειρήσεων, ΜΚΟ, οργανισμών ή/και ιδρυμάτων και εκτελούνται ως έργο σε μία επιλεγμένη περιοχή, έχοντας ως στόχο «τη λογιστική ρύθμιση των ανταλλαγών αγαθών και υπηρεσιών» (Fare, και Ahmed, 2014: 1).

Ωστόσο, η ύπαρξη των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων αποτελεί μία νέα, σύγχρονη τάση της εποχής, αφού η πρώτη εμφάνισή τους πραγματοποιήθηκε κατά της διάρκεια της δεκαετίας του '80, όπου, από αυτό το χρονικό σημείο κι έπειτα, χρησιμοποιούνται ευρέως για την ανάπτυξη των οικονομιών -αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων (Fare, και Ahmed, 2014). Συγκεκριμένα, μάλιστα, από το 1980 έως και τη σημερινή εποχή, τα συστήματα που επικρατούν σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν παρουσιάσει μεγάλη ανάπτυξη, κυρίως από την εποχή της εκβιομηχάνισης (19^{ος} αιώνας) κι έπειτα (Fare, και Ahmed, 2017). Όμως, ο ακριβής αριθμός των συστημάτων αυτών δεν μπορεί να εντοπιστεί, καταλήγοντας να εκτιμάται πως απαριθμούνται περίπου σε 3.500 με 4.500 σε ένα εύρος μεγαλύτερο των πενήντα χωρών (Fare, και Ahmed, 2017).

Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται για την επίτευξη του σκοπού καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση. Η

βιβλιογραφική ανασκόπηση στην εν λόγω πτυχιακή εργασία έχει επιλεγεί ως η πλέον κατάλληλη, καθώς, μέσω αυτής, μπορούν να διαμοιραστούν με τους αναγνώστες τα ήδη υπάρχοντα δεδομένα προγενέστερων ερευνών ολοκληρωμένα (Denney και Tewksbury, 2013). Ακόμη, όμως, η βιβλιογραφική ανασκόπηση θεωρείται εξέχουσας σημασίας, καθώς, σύμφωνα με τον Knopf (2006) προσφέρονται ποικίλα πλεονεκτήματα, όπως:

- Η γενική επισκόπηση ενός ερευνητικού αντικειμένου όπου δεν υπάρχει εξοικείωση.
- Η παράθεση της υπάρχουσας γνώσης και των καλών πρακτικών ως προς ένα αντικείμενο, χωρίς την σπατάλη χρόνου για πραγματοποίηση κάποιου είδους έρευνας από την αρχή.
- Η συμβολή στην διαμόρφωση νέων ιδεών ως προς την υλοποίηση νέας έρευνας στο αντικείμενο που εξετάζεται.
- Η εύρεση πιθανών προβληματικών σημείων σε υπάρχουσες έρευνες.
- Η δυνατότητα δημιουργίας ενός ευρύτερου πλαισίου τοποθέτησης του ερευνητικού αντικειμένου, μέσω του οποίου η έρευνα μπορεί να οδηγηθεί στην εξαγωγή νέας γνώσης και νέων συμπερασμάτων.

Ωστόσο, ακόμη πιο συγκεκριμένα, κατά την συγγραφή και την εφαρμογή της μεθόδου της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, αξιοποιείται, κυρίως, η βάση δεδομένων του GoogleScholar, όπου σε αυτή χρησιμοποιούνται στοχευμένες λέξεις κλειδιά, οι οποίες συνάδουν με το αντικείμενο της έρευνας. Επιπλέον, πέραν των πηγών που ευρίσκονται στην προαναφερθείσα βάση δεδομένων, για την εκπλήρωση του σκοπού της εργασίας περιλαμβάνονται ως βιβλιογραφικές πηγές και βιβλία που επεξεργάζονται το αντικείμενο των νομισματικών συστημάτων, όπως, επίσης, και χρήσιμες διαδικτυακές πηγές.

Σημαντικότητα θέματος ακαδημαϊκά και πρακτικά

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία, όπως αναφέρεται εκτενώς παρακάτω, έχει επιλεγεί η ενασχόληση με τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομίσματα (complementary currency), και, πιο συγκεκριμένα με την ανάλυση τους. Το παρόν θέμα, ωστόσο, δεν επιλέχθηκε τυχαία, καθώς δύναται να προσθέσει νέα σημεία κυρίως σε ακαδημαϊκό επίπεδο. Αναλυτικότερα:

Με την ολοκλήρωση της συγγραφής της εν λόγω πτυχιακής εργασίας, αρχικά, θα έχει υλοποιηθεί μία γενικότερη ανασκόπηση του αντικειμένου που εξετάζεται, αφού θα έχουν συλλεχθεί δεδομένα από ένα επαρκές εύρος της διαθέσιμης βιβλιογραφίας.

Ακόμη, είναι σημαντικό να αναφερθεί, ότι, η πλειοψηφία της βιβλιογραφίας, η οποία συμπεριλαμβάνεται στην παρούσα πτυχιακή εργασία, προέρχεται από ξενόγλωσσες πηγές, προσθέτοντας επιπλέον αξία στο παρόν έργο, κυρίως για τους Έλληνες φοιτητές που επιθυμούν να συλλέξουν στοιχεία ως προς το θέμα των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων κατά τη διάρκεια φοίτησης τους στα προγράμματα σπουδών με κατεύθυνση τα οικονομικά.

Επιπλέον, πέραν των θεωρητικών στοιχείων που παρατίθενται στο μεγαλύτερο εύρος της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας, στο τρίτο κεφάλαιο ευρίσκεται η αξιολόγηση του συστήματος των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων, και, εν συνεχεία, στο τέταρτο κεφάλαιο αναφέρονται ενδεικτικά παραδείγματα χωρών όπου πραγματοποιήθηκε η εφαρμογή ενός τέτοιου συστήματος. Έτσι, λοιπόν, εκτιμάται, ότι, η παρούσα πτυχιακή εργασία προσθέτει νέα και πιο στοχευμένη ακαδημαϊκής φύσης οπτική ως προς το ερευνητικό αντικείμενο, παρέχοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα να εντοπιστούν πιθανά "κενά" σημεία ως προς την εφαρμογή τους σε πραγματικό χώρο και χρόνο.

Τέλος, θα θεωρούνταν παράληψη να μην αναφερθεί, ότι, οι αναγνώστες της παρούσας πτυχιακής εργασίας, οι οποίοι απασχολούνται ερευνητικά με το αντικείμενο των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων, πιθανώς να οδηγηθούν στην δημιουργία διαφόρων μοντέλων περαιτέρω ανάλυσης, έχοντας ως βάση το παρόν περιεχόμενο.

Ερευνητικές προθέσεις

Στα πλαίσια υλοποίησης της παρούσας πτυχιακής εργασίας, ο **ερευνητικός (αντικειμενικός) στόχος** αναφέρεται στην γενική ανάλυση του συστήματος των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων (complementary currency). Κατά συνέπεια, λοιπόν, ο σκοπός της εργασίας επικεντρώνεται στα κρίσιμα θέματα της επεξεργασίας της έννοιας του χρήματος ως μέσου ανταλλαγής, και στην παράθεση των κύριων στοιχείων που συντελούν στην διαμόρφωση του συστήματος των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων.

Επομένως, τα **ερευνητικά ερωτήματα** που δημιουργούνται είναι:

[A] Πως ορίζεται και πως λειτουργεί το χρήμα (παραδοσιακό νομισματικό σύστημα);

[B] Πως διαμορφώνεται το Σύστημα των Παράλληλων και Συμπληρωματικών Νομισμάτων;

[Γ] Ποια είναι τα κύρια σημεία αξιολόγησης των Συστήματος των Παράλληλων και Συμπληρωματικών Νομισμάτων;

[Δ] Ποια πραγματικά παραδείγματα λειτουργίας του συστήματος των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων μπορούν να εντοπιστούν σε παγκόσμια κλίμακα;

Δομή πτυχιακής εργασίας

Η παρούσα πτυχιακή εργασία, στο σύνολο της, αποτελείται από την *Περίληψη*, την *Εισαγωγή*, το *Κύριο Μέρος* της εργασίας, τα *Συμπεράσματα*, την *Βιβλιογραφία*, και τους *Καταλόγους Σχημάτων, Πινάκων, και Εικόνων*. Αναλυτικότερα:

- Η Περίληψη αφορά τη σύντομη περιγραφή της πτυχιακής εργασίας, όπου σε αυτή συμπεριλαμβάνονται και οι κύριες λέξεις-κλειδιά του αντικειμένου που διερευνάται.
- Η Εισαγωγή περιλαμβάνει την παρουσίαση του θέματος, την μεθοδολογία, την σημαντικότητα του αντικειμένου σε ακαδημαϊκό και πρακτικό επίπεδο, τις ερευνητικές προθέσεις και την δομή της εργασίας.
- Το κύριο μέρος, το οποίο απαρτίζεται από τέσσερα κεφάλαια, όπου, στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια του χρήματος, το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στο σύστημα των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων και στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η αξιολόγηση του εν λόγω συστήματος. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρατίθενται κάποια παραδείγματα χωρών, όπου, σε αυτές εφαρμόζεται το σύστημα των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων.
- Στα συμπεράσματα παρατίθενται τα κύρια σημεία της εργασίας, βάσει του ερευνητικού (αντικειμενικού) στόχου και των ερευνητικών ερωτημάτων που τέθηκαν εξ' αρχής.
- Το σύνολο της βιβλιογραφίας αποτελείται από 76 πηγές, όπου οι 10 αφορούν βιβλία, οι 61 άρθρα-περιοδικά και οι 5 πηγές ίντερνετ.
- Τέλος, ο κατάλογος σχημάτων παραθέτει την λίστα των σχημάτων που ευρίσκονται στο σύνολο της πτυχιακής εργασίας, τα οποία είναι 1. Ομοίως, ο κατάλογος πινάκων περιλαμβάνει 1 πίνακες και ο κατάλογος εικόνων 1 εικόνες.

Κεφάλαιο Πρώτο: Το Χρήμα

1.1. Η εξέλιξη του χρήματος

Το χρήμα, αν και φαίνεται ως πρόσφατη κατάκτηση της νεότερης ιστορίας, στην πραγματικότητα, είναι «πολύ παλαιότερος θεσμός» παρόλο που η ακριβής προέλευση του «χάνεται στα βάθη του χρόνου» (Δότσης, 2019: 25).

Ιστορικά, πολλές οικονομίες βασιζόντουσαν στο ανταλλακτικό εμπόριο ή στην ανταλλακτική οικονομία, δηλαδή τον αντιπραγματισμό, που σημαίνει ότι το χρήμα (εκείνη την εποχή ήταν ένα νόμισμα κατασκευασμένο από πολύτιμα μέταλλα), και, χρησιμοποιούνταν προκειμένου να επιτευχθούν οι συναλλαγές(Δότσης, 2019). Αυτή η άποψη, σε πρώτο επίπεδο πηγάζει από τον Αριστοτέλη, ο οποίος, στο έργο του *Ἠθικά Νικομάχεια* αναφέρεται στο νόμισμα «ως κοινό μέτρο υπολογισμού της αξίας που καθιστά τα αγαθά σύμμετρα (συγκρίσιμα)» (Δότσης, 2019: 25).

Στη μετέπειτα πορεία της οικονομικής θεωρίας, η άποψη του Αριστοτέλη υιοθετήθηκε και από τους οικονομολόγους της σύγχρονης εποχής AdamSmith και StuartMill (Δότσης, 2019). Ο AdamSmith, ο οποίος, ως πατέρας της σύγχρονης οικονομίας, προσπάθησε να αποδείξει ότι οι αγορές (και οι οικονομίες) προϋπήρχαν του κράτους, υποστηρίζοντας, ακόμη, πως τα χρήματα δεν ήταν δημιούργημα των κυβερνήσεων(Graeber, 2011). Σύμφωνα με τον AdamSmith, οι οικονομίες δημιουργήθηκαν από τον καταμερισμό της εργασίας, με τον οποίο τα άτομα άρχισαν να εξειδικεύονται σε συγκεκριμένες βιοτεχνίες και ως εκ τούτου έπρεπε να εξαρτώνται από άλλους για αγαθά επιβίωσης. Κατά τη δημιουργία των πρώτων κοινωνιών, δημιουργήθηκε και η ανάγκη παραγωγής προϊόντων τα οποία δεν προορίζονταν για ιδιοκατανάλωση, αλλά για εμπόριο (Graeber, 2011). Η φιλοσοφία αυτή, υποστήριξε, επομένως, την δημιουργία ενός μέσου συναλλαγής για πράγματα που δεν μπορούσαν να βρουν οι άνθρωποι στη φύση ή να τα παράγουν οι ίδιοι. Αυτά τα αγαθά, αρχικά, αποκτιούνταν μέσω ανταλλαγής. Η εξειδίκευση βασιζόταν κυρίως στο εμπόριο, αλλά εμποδιζόταν από τη σύμπτωση των επιθυμιών, το οποίο απαιτεί κάποιας μορφής ανταλλαγή για να πραγματοποιηθεί εμπόριο, όπου, κάθε συμμετέχων θα έπρεπε να θέλει αυτό που έχει ο άλλος. Για να ολοκληρωθεί αυτή η υποθετική ιστορία, οι τεχνίτες θα κρατούσαν σε απόθεμα ένα συγκεκριμένο αγαθό, είτε αλάτι είτε μέταλλο, που νόμιζαν ότι κανείς δεν θα αρνούταν (Graeber, 2011).Η συνεχιζόμενη εξειδίκευση των οικονομικών υποκειμένων όμως, οδηγούσε σε όλο και μεγαλύτερη ανάγκη για εμπόριο (Μακρή, & Μάργαρης, 2018). Όμως, υπήρχαν

αρκετοί περιορισμοί σχετικά με το ανταλλακτικό χρήμα, όπως η δυσκολία στην αποθήκευση του πλούτου. Αν μια κοινωνία βασιζόταν αποκλειστικά σε ευπαθή αγαθά, η αποθήκευση του πλούτου για το μέλλον θα ήταν μη πρακτική. Αυτό σε συνδυασμό με τη δυσκολία στη διαιρετότητα πολλών προϊόντων και το πρόβλημα στη σύμπτωση των επιθυμιών, οδήγησε τους ανθρώπους σε ένα ευέλικτο, διαιρετό και καθολικά αποδεκτό μέσο ανταλλαγής, το χρήμα (Μακρή, & Μάργαρης, 2018). Αυτή είναι η προέλευση του χρήματος σύμφωνα με τον Smith, καταλήγοντας πως, το χρήμα ως ένα καθολικά επιθυμητό μέσο ανταλλαγής, επιτρέπει σε κάθε μισό της συναλλαγής να διαχωριστεί (Graeber, 2011).

Όμως, διαφορετικές θεωρίες που αναπτύχθηκαν σχετικά με την εξελικτική πορεία του χρήματος, βασίστηκαν στις κύριες λειτουργίες του και στον ρόλο που κατείχε το Κράτος, στην ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων και στο γενικό θεσμικό περιβάλλον, με κύριο εκπρόσωπο τον Knapp (Δότσης, 2019). Ο Knapp, στην θεωρία του "*State Theory of Money*", υποστήριξε πως το Κράτος είναι αυτό που έχει την εξουσία επιβολής χρήματος με την μορφή του επίσημου μέσου πληρωμής. Σε πιο απλά λόγια, δηλαδή, το Κράτος επιβάλλει *de jure* το χρήμα, ως νόμιμο μέσο πληρωμής ώστε να χρησιμοποιηθεί στην εξόφληση οφειλών (δημοσίων και ιδιωτικών). Σύμφωνα με την θεωρία αυτή, συνεπώς, προκύπτει και το ότι η λέξη "νόμισμα" δεν αποτελεί μία τυχαία λέξη, αλλά προέρχεται από τη λέξη "νόμος" (Δότσης, 2019). Ιστορικά, τα νομίσματα, χρησιμοποιήθηκαν εξαιτίας της μετατόπισης της αξίας σε κάποιο μέταλλο (αρχικά με το ασήμι, μετά με τον χρυσό, και, σε μια περίοδο και με τον μπρούτζο, και στη σύγχρονη εποχή με τον χαλκό) (Μακρή, & Μάργαρης, 2018). Τα μέταλλα αυτά εξορύσσονταν, ζυγίζόντουσαν και έπαιρναν τη σφραγίδα του νομίσματος, με σκοπό να διαβεβαιωθεί πως το άτομο που έπαιρνε το νόμισμα, έπαιρνε στην ουσία ένα συγκεκριμένο γνωστό βάρος πολύτιμου μετάλλου, που είχε λογιστική αξία, κάτι που βοήθησε στην ανάπτυξη λογιστικών εργασιών (Μακρή, & Μάργαρης, 2018). Τα νομίσματα αυτά, εκείνη την εποχή, θα μπορούσαν να παραποιηθούν, αλλά η αρχή του Αρχιμήδη παρείχε τη δυνατότητα στους ανθρώπους να ελέγξουν τα νομίσματα εύκολα από το λεπτό βάρος του μετάλλου τους, και έτσι η αξία ενός νομίσματος μπορούσε να προσδιοριστεί, ακόμη κι αν είχε ξυριστεί, υποβαθμιστεί ή αλλοιωθεί. Επομένως, η αξία των νομισμάτων προσδιοριζόταν από τον όγκο τους και από τον τύπο μετάλλου που ήταν φτιαγμένα (Μακρή, & Μάργαρης, 2018).

Στην ίδια λογική κινήθηκαν βέβαια και τα χαρτονομίσματα, τα οποία ξεκίνησαν από την Κίνα, αφού η ανάγκη για κυκλοφορία ενός πιο εύχρηστου μέσου συγκριτικά με την ανταλλαγή χιλιάδων χάλκινων νομισμάτων, φάνταζε ιδανική (Banaji, 2007). Αυτή η ιδέα της δημιουργίας ενός νέου οικονομικού φαινομένου ήταν μια αργή και σταδιακή διαδικασία που ξεκίνησε από

την δυναστεία των Τανγκ (618–907), ως μέσο για τους εμπόρους που τους επέτρεπε να ανταλλάσσουν βαριά νομίσματα με αποδείξεις κατάθεσης που εκδίδονταν ως γραμμάτια από καταστήματα χονδρεμπόρων, δηλαδή, χαρτονομίσματα, που ίσχυαν για προσωρινή χρήση σε μικρές περιφερειακές περιοχές (Banaji, 2007). Κατά την περίοδο του 10^{ου} αιώνα, η τότε κυβέρνηση άρχισε να κυκλοφορεί αυτά τα χαρτονομίσματα μεταξύ των εμπόρων της μονοπωλιακής βιομηχανίας αλατιού τους, παραχωρώντας σε πολλά καταστήματα το αποκλειστικό δικαίωμα έκδοσης τραπεζογραμματίων έως τις αρχές του 12^{ου} αιώνα, όπου, η κυβέρνηση, τελικά, ανέλαβε αυτά τα καταστήματα για την παραγωγή κρατικών νομισμάτων. Ωστόσο, τα τραπεζογραμμάτια που εκδόθηκαν εξακολουθούσαν να είναι περιφερειακά έγκυρα και προσωρινά. Μετέπειτα, περίπου στα μέσα του 13^{ου} αιώνα, μια τυπική και ενιαία κρατική έκδοση χαρτονομίσματος έγινε αποδεκτή σε εθνικό επίπεδο (Banaji, 2007).

Όμως, τόσο η περίπτωση των νομισμάτων από κάποιο μέταλλο, όσο και αυτή των χαρτονομισμάτων, αν και επιβάλλονταν *de jure*, δεν σήμαινε ότι θα υπήρχε «*de facto* αποδοχή» ως νόμιμο χρήμα (Δότσης, 2019: 26). Άλλωστε, με το πέρασμα των ετών, παρατηρήθηκαν αρκετές περιπτώσεις, όπου, εξαιτίας του υπερπληθωρισμού, πολλοί πολίτες σταδιακά έχασαν την εμπιστοσύνη τους στο Κράτος και το επίσημο νόμισμα (χρήμα), με αποτέλεσμα να πραγματοποιούν συναλλαγές χρησιμοποιώντας εναλλακτικούς τρόπους πληρωμών (π.χ. ξένα νομίσματα, ή προϊόντα) (Δότσης, 2019).

Όπως περιγράφεται αναλυτικά παραπάνω, η αρχή του χρήματος ήταν για λόγους αντιπραγματισμού. Στην εξελικτική πορεία του, όμως, το χρήμα κατέλαβε τον ρόλο του σύγχρονου πιστωτικού χρήματος, όπου, πλέον, λειτουργεί ως «*χρηματοοικονομικό στοιχείο*» (Δότσης, 2019: 26). Έτσι, το σύγχρονο χρήμα χαρακτηρίζεται ως «*ένα IOU της Κεντρικής Τράπεζας και των Εμπορικών Τραπεζών*», όπου, οι κάτοχοι του έχουν τη δυνατότητα μέσω τραπεζικών καταθέσεων να λαμβάνουν χαρτονομίσματα, ή να μεταφέρουν καταθέσεις από μία τράπεζα σε μια άλλη, ή, ακόμα και να ανταλλάσσουν χαρτονομίσματα ορισμένης αξίας με άλλα ισόποσης αξίας (Δότσης, 2019: 28). Ωστόσο, ενώ φαίνεται λογικά ότι τα χρηματοοικονομικά στοιχεία (π.χ. ομόλογα, μετοχές) περιλαμβάνουν τις απαιτήσεις έναντι κάποιου αντικρίσματος σε χρήματα, στην πραγματικότητα, αυτό που κάνει το χρήμα έχοντας τον ρόλο του χρηματοοικονομικού στοιχείου, είναι να έχει αντίκρισμα μόνο στον εαυτό του, γεγονός που το καθιστά ασταθές και υπεύθυνο για την δημιουργία επικίνδυνων τραπεζικών κρίσεων (Δότσης, 2019).

Στα πλαίσια, βέβαια της σύγχρονης εποχής, και λαμβάνοντας υπόψη την ανάπτυξη της τεχνολογίας και των ηλεκτρονικών μέσων μετά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, θα θεωρούνταν παράλειψη να μην γίνει μία σύντομη αναφορά και στην ανάπτυξη της ψηφιακής αναπαράστασης του χρήματος (πλαστικό χρήμα). Το πλαστικό χρήμα αποτελείται από πιστωτικές – χρεωστικές κάρτες, οι οποίες, έχουν αντίκρισμα σε τράπεζες και σε εταιρίες παροχής πληρωμών, υπέρ ενός δικαιούχου, ο οποίος, διατηρεί τραπεζικό λογαριασμό καταθέσεων (Μακρή, & Μάργαρης, 2018). Στην πραγματικότητα, όμως, το πλαστικό χρήμα δεν χρησιμοποιεί πραγματικό χρήμα, αλλά αποτελεί ένα μέσο διευκόλυνσης των συναλλαγών. Παρόλα αυτά, όμως, είναι απαραίτητο να επισημανθεί, πως, η χρήση καρτών δεν μπορεί να υποκαταστήσει όλες τις λειτουργίες του χρήματος παρά μόνο τη χρήση του ως μέσο πληρωμής (Μακρή, & Μάργαρης, 2018).

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, έχουν κάνει επίσης την εμφάνιση τους και τα κρυπτονομίσματα, τα οποία, είναι επί της ουσίας ψηφιακά νομίσματα που χρησιμοποιούν την κρυπτογράφηση (τεχνική κωδικοποίησης δεδομένων), γεγονός που καθιστά ακατόρθωτη τη πλαστογράφηση τους (Kriptomat, n.d.). Αν και ως πρώτο επίσημο ψηφιακό νόμισμα θεωρείται το Bitcoin, υπάρχουν αναφορές πως πριν από αυτό είχαν κάνει την εμφάνιση τους και άλλα κρυπτονομίσματα (B-Money, BitGold), τα οποία όμως δεν κατάφεραν να προσελκύσουν το ενδιαφέρον και να εδραιωθούν στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Το Bitcoin.org ξεκίνησε τον Αύγουστο του 2008, και έγινε γνωστό στο ευρύ κοινό στις αρχές του 2009, στο έτος δηλαδή που ξεκίνησε και η εξόρυξη του, με το πρώτα 50 Bitcoin να εξορύσσονται από τον SatoshiNakamoto, ο οποίος είναι γνωστός για την συγγραφή της πρώτης επιστημονικής εργασίας σχετικά με το Bitcoin (Λευκή Βίβλος του Satoshi), και, η ταυτότητα του έως και σήμερα αποτελεί αντικείμενο δημιουργίας πολλών μύθων αφού είναι άγνωστη (Kriptomat, n.d.). Έκτοτε, βέβαια, έχουν δημιουργηθεί χιλιάδες νέα κρυπτονομίσματα (γνωστά ως altcoins), με το πρώτο να είναι το Litecoin, το οποίο έκανε την εμφάνιση του το 2011.

1.2. Ο ορισμός του χρήματος και οι λειτουργίες του

Το χρήμα, ετυμολογικά, έχει τις ρίζες του στο απρόσωπο ρήμα “χρή”, το οποίο σημαίνει πρέπει (είναι ανάγκη), και, υποδηλώνει αυτά που κάποιος χρησιμοποιεί ή χρειάζεται (Δότσης, 2019). Παρότι, βέβαια, στην αρχαία ελληνική γλώσσα η λέξη χρήμα ταυτίζοντας με τα αγαθά ή τα περιουσιακά στοιχεία, ή με την γενική σημασία των πραγμάτων, ή ακόμα και με το ίδιο το νόμισμα, στη σύγχρονη εποχή, έχει συνδεθεί άμεσα με τον πλούτο, ως σύνολο των

περιουσιακών στοιχείων που κάποιος έχει στην κατοχή του (Δότσης, 2019). Όμως, για την οικονομική θεωρία, το χρήμα αναφέρεται μόνο σε ένα είδους πλούτου, δηλαδή, στο «*απόθεμα των περιουσιακών στοιχείων*», το οποίο χρησιμοποιείται άμεσα προκειμένου να πραγματοποιηθούν οποιασδήποτε φύσεως συναλλαγές (Mankiw, 2002: 251). Ωστόσο, ένας ολοκληρωμένος ορισμός που μπορεί να απαντήσει στο ερώτημα του τί είναι χρήμα για τους οικονομολόγους αναφέρει ότι «*το χρήμα περιλαμβάνει μόνο εκείνα τα λίγα πράγματα που γενικά γίνονται αποδεκτά στις ανταλλαγές*» (Mankiw, & Taylor, 2010: 272).

Το χρήμα έχει αποδειχθεί πως έχει τρεις κύριες λειτουργίες/ιδιότητες, δηλαδή, θεωρείται πως μπορεί να λειτουργήσει ως (α) μονάδα μέτρησης (unit of account), (β) μέσο συναλλαγών (medium of exchange), και (γ) μέσο διαφύλαξης της αξίας (store of value), σε ταυτόχρονο χρόνο (Δότσης, 2019; Mankiw, 2002; Mankiw, & Taylor, 2010). Μάλιστα, η βιβλιογραφία θεωρεί, πως, οι λειτουργίες (ιδιότητες) αυτές του χρήματος, συνδυαστικά, είναι οι αιτίες που το χρήμα διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα περιουσιακά στοιχεία (μετοχές, ομόλογα, ακίνητη περιουσία, έργα τέχνης) (Mankiw, & Taylor, 2010).

Σχήμα 1.2.1.: Οι τρεις (3) λειτουργίες του χρήματος

(Πηγή: Δότσης, Γ. (2019). *ΙΟΥ: ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ*. Αττική: Εκδόσεις UTOPIA, σελ. 14)

Αναλυτικά, οι λειτουργίες του χρήματος είναι δυνατό να αναλυθούν ως έχει:

1. Μονάδα μέτρησης

Η λειτουργία του χρήματος ως μονάδα μέτρησης αναφέρεται, ουσιαστικά, στους όρους κατά τους οποίους υπολογίζονται οι τιμές και καθορίζονται τα χρέη (Mankiw, 2002). Κάποια παραδείγματα τα οποία θα μπορούσαν να διατυπωθούν με σκοπό να γίνει κατανοητή η λειτουργία αυτή του χρήματος είναι:

Παράδειγμα 1 – Υπολογισμός τιμών

Ένα αγαθό, έστω πουκάμισο, έχει τιμή 20€, και, ένα άλλο αγαθό, έστω χάμπουργκερ, έχει τιμή 2€. Βάση αυτών των τιμών, θα ήταν πιο προσδιοριστικό το να ειπωθεί πως, το πουκάμισο έχει τιμή (κοστίζει) όσο 10 χάμπουργκερ, ή ότι ένα χάμπουργκερ έχει τιμή (κοστίζει) όσο το 1/10 της αξίας του πουκαμίσου. (Mankiw, & Taylor, 2010)

Παράδειγμα 2 – Αναγραφή των χρεών

Εάν ο X πάρει ένα δάνειο από κάποιο τραπεζικό ίδρυμα, το μέγεθος των μελλοντικών του πληρωμών έως την εξόφληση του θα υπολογιστεί σε κάποιο νόμισμα (έστω σε €), και όχι σε κάποια ποσότητα ενός αγαθού. (Mankiw, & Taylor, 2010)

Ωστόσο, αν και η μικροοικονομική θεωρία υποστηρίζει πως «*οι πόροι ανταλλάσσονται σύμφωνα με τις σχετικές τιμές τους*», δηλαδή, σύμφωνα με τις τιμές κάποιων αγαθών ως προς τις τιμές άλλων αγαθών, αυτό δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, αφού, στην καθημερινή ζωή οι έμποροι ορίζουν τις τιμές των προϊόντων τους σε χρήμα (Mankiw, 2002: 251). Επομένως, υποστηρίζεται ότι το χρήμα λειτουργεί ως μέτρο σύγκρισης βάσει του οποίου υπολογίζονται οι οικονομικές συναλλαγές (Mankiw, 2002).

2. Μέσο συναλλαγών

Η λειτουργία του χρήματος ως μέσο συναλλαγών έχει να κάνει με το απτό μέσο που δίνουν οι καταναλωτές στους πωλητές όταν πραγματοποιείται μια αγοραπωλησία αγαθών ή υπηρεσιών (Mankiw, & Taylor, 2010; Mankiw, 2002). Συγκεκριμένα, δηλαδή, όταν ένας καταναλωτής εισέρχεται σε ένα κατάστημα για να αγοράσει κάποιο αγαθό, καταρχάς, γνωρίζει πως ο πωλητής θα δεχθεί τα χρήματα (αποδεκτό μέσο συναλλαγών), και στη συνέχεια θα πάρει το αγαθό δίνοντας στον πωλητή τα χρήματα που αντιστοιχούν στην αξία αυτού του προϊόντος (Mankiw, & Taylor, 2010; Mankiw, 2002). Επομένως, γίνεται κατανοητό το ότι αυτή η ανταλλαγή είναι στην ουσία μια συναλλαγή (Mankiw, & Taylor, 2010). Ωστόσο, αυτή η

ευκολία που υπάρχει στην διαδικασία ανταλλαγής χρήματος με ένα προϊόν ή υπηρεσία, συχνά στην οικονομία αναφέρεται ως ρευστότητα (Mankiw, 2002).

3. Μέσο διαφύλαξης της αξίας

Η λειτουργία του χρήματος ως μέσο διαφύλαξης της αξίας, είναι ο τρόπος με τον οποίο μεταφέρεται η αγοραστική δύναμη από το παρόν στο μέλλον (Mankiw, & Taylor, 2010; Mankiw, 2002). Κάποια παραδείγματα τα οποία θα μπορούσαν να διατυπωθούν με σκοπό να γίνει κατανοητή η λειτουργία αυτή του χρήματος είναι:

Παράδειγμα 1

Κάποιος που εργάζεται σήμερα, έστω ότι λαμβάνει ως μισθό 600€. Τα χρήματα αυτά που λαμβάνει έχει την δυνατότητα να τα κρατήσει και να τα ξοδέψει (όλα ή μέρος τους), κάποια στιγμή μέσα στο επόμενο διάστημα (επόμενη ημέρα, επόμενη εβδομάδα, επόμενο μήνα). (Mankiw, 2002).

Παράδειγμα 2

Έστω ένας πωλητής πουλάει σήμερα κάποιο αγαθό και δέχεται ως αντάλλαγμα ένα συγκεκριμένο χρηματικό αντίτιμο. Ο πωλητής, λαμβάνοντας αυτά τα χρήματα, έχει τη δυνατότητα να τα κρατήσει και να τα ξοδέψει σε κάποια άλλη χρονική στιγμή για την αγορά κάποιου άλλου ή άλλων αγαθών. (Mankiw, & Taylor, 2010)

Όμως, το χρήμα χαρακτηρίζεται ως ατελές μέσο για την διατήρηση της αξίας, αφού: (α) όσο αυξάνονται οι τιμές, το χρήμα χάνει την πραγματική του αξία, χωρίς όμως αυτό να εμποδίζει την αποταμίευση για μελλοντική κατανάλωση αγαθών, και, (β) δεν είναι το μοναδικό μέσο διατήρησης της αξίας – οι άνθρωποι μπορούν να μεταφέρουν την αγοραστική τους δύναμη έχοντας κάποιο περιουσιακό στοιχείο (Mankiw, & Taylor, 2010; Mankiw, 2002). Βέβαια, η βιβλιογραφία αναφέρει πως, όταν γίνεται αναφορά στο «*σύνολο των μέσων διατήρησης της αξίας*», στο οποίο συμπεριλαμβάνονται τόσο το χρήμα όσο και λοιπά περιουσιακά στοιχεία, γίνεται χρήση του όρου *πλούτος* (Mankiw, & Taylor, 2010: 273).

Έχοντας, αναλύσει τόσο την έννοια, όσο και τις λειτουργίες του χρήματος, θα ήταν ορθό σε αυτό το σημείο να εξηγηθεί για ποιον λόγο το χρήμα και οι λειτουργίες του είναι τόσο σημαντικά. Για να γίνει αυτό, ο Mankiw (2002) στο βιβλίο του *Μακροοικονομική Θεωρία* παραθέτει ως σενάριο την ύπαρξη μιας οικονομίας χωρίς χρήμα (οικονομία

αντιπραγματισμού). Σε αυτό το σενάριο λοιπόν, υποστηρίζει πως για να μπορεί να πραγματοποιηθεί κάποια ανταλλαγή είναι απαραίτητη η «διπλή σύμπτωση επιθυμιών (*doublecoincidenceofwands*)», δηλαδή, πρέπει και οι δύο πλευρές που συμμετέχουν στην ανταλλαγή να έχουν στη κατοχή τους το αγαθό που επιθυμεί η άλλη πλευρά, την στιγμή που το επιθυμεί και στην κατάλληλη τοποθεσία (Mankiw, 2002: 252). Ωστόσο, η ύπαρξη αυτού του σεναρίου είναι απίθανη για μια οικονομία.

Επιπλέον, όμως, παραμένοντας στο ίδιο πλαίσιο ανάλυσης, είναι σημαντικό να σημειωθεί πως το παραπάνω (απίθανο) σενάριο αφορά μια ανταλλακτική οικονομία, στην οποία μπορούν να πραγματοποιηθούν μόνο απλές συναλλαγές. Όμως, η χρήση του χρήματος σε μια σύγχρονη οικονομία είναι μια περισσότερο σύνθετη διαδικασία, αφού, οι ανταλλαγές έχουν έμμεσο χαρακτήρα και απαιτούν το χρήμα στις οποιεσδήποτε συναλλαγές (Mankiw, 2002).

1.3. Οι ιδιότητες και οι μορφές του χρήματος

Το χρήμα, προκειμένου να επιτελέσει τις προαναφερθείσες λειτουργίες του, υποστηρίζεται πως περιέχει τις ακόλουθες ιδιότητες, όπως αυτές παρατίθενται από την Παναγιωτοπούλου (2020):

- Το χρήμα είναι σημαντικό να είναι αποδεκτό από όλους ως μέσο ανταλλαγών.
- Το χρήμα είναι απαραίτητο να έχει ανταλλακτική αξία, ώστε να μπορεί να εξυπηρετήσει τις καθημερινές συναλλαγές.
- Το χρήμα δεν πρέπει να αλλοιώνεται ή να υπόκειται σε οποιασδήποτε μορφής φυσική φθορά.
- Το χρήμα πρέπει να μπορεί να διαιρεθεί σε μικρότερες μονάδες για να είναι επιτεύξιμη οποιαδήποτε πιθανή συναλλαγή.
- Το χρήμα απαιτείται να μπορεί να αποθηκευτεί και να μεταφέρεται χωρίς κόπο.
- Το χρήμα είναι σημαντικό να έχει απεριόριστα όρια στην ποσότητα που προσφέρεται.
- Το χρήμα δεν πρέπει να έχει κάποιου είδους εσωτερική αξία.

Συνεχίζοντας, λοιπόν, στην παρούσα ανάλυση του χρήματος, σε αυτό το σημείο είναι κρίσεως σημασίας η παράθεση και των μορφών του χρήματος. Συγκεκριμένα, η βιβλιογραφία

διακρίνει δύο (2) κύριες κατηγορίες οι οποίες είναι το περιεκτικό χρήμα και το παραστατικό χρήμα (Παναγιωτοπούλου, 2020).

Κατηγορία 1 - Περιεκτικό Χρήμα (commoditymoney)

Το περιεκτικό χρήμα, ουσιαστικά, είναι το χρήμα που έχει τη μορφή αγαθού εσωτερικής αξίας, δηλαδή, έχει αξία ίση με αυτή κάποιου αγαθού (Mankiw, & Taylor, 2010; Παναγιωτοπούλου, 2020). Ιστορικά, σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες χρησιμοποιούνταν διάφορα αγαθά αντί για χρήμα ως μέσο ανταλλαγής, για την μέτρηση της αξίας ή και για λόγους αποθεματοποίησης (Κολοκοτρώνης, 2010). Στη συνέχεια, βέβαια, οι άνθρωποι στις οικονομικές τους συναλλαγές κατάλαβαν πως θα τους ήταν πιο εύκολο εάν χρησιμοποιούσαν ένα μέσο που θα κατείχε τις ιδιότητες του χρήματος. Αρχικά, ως αγαθό - χρήμα, χρησιμοποιήθηκαν διάφορα μέταλλα όπως ο σίδηρος, και, στη συνέχεια ο χρυσός και ο αργυρός (Κολοκοτρώνης, 2010). Από τα παραπάνω μέταλλα, ο χρυσός ως αγαθό - χρήμα είναι το πιο γνωστό παράδειγμα, που, όταν χρησιμοποιείται σε μια οικονομία (χαρτονομίσματα που μετατρέπονται σε χρυσό κατ' απαίτηση), θεωρείται ότι αυτή η οικονομία λειτουργεί με βάση τον «κανόνα του χρυσού (*goldstandard*)» (Mankiw, & Taylor, 2010: 275; Mankiw, 2002: 253).

Ωστόσο, ένα σύστημα περιεκτικού χρήματος εφαρμόζεται είτε βάσει κυβερνητικής εντολής, είτε ως φυσικό αποτέλεσμα πειραματισμών ιδιωτών και οργανισμών (McCallum, 2002). Ακόμα, υποστηρίζεται πως, το κύριο χαρακτηριστικό ενός τέτοιου συστήματος είναι το γεγονός ότι η αξία του χρήματος, αφορά την τιμή, η οποία καθορίζεται από την ζήτηση και την προσφορά ενός προϊόντος που κοστίζει ακριβώς η παραγωγή του (McCallum, 2002). Βέβαια, εξετάζοντας μία λιγότερο καθαρή μορφή αυτού του συστήματος, εκτιμάται πως δεν κυκλοφορεί στην οικονομία ένα συγκεκριμένο αγαθό ως μέσο ανταλλαγής, αλλά, ως τίτλους ιδιοκτησίας ή και γραμμάτια απαίτησης. Έτσι, γίνεται κατανοητό το ότι σε μια οικονομία είναι δυνατό να τεθούν σε κυκλοφορία γραμμάτια απαίτησης επί του χρυσού, και, να προσδιορίζεται το επίπεδο των τιμών σαν το πραγματικό χρήμα βάσει των χρυσών νομισμάτων (McCallum, 2002).

Κατηγορία 2 - Παραστατικό Χρήμα (fiatmoney)

Το παραστατικό χρήμα ή αλλιώς χρήμα αναγκαστικής κυκλοφορίας, ουσιαστικά, είναι το χρήμα που δεν έχει κάποια εσωτερική αξία, δηλαδή, έχει αξία που αντιστοιχεί σε αυτή που αναγράφεται και όχι σε αυτή του υλικού από το οποίο είναι φτιαγμένο (Mankiw, 2002; Παναγιωτοπούλου, 2020). Τα σημαντικά χαρακτηριστικά, βέβαια, του παραστατικού ή αναγκαστικής κυκλοφορίας χρήματος, είναι: (α) το ότι έχει καθιερωθεί με κυβερνητικό

διάταγμα, δίνοντας με αυτόν το τρόπο κεντρικό ρόλο στις κυβερνήσεις, και, (β) το ότι «δεν αντιπροσωπεύει απαίτηση σε άλλα αγαθά με αξία» (Mankiw, & Taylor, 2010; McCallum, 2002: 42). Ωστόσο, η επιτυχία ενός τέτοιου συστήματος εξαρτάται και από άλλους παράγοντες, όπως οι προσδοκίες, η κοινωνική συνήθεια και η νομοθεσία. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα ενός τέτοιου νομισματικού συστήματος είναι η περίπτωση της Μόσχας κατά τη δεκαετία του 1980, όπου παρόλο που το επίσημο νόμισμα ήταν το ρούβλι, οι κάτοικοι επέλεγαν να ανταλλάσσουν προϊόντα με τσιγάρα ή δολάρια ΗΠΑ, επειδή είχαν την πεποίθηση πως τα χρήματα που χρησιμοποιούνταν ως εναλλακτική λύση θα ήταν αποδεκτά στο μέλλον (Mankiw, & Taylor, 2010).

1.4. Τα είδη του σύγχρονου χρήματος

Στη σύγχρονη οικονομία εντοπίζονται τα παρακάτω είδη χρήματος:

1. Μεταλλικό χρήμα (σε μορφή κερμάτων)

Το μεταλλικό χρήμα είναι στην ουσία περιεκτικό χρήμα, το οποίο είναι γνωστό ήδη από την αρχαιότητα εξαιτίας της κατασκευής του από πολύτιμα μέταλλα (Κολοκοτρώνη, 2011; Παναγιωτοπούλου, 2020). Ωστόσο, το είδος του μετάλλου κατασκευής των σύγχρονων μεταλλικών κερμάτων, έχει πάψει να στηρίζεται στα πολύτιμα μέταλλα (Κολοκοτρώνη, 2011).

2. Χαρτονομίσματα

Τα χαρτονομίσματα (ή τραπεζογραμμάτια) είναι στην πραγματικότητα παραστατικό χρήμα, που ο αρμόδιος θεσμός για την έκδοση και την αναγκαστική κυκλοφορία τους είναι η Εκδοτική Τράπεζα (Κολοκοτρώνη, 2011; Παναγιωτοπούλου, 2020). Το ότι η κυκλοφορία των χαρτονομισμάτων είναι αναγκαστική, μεταφράζεται ως το ότι επιβάλλεται στους συναλλασσόμενους να αποδεχθούν αυτού του είδους το χρήμα στις οποιεσδήποτε συναλλαγές τους.

3. Πιστωτικό χρήμα

Ένα άλλο είδος χρήματος είναι και το πιστωτικό χρήμα το οποίο εντοπίζεται σε δύο μορφές: (α) με την μορφή επιταγής, και, (β) με την μορφή συναλλαγματικής (Κολοκοτρώνη, 2011; Παναγιωτοπούλου, 2020). Αναλυτικότερα:

Οι επιταγές αποτελούν την μορφή του χρήματος που λειτουργούν ως εντολή προς το τραπεζικό ίδρυμα για την εξαργύρωση του ποσού που αναγράφεται σε αυτή από τον κομιστή (δικαιούχο). Ωστόσο, βασική προϋπόθεση προκειμένου να μην επιβληθούν κυρώσεις, είναι το

ότι πρέπει να έχει γίνει εκ των προτέρων κατάθεση του ποσού αυτού στον λογαριασμό όψεως του εκδότη της επιταγής (Κολοκοτρώνη, 2011; Παναγιωτοπούλου, 2020).

Από την άλλη, η συναλλαγματική αποτελεί την μορφή του χρήματος που λειτουργεί ως «μια ιδιωτική ρύθμιση πληρωμής» ανάμεσα στον οφειλέτη (αγοραστή) και στον δικαιούχο (πωλητή) (Κολοκοτρώνη, 2011:16). Σε πιο απλά λόγια, δηλαδή, η συναλλαγματική αποτελεί μιας μορφής υπόσχεση για μια πληρωμή, η οποία θα εκτελεστεί σε συγκεκριμένη μελλοντική ημερομηνία, όπου, ο οφειλέτης (αγοραστής) δεσμεύεται ότι θα πληρώσει το ποσό που αναγράφεται στην συναλλαγματική στον δικαιούχο (πωλητή) (Κολοκοτρώνη, 2011; Παναγιωτοπούλου, 2020).

4. Πιστωτικές κάρτες

Τέλος, οι πιστωτικές κάρτες, οι οποίες αναφέρονται επίσης και ως πλαστικό χρήμα, είναι ένα ακόμα είδος του σύγχρονου χρήματος. Αρμόδιες για την έκδοση των πιστωτικών καρτών είναι οι εμπορικές τράπεζες (Κολοκοτρώνη, 2011; Παναγιωτοπούλου, 2020). Οι πιστωτικές κάρτες είναι πολύ διαδεδομένες, καθώς η χρήση τους δίνει την δυνατότητα στους κατόχους τους να πληρώσουν την συνολική αξία των αγορών που πραγματοποιούν στην τράπεζα σε μελλοντικό χρόνο, ή να πληρώσουν μέρος των οφειλών τους, κάτι όμως που συμπεριλαμβάνει κάποια επιβάρυνση εξαιτίας τόκων για το υπόλοιπο ποσό των οφειλών (Κολοκοτρώνη, 2011). Πλέον, στις σύγχρονες κοινωνίες, είναι υποχρεωτικό οι πιστωτικές κάρτες να γίνονται αποδεκτές από όλα τα εμπορικά καταστήματα (Παναγιωτοπούλου, 2020).

1.5. Η ζήτηση και η προσφορά του χρήματος

1.5.1. Η ζήτηση χρήματος

Η ζήτηση του χρήματος αναφέρεται στην επιθυμία των φυσικών και νομικών μονάδων να έχουν στην κατοχή τους «ρευστά διαθέσιμα» (Κορλιράς, 2006: 201). Επομένως, γίνεται κατανοητό πως, το χρήμα ως ποσότητα βρίσκεται πάντα στα χαρτοφυλάκια των φυσικών και νομικών μονάδων, και, πως δεν υπάρχει χρήμα που είναι «αζήτητο» ή «αδιάθετο», κάτι που οδηγεί στο συμπέρασμα της ισότητας της ζήτησης με την προσφορά χρήματος (Κορλιράς, 2006: 201).

Σύμφωνα με τον McCallum (2002), η ζήτηση χρήματος φέρει κάποια βασικά χαρακτηριστικά (ιδιότητες):

- Διευκολύνονται οι συναλλαγές, αφού, κρατείται τόση ποσότητα χρήματος, όσος ο όγκος των προγραμματισμένων συναλλαγών.

- Οι οικονομικές μονάδες ενδιαφέρονται για την πραγματική ποσότητα προϊόντων και υπηρεσιών, οδηγώντας στην συσχέτιση των πραγματικών ρευστών διαθέσιμων που ζητούνται και των προγραμματισμένων συναλλαγών.
- Το να κρατά κάποιος χρήματα φέρει ως μειονέκτημα τον τόκο που θυσιάζεται, οδηγώντας στο να κρατά κανείς οικειοθελώς τόσο μικρότερη πραγματική ποσότητα χρήματος, όσο μεγαλύτερο είναι το επιτόκιο.

Ωστόσο, οι οικονομικές μονάδες, σύμφωνα με την Κεϋνσιανή προσέγγιση, κρατούν ρευστά διαθέσιμα για τους εξής τρεις κύριους λόγους: (α) για την πραγματοποίηση συναλλαγών, (β) για προληπτικούς λόγους, και, (γ) για κερδοσκοπικούς σκοπούς (Καρφάκης, Μελάς, & Μπένος, 2000).

$$M_t^D = M_{TR,t}^D + M_{PR,t}^D + M_{SP,t}^D$$

Όπου, $M_{TR,t}^D$ είναι η ζήτηση χρήματος για την πραγματοποίηση συναλλαγών, $M_{PR,t}^D$ είναι η ζήτηση του χρήματος για προληπτικούς λόγους, και, $M_{SP,t}^D$ είναι η ζήτηση χρήματος για κερδοσκοπικούς σκοπούς (Καρφάκης, Μελάς, & Μπένος, 2000: 74-78).

Έτσι, με τον προσδιορισμό των παραπάνω κινήτρων, ο John Maynard Keynes διαμόρφωσε την «*προτίμηση ρευστότητας*», δηλαδή, το μέγεθος των ρευστών διαθέσιμων που οι φυσικές και νομικές μονάδες επιθυμούν να έχουν στην κατοχή τους, προσεγγίζοντας τους κύριους παράγοντες της ζήτησης χρήματος που αντιστοιχούν στο κάθε ένα από τα προαναφερθέντα κίνητρα (Κορλιράς, 2006: 203). Ωστόσο, ο Keynes επικεντρώνεται σημαντικά στα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία, τα οποία μπορεί να είναι είτε ρευστά διαθέσιμα, είτε τοκοφόρα περιουσιακά στοιχεία (π.χ. ομόλογα), που η απόδοση τους εξαρτάται από το κεφάλαιο έκδοσης, και, από την μεταβολή της τιμής, δημιουργώντας κέρδη ή ζημίες (Μαρτζακλής, 2010).

Ακόμα, όμως, ο Keynes υποστήριξε πως κάθε άτομο έχει άποψη για το μέσο ύψος του επιτοκίου, που πρακτικά, μπορεί να μεταφραστεί ως το ότι όταν τα επιτόκια βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα, οι επενδυτές θα αναμένουν μια πτώση των επιτοκίων σε μελλοντικό χρόνο που θα οδηγήσει στην αύξηση των τιμών των ομολόγων, κάτι που θα τους οδηγήσει σε αγορά ομολόγων για να ωφεληθούν από αυτή την αύξηση στη τιμή τους (Μαρτζακλής, 2010). Άρα, αυτό δημιουργεί την πεποίθηση πως όταν θα είναι υψηλά τα επιτόκια, η ζήτηση των ρευστών διαθέσιμων θα είναι χαμηλή (Μαρτζακλής, 2010).

Με όμοια λογική, θεωρείται πως τη στιγμή που τα επιτόκια θα είναι χαμηλά, οι επενδυτές θα αναμένουν μελλοντικά να αυξηθούν, κάτι που θα οδηγήσει στην πτώση των ομολόγων. Έτσι, για να μην έχουν κεφαλαιακές ζημίες όταν η τιμή των ομολόγων θα πέσει, θα πουλήσουν σήμερα τα ομόλογα τους (Μαρτζακλής, 2010). Επομένως, γίνεται κατανοητό το ότι η ζήτηση του χρήματος για κερδοσκοπικούς λόγους είναι υψηλή, όταν τα επιτόκια είναι σε χαμηλό επίπεδο (Μαρτζακλής, 2010).

Εν κατακλείδι, λοιπόν, μπορεί να ειπωθεί ότι το χρήμα ως μέσο πληρωμών, αρχικά, είναι αναγκαίο για τις οικονομικές μονάδες, αφού με αυτόν τον τρόπο μπορούν να πραγματοποιήσουν συναλλαγές και δεν υπάρχει κάποιο άλλο μέσο που μπορεί να λειτουργήσει ως υποκατάστατο του (Κορλιράς, 2006). Ωστόσο, αν ληφθεί υπόψη το χρήμα ως μέσο διαφύλαξης της αγοραστικής δύναμης και του πλούτου, τότε εκεί εντοπίζονται πολλαπλά υποκατάστατα του χρήματος. Από τη μία πλευρά, στη ζήτηση χρήματος, το χρήμα θεωρείται πως έχει μεν τον ανώτερο βαθμό ρευστότητας, αλλά μηδενική ή πολύ χαμηλή απόδοση. Από την άλλη πλευρά, όμως, θεωρείται ότι διατίθενται όλα τα άλλα στοιχεία που έχουν χαμηλότερο βαθμό ρευστότητας, αλλά υψηλότερες αποδόσεις και πιθανότητες για δημιουργία κέρδους ή ζημίας (Κορλιράς, 2006). Έτσι, η ζήτηση χρήματος για κερδοσκοπικό σκοπό θα πρέπει να εκτιμηθεί ως ζήτηση βάσει των ποικίλων στοιχείων που διαμορφώνουν το χαρτοφυλάκιο της εκάστοτε οικονομικής μονάδας (Κορλιράς, 2006).

1.5.2. Η προσφορά χρήματος

Ο όρος της προσφοράς χρήματος αναφέρεται στην ποσότητα του χρήματος που είναι διαθέσιμη σε μια οικονομία, που σε ευρύτερη ανάλυση περιλαμβάνει: (α) την νομισματική κυκλοφορία, (β) τις καταθέσεις όψεως, και, (γ) τις καταθέσεις ταμιευτηρίου και προθεσμίας (Κορλιράς, 2006). Ωστόσο, αν και οι καταθέσεις ταμιευτηρίου και προθεσμίας θεωρείται ότι δεν αντιστοιχούν στα μέσα πληρωμών, είναι «στενά υποκατάστατα των καταθέσεων όψεως και ρευστών διαθέσιμων, τα οποία είναι μέσα πληρωμών» (Κορλιράς, 2006: 205-206).

Παρόλα αυτά, βέβαια, σύμφωνα με τον Τασιόπουλο (2020), έχοντας υιοθετηθεί η ποσοτική θεωρία χρήματος από τους Μονεταριστές, η προσφορά χρήματος (M^S) υποστηρίζεται ότι είναι κάτω από τον έλεγχο της Κεντρικής Τράπεζας, όπου, στην πιο απλή εξίσωση της, η οποία αναπτύχθηκε από τον Fisher το 1911, έχει την ακόλουθη μορφή:

$$MV = PY$$

Όπου, M είναι η ποσότητα χρήματος, V είναι η ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος (όγκος των συναλλαγών που μπορούν να πραγματοποιηθούν με μια νομισματική μονάδα), P είναι το γενικό μέσο επίπεδο τιμών και Y είναι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Τασιόπουλος, 2020: 13). Επομένως, βάσει των παραπάνω, δημιουργείται η πεποίθηση πως η προσφορά χρήματος αποτελεί μια εξωγενούς φύσεως παράμετρος, η οποία, καθορίζεται από τους στόχους που θέτονται κάθε φορά βάσει της νομισματικής πολιτικής (Τασιόπουλος, 2020).

Πριν βέβαια, αναλυθεί η άσκηση της νομισματικής πολιτικής, είναι σημαντικό, σε πρώτο επίπεδο να παρατεθούν οι θεσμοί που συμμετέχουν στην προσφορά χρήματος. Σύμφωνα με τις Κοκκαλά, & Παπαστεφάνου (2018), οι θεσμοί αυτοί είναι:

- Κεντρική Τράπεζα: Είναι αρμόδια για την επίβλεψη του τραπεζικού συστήματος και την άσκηση της νομισματικής πολιτικής, και θεωρείται ως ο πιο σημαντικός θεσμός. Ακόμα, θεωρείται πως η συμπεριφορά της στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής «*συνεπάγεται ενέργειες που επηρεάζουν τον ισολογισμό*» (Κοκκαλά, & Παπαστεφάνου, 2018: 14).
- Τράπεζες (χρηματοπιστωτικά ιδρύματα) και οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί: Δέχονται καταθέσεις και παρέχουν δανειοδότηση.
- Καταθέτες (ιδιώτες και ιδρύματα): Είναι αυτοί που έχουν καταθέσεις στα τραπεζικά ιδρύματα.

Η προσφορά χρήματος, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, είναι το κύριο μέσο άσκησης της νομισματικής πολιτικής, που υλοποιείται μέσω των πράξεων της ανοικτής αγοράς (openmarketoperations) μεταξύ των εμπορικών τραπεζών και της Κεντρικής Τράπεζας (Τασιόπουλος, 2020). Επομένως, εάν θεωρηθεί πως σε μια δεδομένη χρονική στιγμή η ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος (V) και το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Y) είναι σταθερά, υποστηρίζεται ότι η αιτιότητα της ποσοτικής θεωρίας του χρήματος προέρχεται από «*την αριστερή πλευρά της παραπάνω εξίσωσης με κατεύθυνση την δεξιά*» (Τασιόπουλος, 2020: 14). Έτσι, δεδομένων αυτών των συνθηκών, σε βραχυπρόθεσμο χρόνο πιστεύεται ότι η προσφορά του χρήματος έχει θετική επίδραση στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, ενώ, μακροπρόθεσμα, σύμφωνα με την υπόθεση των Μονεταριστών, παρατηρείται κάποιου είδους νομισματική ουδετερότητα, το οποίο σημαίνει ότι η οποιαδήποτε αύξηση στην προσφορά του χρήματος θα οδηγήσει αποκλειστικά στη γενικότερη αύξηση των τιμών (Τασιόπουλος, 2020).

Βέβαια, η προσφορά χρήματος από την Κεντρική Τράπεζα, η οποία είναι αρμόδια για ένα μεγάλο μέρος του ελέγχου της, εμφανίζει δύο σημαντικά προβληματικά σημεία (Mankiw,

&Taylor, 2010). Αναλυτικότερα, το κάθε ένα από τα προβλήματα ελέγχου πηγάζουν από το ότι το μεγαλύτερο κομμάτι της προσφοράς χρήματος στηρίζεται στο ποσοστό διατήρησης διαθεσίμων των καταθέσεων. Αναλυτικότερα, τα προβλήματα αυτά είναι τα ακόλουθα:

Πρόβλημα 1: Το πρόβλημα αυτό του νομισματικού ελέγχου, αναφέρεται στο γεγονός ότι η Κεντρική Τράπεζα δεν μπορεί να ελέγξει τις ποσότητες χρήματος που τοποθετούν με μορφή τραπεζικών καταθέσεων τα νοικοκυριά στα τραπεζικά ιδρύματα (Mankiw, &Taylor, 2010). Όπως είναι γνωστό, όσο μεγαλύτερη είναι η ποσότητα χρήματος που κατατίθενται, τόσο περισσότερα διαθέσιμα θα έχουν στη κατοχή τους τα τραπεζικά ιδρύματα, κάτι που σημαίνει πως μπορεί να δημιουργηθεί περισσότερο χρήμα, ή και αντίστροφα, όσο μικρότερη είναι η ποσότητα χρήματος που κατατίθενται, τόσο λιγότερα διαθέσιμα θα έχουν τα τραπεζικά ιδρύματα, κάτι που σημαίνει πως δημιουργείται λιγότερο χρήμα (Mankiw, &Taylor, 2010). Ο λόγος, όμως, που αυτή η αδυναμία ελέγχου αποτελεί πρόβλημα, βασίζεται στην ακόλουθη υπόθεση: Έστω ότι κάποια στιγμή οι οικονομικές οντότητες χάνουν την εμπιστοσύνη τους στο τραπεζικό σύστημα, και εξαιτίας αυτού αποσύρουν τις καταθέσεις τους θέλοντας να έχουν στην κατοχή τους μετρητά. Αν συμβεί αυτό, είναι επόμενο το ότι επειδή θα μειωθούν τα διαθέσιμα στα τραπεζικά ιδρύματα, θα δημιουργηθεί μικρότερη ποσότητα χρήματος, δηλαδή, θα μειωθεί η προσφορά χρήματος χωρίς να υπάρχει οποιαδήποτε εμπλοκή από την Κεντρική Τράπεζα (Mankiw, &Taylor, 2010).

Πρόβλημα 2: Το πρόβλημα αυτό του νομισματικού ελέγχου, αναφέρεται στο γεγονός ότι η Κεντρική Τράπεζα δεν πραγματοποιεί έλεγχο στα ποσά που δανείζουν τα τραπεζικά ιδρύματα – οι τραπεζίτες (Mankiw, &Taylor, 2010). Όπως είναι γνωστό, όταν οι οικονομικές μονάδες μεταβαίνουν σε κατάθεση χρημάτων σε κάποιο τραπεζικό ίδρυμα, τότε δημιουργείται περισσότερο χρήμα μόνο στην περίπτωση που το τραπεζικό ίδρυμα πραγματοποιεί δανεισμό. Όμως, τα τραπεζικά ιδρύματα μπορεί να επιθυμούν «να έχουν πλεονάζοντα τραπεζικά διαθέσιμα», κάτι που δεν επιτρέπει στην Κεντρική Τράπεζα να γνωρίζει την ποσότητα που δημιουργείται (Mankiw, &Taylor, 2010: 292). Το αποτέλεσμα, επομένως, που προκύπτει μπορεί να γίνει κατανοητό από την ακόλουθη υπόθεση: Έστω ότι κάποια στιγμή τα τραπεζικά ιδρύματα λαμβάνουν την απόφαση να χορηγούν λιγότερα δάνεια και να κατέχουν μεγαλύτερη ποσότητα διαθεσίμων. Αν συμβεί αυτό, είναι επόμενο το ότι η προσφορά του χρήματος θα μειωθεί - δημιουργία λιγότερης ποσότητας χρήματος (Mankiw, &Taylor, 2010).

Κεφάλαιο Δεύτερο: Το Σύστημα των Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισμάτων (CCS)

2.1. Η ιστορία του Συστήματος των Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισμάτων

Τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα (CCS) παρότι φαντάζουν ως μία νέα επίτευξη της σύγχρονης εποχής, υπάρχουν ήδη χρονολογικά από τον 19^ο και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα (Fare, & Ahmed, 2017). Η μεγάλη έξαρση, όμως, και ο ταχύς πολλαπλασιασμός των συμπληρωματικών νομισματικών σχημάτων παρατηρήθηκε κυρίως από την δεκαετία του '80 κι έπειτα, τόσο στις αναπτυγμένες, όσο και στις αναπτυσσόμενες οικονομίες (Fare, & Ahmed, 2017).

Το πρώτο παράδειγμα πρακτικού τύπου των CCS χρονολογείται στον 19^ο αιώνα, όταν έλαβαν χώρα ουτοπικά ή σοσιαλιστικά νομισματικού χαρακτήρα πειράματα. Συγκεκριμένα, το πρώτο Χρηματιστήριο Εργασίας στην Αγγλία, το οποίο δημιουργήθηκε από τον Robert Owen κατά το 1832-1834, είχε ως σκοπό την καταπολέμηση του οικονομικού νομισματικού αποκλεισμού της εποχής. Έτσι, σε μια ανταλλαγή δίκαιης εργασίας, τα προϊόντα των εμπορών, των εργαζομένων στο σπίτι και των συνεταιρισμών, διακινούνταν με τη χρήση χαρτονομισμάτων εργασίας σε τιμές που στηρίζονταν στον αριθμό των ωρών που απαιτούσε η παραγωγή τους (Owen, 1972). Ακολούθως, λίγα χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το 1849, ο Proudhon πρότεινε αντίστοιχα την εφαρμογή ενός εναλλακτικού κοινωνικού σχεδίου, το οποίο θα βασιζόταν στις ακόλουθες καινούργιες νομισματικές αρχές και θα αφορούσε τη καθολική δωρεάν πίστωση, την οποία θα διαχειρίζονταν το νέο τραπεζικό σύστημα (Τράπεζα του Λαού) με λογαριασμούς συναλλάγματος που θα αντικαθιστούσαν το επίσημο νόμισμα (Ferreira, 2006).

Μετέπειτα, κατά τη δεκαετία του 1930, αναπτύχθηκαν τοπικά νομίσματα script (local script currencies), τα οποία υπόκεινταν στο "κόστος demurrage". Το τοπικό αυτό σενάριο που χρησιμοποιήθηκε ως αρχή της ιδέας υποδήλωνε ότι θα εκδίδονταν κάποιο πιστοποιητικό από μια εταιρία, ένωση ή τοπική δημόσια αρχή και θα υποδείκνυε το δικαίωμα του κατόχου να λάβει την πληρωμή του σε μορφή μετρητών ή κάποιου είδους (Fare, & Ahmed, 2017). Ακολούθως, η αρχή του κόστους demurrage, η οποία επινοήθηκε από τον οικονομολόγο Silvio Gesell, λειτουργούσε ως έχει: Η ονομαστική αξία μειώνονταν σε τακτά χρονικά

διαστήματα (π.χ. κάθε εβδομάδα, κάθε τρεις έως έξι μήνες) και ήταν δυνατό να αντικατασταθεί μόνο μέσω κάποιου συμπληρώματος (π.χ. τοποθέτηση μιας σφραγίδας που θα έπρεπε να αγοραστεί). Ο στόχος της εφαρμογής αυτού του μηχανισμού ήταν η ενθάρρυνση της κυκλοφορίας και ταυτόχρονα η αποθάρρυνση της συσσώρευσης χρήματος (Fare, & Ahmed, 2017). Κάποια πρώτα τέτοιου είδους τοπικά νομίσματα που κυκλοφόρησαν ήταν το Wara στο Schwanenkirchen της Γερμανίας το 1930, το Valor στη Γαλλία το 1933, και το StampScript στις ΗΠΑ το 1933 (Fare, & Ahmed, 2017).

Στη συνέχεια, κατά τη δεκαετία του 1950, πραγματοποιήθηκαν διάφορα πειράματα μέσω ενός συστήματος τοπικών κουπονιών στα Lignieres-en-Berry και Marans της Γαλλίας, και λίγο αργότερα χρησιμοποιήθηκαν ειδικά νομίσματα σε συλλόγους ανταλλαγής στην Αργεντινή (Fare, & Ahmed, 2017).

Ακολούθως, κατά τις αρχές της δεκαετίας του 1980, έκανε την εμφάνιση του ένα νέο σύστημα παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων (CCS), αφού, το 1983 δημιουργήθηκαν στο Comox Valley του Βανκούβερ του Καναδά, τα πρώτα LETS (Local Exchange Trading System) ως απόηχος της μαζικής ανεργίας που έπληξε τη περιοχή εξαιτίας του κλεισίματος μιας τοπικής βιομηχανίας (Fare, & Ahmed, 2017). Όμως, αυτή ήταν μόνο η αρχή, αφού στη συνέχεια το συγκεκριμένο μοντέλο εξαπλώθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο.

Φτάνοντας, λοιπόν, στις αρχές του 2000, παρατηρείται η εμφάνιση τοπικών νομισμάτων όπως το Chiemgauer στη Γερμανία. Τα τοπικά αυτά νομίσματα στη σύγχρονη πλέον μορφή τους, αντιστοιχούσαν σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, όπως περιόδων πολέμου, νομισματικών κρίσεων ή δυσκολιών στις ταμειακές ροές, και εξαφανίζονταν όταν βελτιωνόταν η εκάστοτε νομισματική και οικονομική συγκυρία, ή όταν οι δημόσιες αρχές απαγόρευαν την κυκλοφορία τους (π.χ. στις περιπτώσεις των Wara, Valor και Wörgl) (Fare, & Ahmed, 2017).

Σε γενικό επίπεδο, όπως αναλύθηκε παραπάνω, φαίνεται ότι κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριάντα ετών υπάρχει ένας πολλαπλασιασμός και μια σταδιακή διαφοροποίηση στα παράλληλα και συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα, σε τέτοιο ποσοστό που αντιστοιχεί μάλιστα στο μεγαλύτερο κύμα τοπικών νομισμάτων από την αρχή της εκβιομηχάνισης που πραγματοποιήθηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα (Fare, & Ahmed, 2017). Ωστόσο, ο ακριβής αριθμός των CCS είναι δύσκολο να εκτιμηθεί, αφού αρκετά συστήματα δεν έχουν δημοσιοποιηθεί, αλλά ούτε έχουν μελετηθεί. Παρόλα αυτά, όμως, εκτιμάται πως

ανέρχονται περίπου στα 3500 με 4500 σε περισσότερες από πενήντα χώρες (Fare, & Ahmed, 2017). Κάποια από τα πιο γνωστά CCS, σύμφωνα με τους Fare, & Ahmed (2018) είναι τα:

- LocalExchangeTradingSystem (LETS) στον Καναδά και στο Ηνωμένο Βασίλειο.
- TimeBanks στην Ιταλία και στο Ηνωμένο Βασίλειο.
- Τοπικά νομίσματα συλλόγων ανταλλαγής στην Αργεντινή.
- Ithaca Hour στις ΗΠΑ.
- Chiemgauer στη Γερμανία.
- Τράπεζες κοινοτικής ανάπτυξης στη Βραζιλία.
- SOL, Eusko και SoNantes στη Γαλλία.
- BrixtonPound, StroudPound και BristolPound στο Ηνωμένο Βασίλειο.
- Σύστημα WIR στην Ελβετία.
- Accorderies στο Κεμπέκ και στη Γαλλία.

2.2. Περιγραφή του Συστήματος των Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισμάτων

Ως "Συμπληρωματικό Νομισματικό Σύστημα" αναφέρεται η χρήση μιας συγκεκριμένης μονάδας ή συστήματος λογαριασμού με σκοπό να συμπληρώσει το επίσημο νόμισμα μέσα από την ανάπτυξη συγκεκριμένων παραγόντων (άτομα, οικονομικές και κοινωνικές δομές, τοπικές αρχές, τράπεζες) που έχουν αναπτυχθεί βάσει ενός τοπικού δικτύου ώστε να ρυθμίσει λογιστικά τις ανταλλαγές αγαθών και υπηρεσιών (Fare, & Ahmed, 2018). Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη μια λειτουργική θεωρητική άποψη, τα παράλληλα και συμπληρωματικά συστήματα θεωρούνται χρήμα, αφού λειτουργούν ως μέσα ανταλλαγών και ως λογιστικές μονάδες σε καθορισμένες γεωγραφικές περιοχές ή κοινότητες, και σε πολλές περιπτώσεις ως αποθήκες αξίας (Fare, & Ahmed, 2018).

Τα CCS, ακόμα, αν και στην αρχική μορφή τους εμφανίζονταν ως εναλλακτικές και μεταβατικού χαρακτήρα λύσεις, στη σύγχρονη μορφή τους συνδέονται με πιο αποτελεσματικές και ανθεκτικές πρακτικές, χτίζοντας μία τέτοια στοχοθεσία που θα ανταποκρίνεται στις προκλήσεις των τρεχόντων πλαισίων κρίσεων στο καθεστώς της χρηματοοικονομικής παγκοσμιοποίησης (Fare, & Ahmed, 2018; Fare, & Ahmed, 2017). Επομένως, η κύρια στοχοθεσία των CCS, όποιο και αν είναι το συγκεκριμένο πλαίσιο της

εμφάνισής τους, μοιράζονται έναν ή περισσότερους από τους παρακάτω στόχους, όπως αυτοί αναφέρονται από τους Fare, & Ahmed (2017):

1. Ενισχύουν τις τοπικές οικονομίες, βοηθώντας τα άτομα που είναι αποκλεισμένα από την απασχόληση να συμμετέχουν σε παραγωγικές δραστηριότητες χρησιμοποιώντας τις δεξιότητές τους, γεγονός που ενδυναμώνει την αυτοεκτίμησή τους.
2. Δημιουργούν δεσμούς αμοιβαιότητας μεταξύ των ανθρώπων, ενσωματώνοντας τους στα κοινωνικά δίκτυα.
3. Ενσωματώνουν νέες πρακτικές παραγωγής και κατανάλωσης με ταυτόχρονη, αυστηρή τήρηση των κοινωνικών ή/και των οικολογικών προτύπων.
4. Ενισχύουν τη κοινωνική χρήση του χρήματος και τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στις αποφάσεις οικονομικού και νομισματικού ενδιαφέροντος.

Βέβαια, πρέπει να γίνει κατανοητό πως, ένα CCS, όταν λειτουργεί εντός μιας κοινότητας μπορεί να θεωρηθεί ως προστασία έναντι εξωτερικών κρίσεων (Jiránek, 2016). Όμως, μια τέτοια κοινότητα δεν θα μπορεί να έχει μεγάλες φιλοδοξίες όσον αφορά το διεθνές εμπόριο, αφού, το συμπληρωματικό νόμισμα δύσκολα ανταλλάσσεται με άλλα νομίσματα. Άρα, στη πλειοψηφία των περιπτώσεων, τα συμπληρωματικά νομίσματα χρησιμεύουν μόνο ως συμπλήρωμα και όχι ως πλήρες υποκατάστατο των εθνικών χρηματοπιστωτικών συστημάτων. Όμως, δεν πρέπει να παραλείπεται και το ότι ο βασικός στόχος των νομισμάτων που χρησιμοποιούνται συμπληρωματικά είναι να παρέχουν σε μια κοινότητα ανεξαρτησία και εξουσία ως προς τη λειτουργία και την οικονομία της (Jiránek, 2016).

Σε γενικό επίπεδο, υποστηρίζεται πως υπάρχουν τρεις τύποι συμπληρωματικών νομισμάτων (Lascelles, 2006). Ο πρώτος τύπος αναφέρεται στο συμβολικό χρήμα (tokencurrency), όπου εκδίδονται χρήματα ιδιωτικά και αντιστοιχούν άμεσα σε ένα συγκεκριμένο αγαθό. Ιστορικά, κατά τη διάρκεια τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα το συμβολικό χρήμα εκδιδόταν από τις μεταφορικές εταιρίες, τις γέφυρες, τα πορθμεία, τις εταιρίες διοδίων και τις δημοτικές επιχειρήσεις (Timberlake, 1981). Ενδεικτικό παράδειγμα συμβολικού χρήματος κατά τον 19^ο αιώνα, και συγκεκριμένα στο 1839, αποτελεί η *Monroe Railroad and Banking of Georgia*, η οποία εξέδωσε: (α) χαρτονομίσματα του ενός δολαρίου όπου ο κομιστής δικαιούνταν 12 μίλια, (β) χαρτονομίσματα δύο δολαρίων με τον κομιστή να δικαιούται να οδηγήσει 25 μίλια, και (γ) χαρτονομίσματα τριών δολαρίων που έδιναν το δικαίωμα στον κομιστή να οδηγήσει 37 μίλια (Timberlake, 1981). Ωστόσο, το

συμβολικό χρήμα, στη σύγχρονη εκδοχή του περιλαμβάνει αεροπορικά μίλια, ή πόντους επιβράβευσης για παντοπωλεία ή βιβλιοπωλεία και δωροκάρτες (Lascelles, 2006). Ο δεύτερος τύπος είναι το scriptmoney, το οποίο στην ουσία είναι ένα τοπικό μέσο ανταλλαγής που λειτουργούσε παράλληλα με το επίσημο νόμισμα, και μπορούσε να εξαργυρωθεί σε μια ποικιλία αγαθών και υπηρεσιών, και όχι συγκεκριμένα μόνο σε ένα συγκεκριμένο αγαθό όπως συμβαίνει με το συμβολικό χρήμα(Lascelles, 2006). Ένα παράδειγμα scriptmoney αναφέρεται στο 1847, όπου, στον Αρκάνσας ένα κατάστημα της OzarkIronCompany προσέφερε στον κομιστή 5\$ σε εμπορεύματα από το κατάστημα (Timberlake, 1981).Στη συνέχεια, όμως, τοscriptmoneyήταν διαθέσιμο και από εταιρίες άνθρακα και ξυλείας, με εξαργύρωση μόνο στα τοπικά καταστήματα, λειτουργώντας στην ουσία ως μέσο ανταλλαγής μεταξύ των ημερών πληρωμής των εργατών άνθρακα ή ξυλείας, όπου το ποσό αυτό αφαιρούνταν από το μισθό τους. Αργότερα, όμως, το scriptmoney με τη βοήθεια του SilvioGesell, απέκτησε τη μορφή σφραγίδας, με σκοπό τη διευκόλυνση του ρόλου του χρήματος ως μέσο ανταλλαγής (Lascelles, 2006). Ο συλλογισμός του SilvioGesell υποστήριζε ότι "Κάθε μήνα ή κάθε εβδομάδα τα νομίσματα χάνουν ένα σταθερό ποσοστό της ονομαστικής του αξίας, οπότε για να διατηρηθεί η αξία που αναγράφεται σε αυτά, οι άνθρωποι θα πρέπει να αγοράζουν κάθε εβδομάδα χαρτόσημα από το ταχυδρομείο. Το χαρτόσημο αυτό θα έχει τη σημασία του ότι το χρήμα (και όχι οι τιμές) που επιβάλλεται από τις αρχές, είναι σταθερό, και εκφράζει την κατάσταση του πληθωρισμού" (Blanc, 1998). Ωστόσο, αν και το σχέδιο stampscript είχε μεγάλη απήχηση στις ΗΠΑ και λειτούργησε επιτυχώς κατά τη διάρκεια της ύφεσης στις τοπικές κοινωνίες μετά από την προσπάθεια καθιέρωσης του από τον IrvingFisher, διακόπηκε από τον πρόεδρο FranklinRoosevelt υπό το φόβο ότι θα χανόταν ο έλεγχος του νομισματικού συστήματος (Seyfang, 2000). Τέλος, ο τρίτος τύπος των συμπληρωματικών νομισμάτων, βασίζεται στο σύστημα αμοιβαίας πίστωσης, όπου η εργασία πληρώνεται με τη μορφή πιστώσεων, οι οποίες αφαιρούνται όταν ο εργαζόμενος πληρώνει άλλον για κάποιο επιθυμητό προϊόν ή υπηρεσία (Lascelles, 2006). Το νόμισμα, όμως, που χρησιμοποιείται στο σύστημα αμοιβαίας πίστωσης, εκφράζει ένα ορισμένο ποσό δράσης ή εργασίας, το οποίο είναι δυνατό να μεταφερθεί. Ωστόσο, εντύπωση προκαλεί το ότι κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα, τα συστήματα αμοιβαίας πίστωσης είχαν τεράστια απήχηση σε διάφορες κοινωνίες, γεγονός που χρίζει περεταίρω διερεύνησης (Lascelles, 2006).

2.3. Κατηγοριοποίηση των CCS

Σε συνέχεια των παραπάνω, σε αυτό το σημείο αξίζει να προστεθεί και η διάκριση των συμπληρωματικών νομισμάτων σε πέντε κατηγορίες, οι οποίες σύμφωνα με τον Gelleri (2020), αφορούν: (α) τα αμοιβαία πιστωτικά νομίσματα (mutualcreditcurrencies), (β) τα συμπληρωματικά νομίσματα που υποστηρίζονται από αποθεματικά (reserve-backedcomplementarycurrencies), (γ) τα συμπληρωματικά νομίσματα fiat (fiatcomplementarycurrencies), (δ) τα ψηφιακά peer-to-peer νομίσματα (digitalpeer-to-peercurrencies), και (ε) τα τομεακά νομίσματα (sectoralcurrencies). Συνοπτικά, τα κύρια σημεία της κάθε μίας από τις παραπάνω κατηγορίες είναι:

- **Τα Αμοιβαία Πιστωτικά νομίσματα**, είναι η βάση των συμπληρωματικών νομισμάτων, τα οποία δημιουργούνται εντός μιας κοινότητας χωρίς την ανάγκη εξωτερικής αναφοράς ή αποθεματικού νομίσματος και που χρησιμοποιούνται τοπικά σε μη εμπορικά περιβάλλοντα, ή/και μεταξύ εταιριών ή διαφορετικών τομέων της κοινωνικής ζωής (Gelleri, 2020). Ακόμη, τα Αμοιβαία Πιστωτικά νομίσματα παρέχουν σε όλους όσους μπορούν και θέλουν να συνεισφέρουν σε μια κοινότητα πρόσβαση σε πίστωση και σε ρευστότητα. Η πίστωση αυτή, πραγματοποιείται από τους ίδιους τους συμμετέχοντες, αλλά, το πιστωτικό όριο ορίζεται από το κοινό ίδρυμα. Επίσης, υποστηρίζεται πως όσο περισσότεροι είναι οι συμμετέχοντες, τόσο μεγαλύτερο είναι και το δυναμικό όριο. Τα Αμοιβαία Πιστωτικά νομίσματα, σύμφωνα με τον Gelleri (2020) διαχωρίζονται και αυτά με τη σειρά τους στα:

[1] Μη εμπορικά νομίσματα αμοιβαίας πίστωσης.

Σε αυτή τη υποκατηγορία των αμοιβαίων πιστωτικών νομισμάτων ανήκουν τα LETS και τα TimeBanks, όπου και τα δύο ορίζουν γενικά μια ώρα εργασίας ως εσωτερική λογιστική μονάδα.

Τα LETS

Η πλειοψηφία των ανταλλαγών πραγματοποιείται βάσει της χρήσης αυτής της (λογιστικής) μονάδας ως μονάδα μέτρησης της ανταλλακτικής αξίας (Gelleri, 2020). Ωστόσο, σε καταστάσεις όπου οι συμβατικές δομές και οι κοινότητες διαλύονται, τα LETS προσφέρουν την ευκαιρία να δημιουργηθούν εκ νέου κοινωνικά δίκτυα. Αυτοί που θα συμμετέχουν σε αυτά τα κοινωνικά δίκτυα, θα ξεκινήσουν με μηδενικούς λογαριασμούς και θα λαμβάνουν ένα πιστωτικό όριο προκειμένου να αγοράσουν υπηρεσίες από άλλους συμμετέχοντες. Ακόμα, αξίζει να τονιστεί ότι το όριο για κάθε συμμετέχοντα ξεχωριστά ορίζεται από την κοινότητα,

επομένως, έστω ότι το όριο είναι δέκα ώρες, με τη συμμετοχή σε αυτό το σύστημα, ο κάθε συμμετέχοντας θα αγοράσει υπηρεσίες που θα αξίζουν δέκα ώρες εργασίας. Στη σημερινή εποχή, για την εφαρμογή των LETS χρησιμοποιούνται ειδικά λογισμικά, τα οποία κατέχουν τον ρόλο της τήρησης βιβλίων, όπου υπολογίζονται οι ώρες ξεχωριστά για κάθε συμμετέχοντα ως μείον για τον αγοραστή και συν για τον πωλητή. Παρόλα αυτά, όμως, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι πολλοί συμμετέχοντες στο LETS δεν θεωρούν το σύστημα αυτό ως χρήμα (Gelleri, 2020).

Ta Time Banks

Τα TimeBanks (ή στα ελληνικά Τράπεζες Χρόνου) ορίζουν την αξία της μονάδας εσωτερικού νομίσματος σε μία ώρα εργασίας και χρησιμοποιούνται ως μέσο παρακίνησης των συμμετεχόντων να ανταλλάξουν μία ώρα έναντι μίας άλλης ώρας (Gelleri, 2020). Ακόμα, όμως, τα TimeBanks, σε αντίθεση με τα LETS, συνεργάζονται συχνότερα με φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης και φιλανθρωπικά ιδρύματα. Άλλωστε, τα δίκτυα των τραπεζών χρόνου είναι πολυάριθμα τόσο στις ΗΠΑ, όσο και στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Αυστραλία.

Η εργασία, ωστόσο, που ανταλλάσσεται μέσω των TimeBanks, περιλαμβάνει κυρίως εργασία παροχής υπηρεσιών για τη φροντίδα ηλικιωμένων και παιδιών, για τη βοήθεια ατόμων με ειδικές ανάγκες, και για ανταλλαγές γειτονιών. Όμως, σε πολλά μέρη του κόσμου, τα TimeBanks χρησιμοποιούνται με σκοπό τον επαναπροσδιορισμό της έννοιας της εργασίας και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής (Gelleri, 2020).

[2] Εμπορικά νομίσματα αμοιβαίας πίστωσης.

Τα εμπορικά νομίσματα αμοιβαίας πίστωσης ή αλλιώς τα συστήματα ανταλλαγής, χρησιμοποιούνται με σκοπό να καλύψουν το «οικονομικό κενό» σε περιόδους βαθιάς ύφεσης (Gelleri, 2020). Αυτού του είδους τα νομίσματα, μερικές φορές, προσδιορίζονται και ως ανταλλακτήρια συναλλαγών ή ανταλλαγές πιστώσεων. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως, αυτά τα συστήματα δεν διαθέτουν κεντρική δανειστική αρχή μέσω της οποίας θα διακρίνονταν τα αμοιβαία πιστωτικά νομίσματα από τα πιστωτικά χρήματα που παράγουν οι τράπεζες.

Η πλειοψηφία, όμως, αυτών των συστημάτων αναφέρεται στο εθνικό νόμισμα ως λογιστική μονάδα, όπου η εσωτερική πίστωση δημιουργείται με την πράξη αγοράς (Gelleri, 2020). Σε κάθε συμμετέχοντα σε αυτό το σύστημα παρέχεται ένα όριο αγοράς που βασίζεται σε απλά κριτήρια, όπως για παράδειγμα ο αριθμός των υπαλλήλων του, ή η προσδοκία μελλοντικής απόδοσης στο δίκτυο. Βέβαια, ενώ ο αγοραστής φέρει μια υποχρέωση, ο πωλητής

λαμβάνει μια μεταβιβάσιμη γενική απαίτηση που δεν μπορεί να ανταλλαχθεί σε εθνικό νόμισμα. Έτσι, η αγορά αγαθών φέρει ως αποτέλεσμα ένα κυρίως άτοκο μείον για τον αγοραστή και ένα συν για τον πωλητή. Επομένως, αυτή η διαδικασία είναι δυνατό να περιγραφεί ως πράξη αποκεντρωμένης δημιουργίας χρημάτων, αφού το θετικό υπόλοιπο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για περισσότερες αγορές από άλλους συμμετέχοντες. Συνεπώς, μόλις το δίκτυο φτάσει σε ένα κρίσιμο σημείο, οι δυνατότητες επαναχρησιμοποίησης του πιστωτικού νομίσματος πολλαπλασιάζονται και το σύστημα γίνεται πιο αποδοτικό. Στη σύγχρονη εποχή, τα μεγαλύτερα δίκτυα χρησιμοποιούν ψηφιακές πλατφόρμες με δυνατότητες συναλλαγών και αγορών που έχουν χαμηλό κόστος συναλλαγής συγκριτικά με το κόστος των χρεωστικών και των πιστωτικών καρτών (Gelleri, 2020).

Άρα, γίνεται κατανοητό πως η συνεχής ανταλλαγή δίνει στην εσωτερική μονάδα τον χαρακτήρα χρήματος. Όμως, η διαδικασία αυτή της δημιουργίας πίστωσης και κυκλοφορίας νομισμάτων ολοκληρώνεται μόνο όταν όλοι οι συμμετέχοντες δαπανούν τα θετικά υπόλοιπα των λογαριασμών τους ταιριάζοντας τα ακριβώς με τα αρνητικά υπόλοιπα των άλλων συμμετεχόντων (Gelleri, 2020).

Τα κύρια πλεονεκτήματα αυτού του είδους των συστημάτων, όπως προκύπτει από τη παραπάνω ανάλυση, είναι οι συνέργειες που δημιουργούνται από τα αποτελέσματα του δικτύου, καθώς οι επιχειρήσεις μπορούν να βελτιστοποιήσουν τις πωλήσεις τους χρησιμοποιώντας τις δυνατότητες της κανονικής αγοράς, ενώ ταυτόχρονα επωφελοούνται και από τη δευτερογενή αγορά του δικτύου, γεφυρώνοντας και αντισταθμίζοντας ταυτόχρονα τις δυσκολίες της κανονικής αγοράς (Gelleri, 2020).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως το παλαιότερο σύστημα σε αυτόν τον τομέα είναι το ελβετικό WIR, το οποίο έχει άδεια λειτουργίας ως τράπεζα βάσει της ελβετικής νομοθεσίας (Gelleri, 2020).

- **Τα συμπληρωματικά νομίσματα που υποστηρίζονται από αποθεματικά,** λειτουργούν με το εθνικό νόμισμα ή ορισμένα αγαθά που έχουν την χρήση του αποθεματικού προκειμένου να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στο συμπληρωματικό σύστημα. Αυτού του είδους τα νομίσματα, σύμφωνα με τον Gelleri (2020) διαχωρίζονται στα περιφερειακά νομίσματα (Regionalcurrencies) και στα συμπληρωματικά νομίσματα που υποστηρίζονται από την ενέργεια ή άλλα αγαθά (Complementarycurrenciesbackedwithenergyorothergoods).

[1] Περιφερειακά νομίσματα

Τα περιφερειακά νομίσματα που υποστηρίζονται από αποθεματικά αποτελούν την πιο κοινή μορφή αυτής της κατηγορίας, και, δημιουργούνται από τοπικούς συλλόγους κυρίως με σκοπό την προώθηση τοπικών επιχειρηματικών κύκλων, και περαιτέρω κοινωνικών στόχων (Gelleri, 2020).

Οι πιο πολλές πρωτοβουλίες ξεκινούν από τα χάρτινα νομίσματα που ορίζονται σε συναλλαγματική ισοτιμία ένα προς ένα έναντι του εθνικού νομίσματος (Gelleri, 2020). Στη συνέχεια, οι πολίτες αγοράζουν το τοπικό νόμισμα από τον εκδότη και το κυκλοφορούν χρησιμοποιώντας το στις αγορές τους στα τοπικά καταστήματα που αποδέχονται αυτό το τοπικό νόμισμα. Ωστόσο, το εθνικό νόμισμα λειτουργεί ως αποθεματικό, αφού μόνο οι επιχειρήσεις και όχι οι πολίτες μπορούν να το λάβουν ως αντάλλαγμα έναντι του τοπικού νομίσματος. Όταν γίνει αυτή η ανταλλαγή, οι επιχειρήσεις αυτές, χρεώνονται ένα τέλος μεταξύ μηδέν και 10%, μέρος του οποίου, μερικές φορές, χρησιμοποιείται σε δωρεές στους τοπικούς οργανισμούς. Η επανανταλλαγή αντλεί από τα αποθεματικά του τοπικού νομίσματος, επομένως, όπως γίνεται κατανοητό, η πίστωση μπορεί να επεκταθεί μόνο μέχρι ένα κλάσμα αποθεματικών. Όμως, αξίζει να τονιστεί ότι τα μικρά συστήματα συχνά δεν αναλαμβάνουν κινδύνους και συνήθως διατηρούν αποθέματα στο 100%. Ακόμη, όμως, πρέπει να σημειωθεί πως μερικά τοπικά νομίσματα συνεργάζονται με συνεταιριστικές τράπεζες και ταμειευτήρια για να χρησιμοποιήσουν το αποθεματικό ως βάση για δάνεια προς τις επιχειρήσεις (Gelleri, 2020).

Επιπλέον, η πλειοψηφία των τοπικών νομισμάτων είναι περιορισμένη χρονικά, έχοντας λήξεις που είναι συγκρίσιμες με κουπόνια αγοράς (Gelleri, 2020). Αλλά, υπάρχουν και μεμονωμένα τέτοιου είδους νομίσματα (π.χ. το Chiemgauer) που λειτουργούν με αρνητικό επιτόκιο, βασιζόμενα στην στρατηγική την οποία συνέστησε για τα εθνικά νομίσματα, αρχικά, ο Silvio Gesell, και συνεχίζει να υποστηρίζεται από κάποιους οικονομολόγους (π.χ. Kenneth Rogoff). Ο χρονικός περιορισμός που αναφέρεται παραπάνω, χρησιμοποιείται προκειμένου να διατηρηθεί υψηλή και σταθερή η κυκλοφορία του χρήματος. Ωστόσο, αντίθετα με τα εθνικά νομίσματα, τα τοπικά δεν λειτουργούν ως μέσο αποθήκευσης της αξίας, αλλά μόνο ως μέσο πληρωμής (Gelleri, 2020).

Στη σημερινή εποχή, τα τοπικά νομίσματα συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν νομικά εμπόδια, όμως η επιτυχία τους στηρίζεται στην πρόθεση αποδοχής από τους δήμους πληρωμών σε αυτού του είδους τα νομίσματα. Όμως, αυτή η δημοτική πρόθεση σε πολλές περιπτώσεις έρχεται σε αντίθεση με τις κρατικές αρχές, καθώς όταν οι τοπικοί φόροι πληρώνονται σε τοπικό χρήμα, η σημασία του αποθεματικού μειώνεται. Ακόμα, όμως, αξίζει να επισημανθεί,

ότι, στη νεότερη εποχή όπου έχουν αναπτυχθεί οι ψηφιακές λύσεις, μόνο λίγα τοπικά νομίσματα είναι ψηφιακά, όπως το Sarubobo στην Ιαπωνία (Gelleri, 2020).

[2] Συμπληρωματικά νομίσματα που υποστηρίζονται από την ενέργεια ή άλλα αγαθά

Κάποια συμπληρωματικά νομίσματα δεν χρησιμοποιούν το εθνικό νόμισμα ως αποθεματικό, αλλά πραγματικά αγαθά (Gelleri, 2020). Αυτό, ξεκίνησε και εφαρμόστηκε, κατά καιρούς, σε περιόδους υψηλού πληθωρισμού, όπως το 1920 στη Γερμανία, όπου εκδίδονταν νομίσματα έκτακτης ανάγκης (Notgeld), που υποστηρίζονταν από τα δημητριακά. Αργότερα, κατά τη δεκαετία του 1930, συντάχθηκε μια πρόταση για τη κάλυψη του νομίσματος με ένα καλάθι αγαθών και πόρων. Όμως, αυτή η ιδέα δεν έμεινε εκεί, αφού, αναζωπυρώθηκε από τον Bernard Lietaer, ο οποίος πρότεινε τη παγκόσμια Terra. Τα μεμονωμένα τοπικά νομίσματα, χρησιμοποιούν, επίσης, την προαναφερθείσα φιλοσοφία, αναγράφοντας για παράδειγμα ένα συγκεκριμένο καλάθι αγορών τοπικών προϊόντων στο πίσω μέρος κάποιου χαρτονομίσματος.

Μια εξίσου δημοφιλής προσέγγιση όμοιας φιλοσοφίας, είναι και τα νομίσματα που υποστηρίζονται από την ενέργεια, βασιζόμενα στην πρόταση του Shann Turnbull το 1977 για το «*δολάριο ανανεώσιμης ενέργειας*» (Gelleri, 2020). Ωστόσο, προς το παρόν αυτή η ιδέα καλείται να αντιμετωπίσει το μεγάλο εμπόδιο της διανομής, η οποία είναι πολύ περιορισμένη επειδή είναι δύσκολη η διαδικασία πειθούς των επιχειρηματιών για τη χρήση νομισμάτων που απαιτούν δική τους τιμολόγηση. Βέβαια, πιστεύεται, πως, το εμπόδιο αυτό είναι δυνατό να ξεπεραστεί με την χρήση των ψηφιακών μέσων.

- **Τα συμπληρωματικά νομίσματα Fiat**, αποτελούν τη δυσκολότερη μορφή των συμπληρωματικών νομισμάτων. Η πλειοψηφία των εθνικών νομισμάτων είναι εύκολο να γίνει κατανοητή ως νομίσματα fiat, αφού αποκτούν αξία και μπορούν να χρησιμοποιηθούν στις πληρωμές φόρων (Gelleri, 2020). Ακόμη, όμως, βάσει των υφιστάμενων νομικών απαιτήσεων στις περισσότερες χώρες, οι φορολογικές οφειλές πληρώνονται μόνο στο εθνικό νόμισμα.

Για τα συμπληρωματικά νομίσματα fiat, θεωρείται απαραίτητο να υπάρχει μια είδους «*λειτουργική άγκυρα*» όπως οι φόροι (Gelleri, 2020). Ο λόγος γι' αυτή την απαραίτητη προϋπόθεση εξηγείται ιστορικά αν λάβει κανείς υπόψη, πως, οι αμερικανικές αποικίες έκαναν κατά τον 17^ο αιώνα χρήση των αποικιακών γραμμών με σκοπό την παροχή μιας βάσης πάνω στην οποία θα στηρίζονταν η τοπική οικονομική άνοδος. Για την υλοποίησή τους, στην αρχή, δόθηκαν εγγυήσεις για εξαγορά, όμως αυτές εγκαταλείφθηκαν με τη πάροδο του χρόνου, επειδή, οι επαρχίες σπάνια είχαν τα μέσα, παρόλο που αυξήθηκε η εμπιστοσύνη στο νόμισμα

που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την εξαγορά του φόρου. Αντίστοιχα με τη φορολογία, η πίστη θα μπορούσε να αποτελέσει μία ισχυρή βάση για τη δημιουργία ζήτησης των νομισμάτων που ήταν πιστοποιημένα από ναούς, και θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως μέσο θυσίας (Gelleri, 2020).

- **Τα ψηφιακά peer-to-peer νομίσματα**, είναι η νεότερη κατηγορία των συμπληρωματικών νομισμάτων, που στην ουσία αφορούν μία παραλλαγή των νομισμάτων fiat αλλά με την αποκεντρωμένη μορφή της δημιουργίας και της κυκλοφορίας του χρήματος (Gelleri, 2020). Μια μορφή fiat νομισμάτων είναι τα κρυπτονομίσματα, τα οποία αντλούν την αξία τους από την εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων, μπορούν να μεταβιβαστούν από άτομο σε άτομο ομότιμα, και, δεν απαιτούν τρίτο μέρος για την εκτέλεση της συναλλαγής.

Η εφαρμογή ψηφιακών peer-to-peer νομισμάτων, ήταν ένα μακροχρόνιο όνειρο των πρωτοπόρων στα συμπληρωματικά νομίσματα Michael Linton και Bernard Lietaer, καθώς υποστήριζαν πως θα ήταν ευκολότερα στη χρήση από τα κεντρικά οργανωμένα συστήματα (Gelleri, 2020). Έτσι, ήδη από τη δεκαετία του '90, πολλοί κρυπτογράφοι όπως ο Whitfield Diffie και ο Ralph Merkle πρότειναν διαφορετικές λύσεις λογισμικών, αν και καμία όμως τελικά δεν τέθηκε σε ισχύ. Επί του παρόντος, τα κρυπτονομίσματα είναι η κυρίαρχη μορφή για την υλοποίηση νομισμάτων peer-to-peer.

Τα νομίσματα peer-to-peer χρησιμοποιούνται κυρίως στην αντιμετώπιση κοινωνικών προκλήσεων (Gelleri, 2020). Το σημείο εκκίνησης γι' αυτή τη μορφή νομισμάτων, δεν είναι η τεχνητή δημιουργία χρημάτων, αλλά μια συλλογική σύμβαση για κοινούς σκοπούς και αξίες. Στη συνέχεια, η συλλογική αυτή σύμβαση / συμφωνία, ακολουθείται από το σχεδιασμό ενός νομίσματος ως μέσου για την επίτευξη αυτών των στόχων.

- **Τα τομεακά νομίσματα** είναι νομίσματα ειδικά για την έκδοση που στοχεύουν, όπως για παράδειγμα, να χρηματοδοτήσουν τη φροντίδα ηλικιωμένων, τη προστασία του περιβάλλοντος, την εργασία για νέους και διάφορα προγράμματα παροχής κινήτρων (Gelleri, 2020). Αυτού του είδους τα νομίσματα λειτουργούν ακριβώς όπως τα παραπάνω περιγραφόμενα συστήματα. Αρχικά, όπως συμβαίνει και με τα TimeBanks, τα τομεακά νομίσματα εξουδετερώνουν την εξατομίκευση και δημιουργούν κοινότητες και κοινωνικά δίκτυα. Όμως, η κυριότερη διαφορά τους συγκριτικά με τα LETS και τα TimeBanks έχει να κάνει με τον σχεδιασμό τους, ο οποίος στοχεύει στην επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων (π.χ. εκπαίδευση, εργασία φροντίδας) ή στη προσωρινή τους ανάπτυξη σε περιόδους κρίσεις (Gelleri, 2020).

Ένα γνωστό παράδειγμα τομεακών νομισμάτων, αποτελεί το Torekes στη Γάνδη στο Βέλγιο, όπου η πόλη το χρησιμοποιεί για να επιβραβεύσει την κοινωνική και περιβαλλοντική εργασία, δίνοντας ένα χάρτινο κουπόνι, το οποίο μπορεί να δαπανηθεί ως ενοίκιο για κάποιο οικόπεδο κήπου ή για βιολογικά τρόφιμα (Gelleri, 2020). Ακόμη, όμως, και στην Ιαπωνία με το HureiKirru, αλλά και στην Αυστρία με το Zeitpolster, κερδίζονται ωριαίες πιστώσεις μέσω της εργασίας για ηλικιωμένους, οι οποίες αυτές πιστώσεις μπορούν να εξαργυρωθούν σε μεγάλη ηλικία για εργασία φροντίδας ή μπορούν να μεταφερθούν σε συγγενείς για άμεση χρήση. Επίσης, άλλα τέτοιου είδους προγράμματα περιλαμβάνουν συστήματα μόνου, όπως το μόνου κλίματος, όπου οι καταναλωτές μπορούν να συγκεντρώσουν πόντους μόνου και να τους εξαργυρώσουν σε αγαθά και υπηρεσίες (Gelleri, 2020).

Σε περιόδους καταστροφών, η χρήση των τομεακών νομισμάτων είναι επαναλαμβανόμενη, βασιζόμενη στην προοπτική της πολύτιμης αναγνώρισης των ενεργειών βοήθειας, χαρακτηριστικό που λειτουργεί ταυτόχρονα και ως τρόπος παρακίνησης για μεγαλύτερη συμμετοχή (Gelleri, 2020). Οι εκδότες αυτής της κατηγορίας νομισμάτων είναι συνήθως οργανώσεις βοήθειας, δήμοι και πρωτοβουλίες βάσης, ή και συνδυασμοί αυτών. Αυτοί οι φορείς, συχνά συνεργάζονται με τις τοπικές αρχές για να επιδοτήσουν φτωχές οικογένειες με προπληρωμένους λογαριασμούς.

Τύπος Κριτήρια	Εμπορικά Νομίσματα Αμοιβαίας Πίστωσης	Μη Εμπορικά Νομίσματα Αμοιβαίας Πίστωσης	Συμπληρωματικά νομίσματα που υποστηρίζονται από αποθεματικά	Fiat & ψηφιακά Peer-to-Peer Νομίσματα	Τομεακά Νομίσματα
Παραδείγματα	Sardex, Bartercard, WIR	LETS, SEL, Time Banks	Chiemgauer, Eusko, Sarubobo, Coin	Colonial Scrip, Mana, Sarafu	Torekes, Banco Palmas
Στόχοι	Αύξηση χρήσης	Χρήση ικανοτήτων σε ιδιωτικό επίπεδο	Ενδυνάμωση των τοπικών επιχειρήσεων, προώθηση των μη κερδοσκοπικών οργανισμών	Όλοι οι κοινωνικοί στόχοι	Κοινωνικοί και Οικολογικοί στόχοι
Φορέας συστημάτων	Εμπορικοί πράκτορες, συνεταιρισμοί WIR	Συνεταιρισμοί, Ομάδες	Συνεταιρισμοί, Συνεργασίες	Δίκτυα, συνεταιρισμοί, αρχές	Συνεταιρισμοί, τοπικές αρχές
Μονάδα	Εθνικό νόμισμα	Χρόνος, εθνικό νόμισμα	Εθνικό νόμισμα ή αγαθά	Κατοχή μονάδων Fiat	Χρόνος, ενέργεια, φαγητό, πόντοι
Έκδοση	Αμοιβαίες πιστώσεις: WIR με κεντρικά δάνεια	Αμοιβαίες πιστώσεις	Ανταλλαγές και δάνεια	Fiat	Επιβράβευση, ανταλλαγή, δάνεια
Εκδότης	Δανειστής ή τράπεζα (WIR)	Δανειστής	Φορέας συστήματος	Άτομα, δίκτυα	Φορέας συστήματος

Αποθεματικό	Αμοιβαία δέσμευση, ασφάλεια	Αμοιβαία δέσμευση	Εθνικό νόμισμα, αγαθά, πόροι	Συνήθως δεν υπάρχει αποθεματικό ή συμβόλαιο	Αφοσίωση στη κοινότητα
Μετατρεψιμότητα στο εθνικό νόμισμα	Δεν υπάρχει επίσημη μετατρεψιμότητα	Δεν υπάρχει μετατρεψιμότητα	Περιορισμένη με τέλη, συχνά χρησιμοποιείται για φιλανθρωπικούς σκοπούς	Κυμαινόμενη συναλλαγματική ισοτιμία	Δεν υπάρχει μετατρεψιμότητα ή είναι περιορισμένη
Μέσο	Ψηφιακό	Ψηφιακό ή μετρητά	Ψηφιακό και/ή μετρητά	Ψηφιακό	Ψηφιακό ή μετρητά
Οικονομικοί νόμοι	Επιτρέπεται, δεν υπάρχει κεντρικός εκδότης	Επιτρέπεται, δεν υπάρχει κεντρικός εκδότης	Συνήθως επιτρέπεται, περιορισμένα δίκτυα	Ρυθμίζεται το εμπόριο χρήματος	Επιτρέπεται, περιορισμένα δίκτυα
Φορολογία	1 προς 1, πληρώνεται σε επίσημο νόμισμα	Συνήθως δεν υπάρχει φορολογία όταν είναι χαμηλές οι πωλήσεις	1 προς 1, πληρώνεται σε επίσημο νόμισμα, και μερικές φορές σε τοπικό νόμισμα	Εξαρτάται από το σκοπό	Συνήθως δεν υπάρχει φορολογία σε χαμηλές ποσότητες
Πρόσβαση	Μόνο μέλη	Μόνο μέλη	Μόνο μέλη	Αγορά, δίκτυα	Περιορισμένος σκοπός
Κάτοχος νομίσματος	Επιχειρήσεις	Ιδιώτες	Χρήστες σε μια περιοχή	Παγκόσμια ή προκαθορισμένοι	Χρήστες μεταξύ μιας ομάδας-στόχου
Δομή	Κλειστός κύκλος	Κλειστός κύκλος	Κλειστός κύκλος με περιορισμένες ανταλλαγές	Κύκλοι, συχνά με ανοιχτές ανταλλαγές	Συνήθως κλειστός κύκλος
Γεωγραφική εμβέλεια	Δίκτυα, συνήθως περιφερειακά	Δίκτυα, συνήθως τοπικά	Ορισμένη περιοχή, συχνά διασυνδεδεμένη	Παγκόσμιες και τοπικές προσαρμογές	Κοινότητα, συχνά τοπική
Λήψη απόφασης	Κάτοχος τρίτου παρόχου	Συνήθως δημοκρατική	Συνήθως δημοκρατική	Σχεδιαστής της τεχνολογίας	Συνήθως από τα ενδιαφερόμενα μέρη
Σχέσεις	B2B	C2C	B2B, C2B, I2B	B2B, C2B, I2B	I2C, C2B, B2B
<i>B = Business, C = Consumer, I = Institution like local authority, 2 = to</i>					

Πίνακας 2.3.1: Επισκόπηση των χαρακτηριστικών & των διαφορών των συμπληρωματικών νομισμάτων

(Πηγή: Gelleri, C. (2020). *The Phenomenon of Complementary Currencies*. Ανακτήθηκε στις 23 Μαρτίου 2022, από <<https://justmoney.org/the-phenomenon-of-complementary-currencies/#post-4822-CTVL0018758d3ade0df4c1a984c263c50b72979>>)

2.4. Βασικές αρχές των Συστημάτων των Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισμάτων

Η καθιέρωση του συστήματος των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων σε μία τοποθεσία είναι από μόνη της μοναδική, αφού το τελικό αποτέλεσμα εξαρτάται από τις

ιδιαίτερες ανάγκες των μελών της κοινότητας, τους κανόνες, τους τρόπους διενέργειας των συναλλαγών, τα είδη των αγαθών και των υπηρεσιών που ανταλλάσσονται, τη διοικητική μορφή και άλλους παράγοντες (Zagata, 2004). Επομένως, εξαιτίας αυτών, είναι δυνατό να αναλυθεί μόνο ένας τύπος παράλληλων και συμπληρωματικών νομισματικών συστημάτων, τα χαρακτηριστικά του οποίου μπορούν μεν να πλησιάζουν στη πραγματικότητα, αλλά δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα.

Τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα, είναι τακτικά με βάση τη χρήση μη εμπορευματικού νομίσματος, το οποίο χρησιμεύει για την ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών εντός των μελών μιας κοινότητας (Zagata, 2004). Επομένως, όταν πραγματοποιηθεί η συναλλαγή, ο προμηθευτής κερδίζει στο λογαριασμό του μια πίστωση βάσει της αξίας του εμπορεύματος που ανταλλάσσεται, και, ο αιτών χρεώνεται μια αμοιβαία αξία. Οι υποστηρικτές αυτών των συστημάτων, επομένως, υποστηρίζουν ότι τα χρήματα δημιουργούνται με ανταλλαγή. Κατά συνέπεια, λοιπόν, ως μέσο πληρωμής θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί οτιδήποτε. Πρακτικά, αυτό μπορεί να αποδειχθεί για παράδειγμα από τη περίπτωση του LETS, όπου τα μέλη πραγματοποιούν συναλλαγές χρησιμοποιώντας βελανιδιές, μούρα κτλπ. (Zagata, 2004). Ακόμα, αξίζει να τονιστεί, ότι, η αξία του εμπορεύματος που ανταλλάσσεται εξαρτάται από τις αποφάσεις των μελών. Ωστόσο, η απόκτηση ενός σχετικά ακριβότερου εμπορεύματος μπορεί να γίνει ορθολογικά στα πλαίσια της κοινοτικής ζωής, καθώς, τα μέλη γνωρίζονται μεταξύ τους αποτελώντας μια κοινωνική ενδοομάδα, και δεν επιδιώκουν αυστηρά τον οικονομικό ορθολογισμό. Εκτός αυτού, επίσης, ο απαιτητής δεν δαπανά χρήματα σε αυτό, αλλά εμπλέκεται σε μία δέσμευση που διαφέρει από το οικονομικό χρέος, χρεώνοντας τόκο. Έτσι, μπορεί να ειπωθεί πως οι ανθρώπινες κοινότητες ασκούν αμοιβαία βοήθεια. Παρόλα αυτά, όμως, τα χαρακτηριστικά της τοπικής κοινωνίας αλλοιώνονται από το γεγονός ότι όλες οι συναλλαγές πρέπει να μετριοούνται επίσημα και οι λογαριασμοί οφείλουν να εκκαθαρίζονται μακροπρόθεσμα. Άρα, γίνεται κατανοητό, πως, σε αυτό, σημαντικό ρόλο κατέχουν ο κοινωνικός έλεγχος και ο άτυπος κοινωνικός καταναγκασμός (Zagata, 2004).

Ακολούθως, η εφαρμογή των παράλληλων και συμπληρωματικών συστημάτων αναλαμβάνει χρηματικές σχέσεις μεταξύ των μελών της κοινότητας. Η νομιναλιστική θεωρία του χρήματος, άλλωστε, υποστηρίζει ότι *«ένα νόμισμα χαρακτηρίζεται ως χρήμα εάν οι άνθρωποι το αποδέχονται γενικά»* (Zagata, 2004: 480). Όμως, η φυσική βούληση και αποδοχή δεν αποτελεί πλέον το κύριο στοιχείο εφαρμογής τοπικών νομισματικών συστημάτων στη σύγχρονη κοινωνία, αφού πρέπει πρωτίστως να υπάρχει διαθέσιμο ένα κατάλληλο ποσό

κοινωνικού κεφαλαίου σε συλλογικό επίπεδο και κοινωνική οργάνωση για τη διευκόλυνση των συλλογικών δράσεων (Zagata, 2004; Puntam, 1993).

Ακόμα, όμως, συνοπτικά, θεωρείται πως τα συμπληρωματικά νομίσματα είναι μια συμφωνία για τη χρήση διαφορετικών μέσων ανταλλαγής, πέραν του νόμιμου χρήματος, έτσι ώστε να συνδεθούν οι ανεκπλήρωτες ανάγκες των μελών τους με αχρησιμοποίητους πόρους (Hallsmith, & Lietaer, 2011). Όπως γίνεται επομένως κατανοητό, το θεμελιώδες χαρακτηριστικό των συμπληρωματικών νομισμάτων, είναι ότι στη πραγματικότητα χρησιμοποιούνται για να καλύψουν το "κενό" στα συμβατικά χρηματοπιστωτικά συστήματα, μέσω της εκμετάλλευσης ανθρώπινων κυρίως πόρων που αποδίδονται και ως μέλη της κοινότητας. Ακόμα, όμως, ένα ακόμα χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ότι τα συμπληρωματικά νομίσματα είναι εύκολο να προσαρμοστούν προκειμένου να ανταποκριθούν στις συγκεκριμένες ανάγκες της κοινότητας. Αναλυτικότερα, δηλαδή, οι κοινοί στα περισσότερα συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα στόχοι αφορούν: (α) την αύξηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, (β) την ανεξαρτησία της κοινότητας, (γ) την αξιοποίηση των αχρησιμοποίητων πόρων, και (δ) την αναζωογόνηση και την ενδυνάμωση της κοινότητας (Hallsmith, & Lietaer, 2011).

Σε όμοια πλαίσια, κινείται και η αρχή της κοινωνικής συναίνεσης που χαρακτηρίζει την επιτυχία εφαρμογής των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισματικών συστημάτων, και εντοπίζεται γύρω τόσο από τους οικονομικούς, όσο και από τους κοινωνικούς παράγοντες μιας περιοχής (Kim, et al., 2016). Η συναίνεση, είναι τόσο σημαντική, που η απουσία της χαρακτηρίζεται ως ένα από τα πιο επικίνδυνα στοιχεία που θα αποδυναμώσουν τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα, ιδιαίτερα αν αφορά την κοινωνική έλλειψη που σχετίζεται με τη σημασία της ατομικής ευθύνης (Dini, & Kioupiolis, 2019; (Dini, & Kioupiolis, 2014).

Επιπρόσθετα, όμως, δεν πρέπει να αμελείται το γεγονός πως τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα όταν είναι ενσωματωμένα σε μια εναλλακτική μορφή αγοράς ή οικονομίας, βασίζονται επίσης σε βασικές αρχές όπως είναι η ισότητα, η δημοκρατία, η συνεργασία, η αμοιβαιότητα, η δικαιοσύνη και το κοινό καλό, και καθοδηγούνται από την ικανοποίηση και την ταύτιση με τις αξίες που αντιπροσωπεύουν (LenisEscobar, et al., 2020). Όπως υποστηρίζει ο North (2016), η παρουσία αυτών των αξιών, δίνει στο συμπληρωματικό νομισματικό σύστημα μια ιδιαίτερη δύναμη, με σκοπό την μακροπρόθεσμη επιτυχία του, αφού οι χρήστες αλληλοεπιδρούν στην εναλλακτική αγορά και

επιδιώκουν πέραν του εμπορίου και την επίτευξη κοινωνικών στόχων, δημιουργώντας και ενισχύοντας ταυτόχρονα τους δεσμούς και τη ταυτότητα της κοινότητας (LenisEscobar, etal., 2020; North, 2016). Άλλωστε, όπως υποστηρίζουν και οι Sartori, & Dini (2016), η επιτυχία, και επομένως, η δύναμη ενός συμπληρωματικού συστήματος καθορίζεται μεταξύ άλλων από την ισορροπία μεταξύ των συγκεκριμένων μηχανισμών σχεδιασμού που προβλέπουν οικονομικό ορθολογισμό με δέσμευση και του συνόλου των κοινωνικών αξιών που το υποστηρίζουν.

Τέλος, διάφορες μελέτες έχουν δείξει ότι οι άμεσες κοινωνικές σχέσεις στην επικράτεια έχουν μεγάλη σημασία ως προς την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης, τόσο διαπροσωπικά, όσο και αναφορικά με τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα (LenisEscobar, etal., 2020). Από αυτή τη οπτική, το γεγονός ότι ένα σύστημα παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων λαμβάνει θεσμική υποστήριξη, καθώς και ο βαθμός της γνώσης που κατέχει ο πληθυσμός για αυτόν τον μηχανισμό, επηρεάζουν θετικά την εφαρμογή των CCS σε μια περιοχή.

2.5. Η παγκοσμιοποίηση, η εφαρμογή των CCS στη Ευρώπη & η Ελλάδα

Η δημιουργία ενός ενιαίου παγκόσμιου νομίσματος που θα φέρει μια οικονομία πιο κοντά στον τέλει ανταγωνισμό μεγιστοποιώντας τα κέρδη μέσω της εξάλειψης της αναποτελεσματικότητας της αγοράς και των φραγμών στο εμπόριο αποτελεί το σημείο εκκίνησης της παγκοσμιοποίησης και της παραδοσιακής οικονομικής θεωρίας (Lascelles, 2006). Κατά συνέπεια, λοιπόν, τα εθνικά νομίσματα, τα τοπικά νομίσματα, τα ανταγωνιστικά νομίσματα και οι έλεγχοι συναλλάγματος θεωρούνται στην εποχή της παγκοσμιοποίησης αναχρονισμοί, αφού πιστεύεται ότι επιβάλλουν κοινωνικό και οικονομικό κόστος και εμποδίζουν την οικονομική ανάπτυξη (Tibbett, 1997).

Ωστόσο, ειρωνικά, η παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου, εκτιμάται πως ενθαρρύνει τη δημιουργία τοπικών νομισμάτων εξαιτίας των εγγενών χαρακτηριστικών της ανομοιομορφης ανάπτυξης που προέρχεται από τη τάση του κεφαλαίου να κινείται με κατεύθυνση τις τοποθεσίες που προσφέρουν τη μεγαλύτερη πιθανή απόδοση (Lascelles, 2006). Η διαφορετική χρήση του χώρου από το κεφάλαιο στην επιδίωξη του κέρδους, παρόλα αυτά, δημιουργεί ένα πλαίσιο ανισότητας σε όλες τις γεωγραφικές κλίμακες από τη παγκόσμια έως τη τοπική (Pacione, 1997). Επομένως, γίνεται κατανοητό, πως, σε αυτές τις περιοχές των περιφερειών,

πολλά μέλη έχουν μείνει πίσω, καθώς, αν κάποιος επιθυμεί να ανταγωνιστεί με επιτυχία εντός της κλίμακας του παγκόσμιου ανταγωνισμού, πρέπει να επικεντρωθεί στο κρατικό σύστημα πρόνοιας ή στον άτυπο τομέα για συντήρηση (Pacione, 1997).

Όμως, σύμφωνα με την Lascelles (2006), ο άτυπος τομέας, δηλαδή, τα τοπικά νομίσματα προσφέρουν μια διαφοροποιημένη λύση στην άνιση ανάπτυξη, αφού, πέραν των οικονομικών τάσεων οι κοινωνικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης ενθαρρύνουν την δημιουργία και την ανάπτυξη των τοπικών νομισμάτων. Όμως, οι απρόσωπες δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης έχουν δημιουργήσει ήδη αρκετά προβλήματα στις μικρότερες και φτωχότερες περιφέρειες, αφού, αυτές επιθυμούν τη διατήρηση μεγαλύτερης αυτοδυναμίας και ανθεκτικότητας σε οικονομικό επίπεδο ενόψει της παγκόσμιας κερδοσκοπικής χρηματοδότησης και της αναξιοπιστίας που χαρακτηρίζει τις εσωτερικές επενδύσεις (Seyfang, 2000). Επομένως, λοιπόν, τα νομίσματα αμοιβαίου πιστωτικού συστήματος υπό τη μορφή ενός συστήματος συναλλαγών ανταμοιβής (όπως είναι τα LETS) θεωρούνται ως «μια από τις πιο δημοφιλείς τάσεις της παγκοσμιοποίησης» (Lascelles, 2006: 7).

Συνεχίζοντας, ωστόσο, τη διερεύνηση των παράλληλων και συμπληρωματικών συστημάτων, θα θεωρούνταν παράληψη να μην υπάρξει και η ανάλογη εστίαση στον νομισματικό χώρο της Ευρώπης, όπου, σύμφωνα με τον Τζουνελέκας (2015: 10), τα CCS «λειτουργούν παράλληλα με το ευρώ» ή και χωρίς το ευρώ. Η γεωγραφική κατανομή των συμπληρωματικών νομισμάτων και των εναλλακτικών οικονομικών δικτύων σε Ευρωπαϊκό έδαφος αποτυπώνεται στην παρακάτω εικόνα.

Εικόνα 2.5.1.: Η γεωγραφική κατανομή των συμπληρωματικών νομισμάτων και των εναλλακτικών οικονομικών δικτύων στην Ε.Ε.

(Πηγή: Tzouvelekas, M. (2015). *Νομισματικοί Χώροι και Ιεραρχίες στην Ευρώπη: Η περίπτωση συμπληρωματικών – κοινοτικών νομισμάτων. ΣΥΝΕΔΡΙΟ: Παραγωγική Ανασυγκρότηση της Ελλάδας: Μελετώντας το Παρελθόν Σχεδιάζουμε το Μέλλον.*, σελ. 14)

Εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εντοπίζονται δύο προγράμματα παράλληλων και συμπληρωματικών νομισματικών συστημάτων, τα οποία χρηματοδοτούνται είτε από την ίδια (Ε.Ε.), είτε από μη κρατικούς φορείς (Tzouvelekas, 2015).

- **Digipay4growth** (<https://www.socialtrade.org>)

Σε αυτό το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα, σύμφωνα με τον Tzouvelekas (2015), συμμετείχαν τα συμπληρωματικά νομίσματα πιλοτικού χαρακτήρα της Καταλονίας, το Sardex της Σαρδηνίας και το BristolPound του Bristol, τα οποία υπό την αξιοποίηση του λογισμικού Cyclos και της τεχνογνωσίας του SocialTradeOrganization (STRO) της Ολλανδίας είχαν την ακόλουθη στοχοθεσία:

- (1) Το να επιδείξουν τις δυνατότητες του Cyclos ως προς την προσαρμογή των αγοραστικών ροών προκειμένου να αυξηθεί το αποτέλεσμα σε περιφερειακό επίπεδο του πολλαπλασιαστή, έχοντας ως γνώμονα τη συνέπεια στη δημιουργία απασχόλησης και εισοδήματος (Tzouvelekas, 2015).
- (2) Το να δημιουργηθεί ένα νέο και σύγχρονο Ταμείο Εγγυοδοσία, το οποίο θα χειρίζεται τις αμοιβαίες πιστώσεις προς τις μικρομεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις (Tzouvelekas, 2015).
- (3) Το να υπάρξει αύξηση ως προς τη ζήτηση των τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών, προσφέροντας ανταμοιβές στους πελάτες (Tzouvelekas, 2015).

Το πρόγραμμα αυτό, αξίζει να σημειωθεί πως έφερε σημαντική συμμετοχή χρηστών (4000 χρήστες στη Καταλονία, 3000 στο Bristol, 3000 στη Σαρδηνία), και οι εταίροι που συμμετείχαν ήταν 17 συμπεριλαμβανομένων φορέων κοινωνικής οικονομίας, φορέων διαχείρισης τοπικών νομισμάτων, περιφερειακών κυβερνήσεων και πανεπιστημίων από χώρες όπως: Ολλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Ιταλία, Αυστρία, Πολωνία. Ωστόσο, η Ελλάδα δεν μπόρεσε να συμμετέχει σε αυτό το πρόγραμμα, αν και αρχικά είχε αποφασιστεί να συμμετέχει με μία περιφέρεια (Tzouvelekas, 2015).

- **Community Currencies in Action – CCIA** (<http://communitycurrenciesinaction.eu>)

Σε αυτό το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα, σύμφωνα με τον Tzouvelekas (2015), συμμετείχαν έξι συμπληρωματικά νομίσματα πιλοτικού χαρακτήρα: (1) το SoNantes στη Γαλλία ως τοπικό νόμισμα, (2) το Makkie στην Ολλανδία ως TimeBank, (3) το BrixtonPound στη Μεγάλη Βρετανία, (4) το E-Portmonnee στη Γαλλία ως ηλεκτρονικό πορτοφόλι για το περιβάλλον, (5) το TradeQoin στην Ολλανδία υπό τη μορφή B2B δικτύου, και, (6) το SpiceTimeCredits στη Μεγάλη Βρετανία ως TimeBank. Η κύρια στοχοθεσία του εν λόγω προγράμματος, σύμφωνα με τον Tzouvelekas (2015) αφορούσε:

- (1) Το να υποστηρίζει τις τοπικές οικονομίες.
- (2) Το να καταπολεμήσει τις ανισότητες και τον κοινωνικό αποκλεισμό.
- (3) Το να βελτιώσει τις παρεχόμενες υπηρεσίες σε τοπικό (περιφερειακό) επίπεδο.
- (4) Το να καταγραφεί το αντίκτυπο στις τοπικές (περιφερειακές) αρχές και στην αυτοδιοίκηση των εκάστοτε τοποθεσιών.
- (5) Το να υπολογιστεί η ανάπτυξη βιώσιμου χαρακτήρα και η περιβαλλοντική προστασία.

Παρόλα αυτά βέβαια, όπως προκύπτει από την επισκόπηση των παραπάνω δεδομένων, αν και στην Ευρώπη τα μεγαλύτερα και τα πιο προηγμένα ηλεκτρονικά δίκτυα ανταλλαγών ευρίσκονται στις αγγλοσαξονικές χώρες, στη Γερμανία κυκλοφορούν πάνω κάτω πενήντα εναλλακτικά τοπικά νομίσματα, τα οποία υποστηρίζονται από την Ένωση Εναλλακτικών Νομισμάτων, τις κοινωνικές τράπεζες και περίπου ογδόντα έξι περιφερειακά ταμεία (Συργκάνη, 2015). Όμως, παρότι η Ελλάδα ως ευρωπαϊκή χώρα έμεινε αμέτοχη στα προαναφερθέντα Ευρωπαϊκά Προγράμματα, υπήρξαν κατά καιρούς διάφορες πρωτοβουλίες αναφορικά με τα συμπληρωματικά νομίσματα, ακόμα και σε χρόνο προγενέστερο της οικονομικής κρίσης, που διατηρούνται έως και σήμερα υπό τη φιλοσοφία των συναλλαγών χωρίς τη χρήση του χρήματος, του αντιπραγματισμού και των TimeBanks (Tzouvelekas, 2015).

Τα σημαντικότερα και πιο διαδεδομένα παραδείγματα εναλλακτικών τοπικών νομισμάτων στην Ελλάδα, είναι ο Οβολός της Πάτρας και η TEM (Τοπική Εναλλακτική Μονάδα Μαγνησίας) στη περιοχή του Βόλου (Tzouvelekas, 2015). Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι στην ελληνική επικράτεια εντοπίζονται ήδη σαράντα εννέα εναλλακτικά τοπικά νομίσματα και λειτουργεί ο ίδιος αριθμός TimeBanks, δεν υπάρχει μία σταθερή και συνεχής στο χρόνο δυναμική (Tzouvelekas, 2015; Συργκάνη, 2015).

Η κύρια αιτία που στην Ελλάδα ένα παράλληλο και συμπληρωματικό νομισματικό σύστημα, παρότι θα ήταν χρήσιμο, δεν έχει την αναμενόμενη απήχηση είναι η κακή της φήμη εξαιτίας δύο σημαντικών δεδομένων: (1) της αρνητικής προβολής αναφορικά με την πρόταση υιοθέτησης ενός τέτοιου συστήματος από τον πρώην Υπουργό Οικονομικών Γ. Βαρουφάκη, όπου θα στόχευε στην υποκλοπή των ΑΦΜ των Ελλήνων φορολογούμενων, και (2) της γενικότερης δυσφήμισης αυτών των συστημάτων με παραπλανητικά και ψευδή στοιχεία που υπέδειξαν τα κόμματα της αντιπολίτευσης και τα ΜΜΕ αναφερόμενα στο γεγονός πως ένα τέτοιου είδους νομισματικό σύστημα θα σηματοδοτούσε την έξοδο της Ελλάδος από την Ευρωζώνη (Παπαδημητρίου, 2015).

Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη την περίπτωση της πόλης Wörgl της Αυστρίας για τη χρονική περίοδο 1932-1934 (περίοδος της κρίσης του 1929), στη περίπτωση της Ελλάδος η δημιουργία ενός τοπικού νομίσματος θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο εάν υπήρχε «ένας τρελός δήμαρχος» να το τολμήσει επικοινωνώντας την αυτάρκεια και την ευημερία των δημοτών του (Συργκάνη, 2015). Έτσι, όχι μόνο θα υπήρχε ανακύκλωση των υπαρχόντων προϊόντων και υπηρεσιών συνεργατικά με τους γειτονικούς δήμους, αλλά θα μειωνόταν αυτόματα και τα επίπεδα ανεργίας αλλά και η μαύρη εργασία (Συργκάνη, 2015).

Κεφάλαιο Τρίτο: Αξιολόγηση των Συστημάτων Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισμάτων

3.1. Χρησιμότητα, εμπόδια & προκλήσεις των CCS

Κατά τα τελευταία έτη, τα συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα έχουν αναπτυχθεί ως μηχανισμοί τόνωσης των αγορών, αφού αποτελούν μια μορφή συμφωνίας για χρήση περισσότερων μέσων ανταλλαγής πέραν του νόμιμου χρήματος, με σκοπό τη σύνδεση των αναγκών που δεν καλύπτονται με άλλον τρόπο, με τους αχρησιμοποίητους πόρους (García-Corral, et al., 2020). Έτσι, τα συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα, είναι ουσιαστικά εναλλακτικά μέσα πληρωμών που ανταλλάσσονται, λειτουργούν ως λογιστική μονάδα και έχουν δικό τους μηχανισμό τιμολόγησης.

Ενώ, λοιπόν, τα επίσημα νομίσματα μπορεί να έχουν δομικά ελαττώματα, οι κοινότητες μπορούν να βασίζονται σε άλλους μηχανισμούς με στόχο τη δημιουργία μιας πιο βιώσιμης κοινωνίας, αφού όλες οι κοινωνικές ομάδες έχουν κάτι που μπορούν να συνεισφέρουν στην αγορά για τη προώθηση της ευημερίας σε μια περιοχή (García-Corral, et al., 2020; Dittmer, 2013; Gomez, 2008; Pacione, 2011). Οι κάτοικοι, άλλωστε, που συμμετέχουν σε αυτού του είδους τα νομισματικά σχήματα (στα CCS), βρίσκουν στη χρήση τους αξίες όπως η ισότητα, η αμοιβαιότητα, η εμπιστοσύνη, ή ο εθελοντισμός, και άλλες δραστηριότητες που στο παρελθόν είχαν υποτιμηθεί και υπο-χρησιμοποιηθεί (Richey, 2007).

Επομένως, τα συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα ήταν και συνεχίζουν να είναι ένας τρόπος στήριξης της οικονομίας, ακόμα και σε περιοχές με ύφεση μετά από περιόδους κρίσης, αφού βελτιώνουν την τοπική ανάπτυξη, ευνοούν την εσωτερική οικονομική ροή, αποτρέπουν τις μεγάλες συσσωρεύσεις κεφαλαίων, διατηρούν το τοπικό περιβάλλον και αποτρέπουν τη φυγή κεφαλαίων λόγω του εδαφικού περιορισμού (García-Corral, et al., 2020). Ενδεικτικά, κάποια παραδείγματα συμπληρωματικών νομισμάτων είναι τα:

- **Wära**, το οποίο λόγω της ιδιωτικού χαρακτήρα δημιουργίας του, βελτίωσε μια τοπική οικονομία (García-Corral, et al., 2020).
- **Arbeitswertscheine**, το οποίο οφείλει τη δημιουργία του στη λαϊκή πρωτοβουλία και με την καθοδήγηση του τοπικού συμβουλίου έφερε πολύ θετικά αποτελέσματα (García-Corral, et al., 2020).

- **WIR**, το οποίο πέραν της απήχησης του ήδη από τα πρώτα χρόνια, είναι ένα τόσο ισχυρό σύστημα που ισχύει έως και τη σημερινή εποχή (García-Corral, et al., 2020).

Έτσι, όπως γίνεται κατανοητό, στην πραγματικότητα, τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομίσματα είναι εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν και χρησιμοποιούνται έως και σήμερα (García-Corral, et al., 2020). Ωστόσο, ένα πρόβλημα που προκύπτει είναι ότι δεν υπάρχει κάποια βάση δεδομένων υπό τη μορφή ενιαίας λίστας, που να τα συνοψίζει ώστε να μπορέσει να αναλυθεί η λειτουργία και η αποτελεσματικότητα τους. Παρόλα αυτά, όμως, αυτές οι μορφές νομισμάτων θεωρούνται ως μια κοινωνική κίνηση αλλαγής από το σύγχρονο σύστημα προς ένα πιο βιώσιμο, δίκαιο και ανθρωποκεντρικό σύστημα με εμφανή κινητήρια σημασία (Joachain, & Klopfert, F, 2014; ValorMartínez, & Παραοικονομου, 2016). Συγκεκριμένα, δηλαδή, όπως αναφέρουν οι Michel, & Hudon (2015), αυτού του είδους τα νομισματικά συστήματα, έχουν τη δυνατότητα να τονώσουν την οικονομική ανάπτυξη από ένα τοπικό επίπεδο σε ένα πιο περιφερειακό, καταπολεμώντας με αυτόν τον τρόπο την κοινωνική υποτίμηση ή αυξάνοντας τις σχέσεις της συμμετέχουσας κοινωνίας, δημιουργώντας αλληλεπίδραση ώστε να ενισχυθούν οι δεσμοί του ανήκειν που θα εδραιώσουν άμεσα την αμοιβαία εμπιστοσύνη εντός της κοινότητας.

Όμως, σε ένα σημαντικό εύρος μελετών και ανασκοπήσεων της βιβλιογραφίας, τα CCS αμφισβητούνται αναφορικά με την ικανότητα τους να επιτύχουν τους σκοπούς τους (π.χ. την τόνωση της τοπικής οικονομίας, και, τη προώθηση της κοινωνικής ένταξης (Fare, & Ahmed, 2017). Σύμφωνα με τους Williams, et al. (2001) και North (1998), η πλειοψηφία των ερευνητικών μελετών υποστηρίζει ότι οι κυριότερες προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα CCS αφορούν τη διάχυση και την επέκταση. Ωστόσο, κάποια από τα κύρια εμπόδια, σύμφωνα με την McDowall (2020), που σχετίζονται με τους οικονομικούς στόχους των συμπληρωματικών νομισματικών συστημάτων αναφέρονται:

1. Στη προσέλκυση νέων συμμετεχόντων στο σύστημα.
2. Στη διερεύνηση από μια θέση προϊόντων σε μια εξ' ολοκλήρου νέα σειρά διαθέσιμων και προσβάσιμων προϊόντων και υπηρεσιών.
3. Στην επίτευξη πολλά υποσχόμενων επιπτώσεων.
4. Στην ανθεκτικότητα, την ανάπτυξη και τη νομιμότητα.

Επιπλέον, όμως, τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα, υποστηρίζεται ότι πρέπει να είναι πολύ σαφή σχετικά με το νομικό τους πλαίσιο (McDowall,

2020). Ένα από τα πιο εμφανή παραδείγματα, σχετίζεται με τη φορολογία, όπου, καθώς τα CCS επιτρέπουν την ανταλλαγή, αυτό δεν αναιρεί το γεγονός ότι δεν θα υφίσταται φορολογία ή άλλοι συναφείς κίνδυνοι που σχετίζονται με τους φόρους ή τις υποχρεώσεις κοινωνικής ασφάλισης. Επομένως, ο λόγος ύπαρξης των CCS πρέπει να τονιστεί ότι δεν στηρίζεται στην αποφυγή αυτού του είδους των υποχρεώσεων. Ως εκ' τούτου, λοιπόν, είναι απαραίτητο να αποσαφηνιστεί η θέση των κυβερνήσεων αναφορικά με τη φορολόγηση των συναλλαγών σε αυτά τα εναλλακτικά συστήματα προκειμένου να αυξηθεί η νομιμότητά τους (Williams, et al., 2001; North, 1998).

Συμπληρωματικά, όμως, στα παραπάνω, υποστηρίζεται πως τα CCS οφείλουν να χρησιμοποιούν και τα νομισματικά χαρακτηριστικά, όντα ελκυστικά, δηλαδή, ευχάριστα, απλά στη χρήση, αναγνωρίσιμα κλπ., κάτι όμως που καθιστά δύσκολη την αναπαραγωγή τους, δημιουργώντας κινδύνους απομίμησης (Greco, 2001; McDowall, 2020). Έτσι, παρά το γεγονός ότι η διαδικασία παραγωγής των συμπληρωματικών νομισμάτων είναι σαφώς λιγότερο περίπλοκη από αυτή των συμβατικών τραπεζογραμματίων, σε όλες τις περιπτώσεις η έκδοση οποιασδήποτε μορφής τίτλων ανατίθεται ή πραγματοποιείται σε στενή συνεργασία με τις τράπεζες που συμμετέχουν (McDowall, 2020).

Πέρα από τα παραπάνω, είναι σημαντικό να αναφερθεί και ο παράγοντας "φόβος" που διακατέχει τους χρήστες αναφορικά με το χρέος και την έλλειψη χρηματοδότησης (Fare, & Ahmed, 2017). Επομένως, λοιπόν, οι χρήστες φοβούνται πως στη περίπτωση διακοπής της λειτουργίας του CCS στο οποίο συμμετέχουν, δεν θα μπορούν να πραγματοποιηθούν μετατροπές των τίτλων από το τοπικό νόμισμα στο εθνικό νόμισμα.

Έτσι, σε συνέχεια των παραπάνω, Οι ευκαιρίες για αλλαγή που καλούνται να αξιοποιήσουν τα εναλλακτικά συστήματα και κατ' επέκταση τα συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα, αναφέρονται στην οικονομική αλλαγή, στην κοινωνική αλλαγή και στη πολιτική αλλαγή (Fare, & Ahmed, 2017). Αρχικά, όσων αφορά την οικονομική αλλαγή, πιστεύεται πως μπορεί να επέλθει παρέχοντας υποστήριξη για τοπική και εδαφική ανάπτυξη. Στη συνέχεια, η κοινωνική αλλαγή, μπορεί να πραγματοποιηθεί αξιοποιώντας οικονομικές πρακτικές που δεν βασίζονται αποκλειστικά σε αξίες της αγοράς, αλλά και στην αλληλεγγύη, στα πλαίσια οικολογικών και αντικαπιταλιστικών λόγων. Ακόμη, η πολιτική αλλαγή, θεωρείται ότι θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί μέσω της προώθησης της συμμετοχής των πολιτών στη διαχείριση των κοινωνικών και των οικονομικών υποθέσεων στην επικράτεια. Ωστόσο, ανεξάρτητα από το ποιες είναι οι φιλοδοξίες και το σε ποια κλίματα λειτουργούν τα CCS, γίνεται αντιληπτό πως

έχουν κοινή την ικανότητα να προωθούν τις κοινωνικές χρήσεις του χρήματος, το οποίο αντιμετωπίζεται ως κοινή ιδιοκτησία που πρέπει να εξυπηρετεί την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική ευημερία του πληθυσμού (Fare, & Ahmed, 2017).

Έτσι, οι μελλοντικές προκλήσεις που πιστεύεται πως θα βρεθούν στον δρόμο των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισματικών συστημάτων είναι δύο, και αφορούν: (α) την ανάπτυξη τους, και, (β) την ανοχή τους (Fare, & Ahmed, 2017). Αυτή η οπτική, πηγάζει από την έως τώρα πορεία κάποιων συμπληρωματικών νομισμάτων, εκ των οποίων κάποια δεν ήταν πετυχημένα, έχοντας παρακμάσει ή εξαφανιστεί, και άλλα ήταν ιδιαίτερα δυναμικά και επεκτατικά, διατηρώντας κυρίαρχη θέση. Ενδεικτικά:

- Η λίρα Μπρίστολ στο Ηνωμένο Βασίλειο, το Chiemgauer στη Γερμανία και οι αναπτυξιακές τράπεζες στη Βραζιλία ήταν όλα αποτελεσματικά CCS (Fare, & Ahmed, 2017).
- Τα LETS στο Ηνωμένο Βασίλειο, και τα Δίκτυα ανταλλαγής στην Αργεντινή έχουν σταδιακά χαθεί (Fare, & Ahmed, 2017).
- Τα TimeBanks έχει αποδειχθεί στο πέρασμα των χρόνων πως είναι τα πιο ανθεκτικά CCS (Fare, & Ahmed, 2017).

Επομένως, τα CCS, αρχικά, παρατηρείται ότι έχουν έντονο καινοτόμο χαρακτήρα, φτάνοντας μάλιστα να θεωρούνται και ως μορφές κοινωνικής καινοτομίας (Blanc, & Fare, 2012). Η κοινωνική αυτή χρησιμότητα των CCS πιστεύεται, όμως, ότι είναι μια μακρά διαδικασία που απαιτεί αξιολόγηση των ρυθμίσεων και ανάλυση των επιπτώσεων. Ωστόσο, η ανάλυση των επιπτώσεων είναι αυτή που κατέχει σημαντικό ρόλο στην περαιτέρω ανάπτυξη ενός CCS, εάν πρόκειται να αποκτήσουν μεγαλύτερη αξιοπιστία και νομιμότητα.

Όπως όμως συμβαίνει και με κάθε άλλο νόμισμα, έτσι και στα συμπληρωματικά, η νομιμότητα και η συλλογική αναγνώριση είναι υπεύθυνα για την ανάπτυξη και τη διάρκεια (Fare, & Ahmed, 2017). Έτσι, πιστεύεται πως θα ήταν ορθό να στραφεί η προσοχή στη συλλογική συναίνεση, και όσων αφορά τα CCS θεωρείται ότι πρέπει να ενσωματωθεί ένα σύστημα πληρωμών που θα διασφαλίζει τη κανονικότητα. Αυτό, κατ' επέκταση, προϋποθέτει, βέβαια, ότι τα συμπληρωματικά νομίσματα θα είναι στη πραγματικότητα ένα μέσο πληρωμής αποδεκτό και θα περιλαμβάνει όσο το δυνατό γίνεται πιο ευρύτερες εξουσίες απαλλαγής. Ακόμα, όμως, τα CCS θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες των χρηστών και των παρόχων. Ωστόσο, επί του παρόντος, η κοινωνία των πολιτών δεν θεωρείται πως είναι σε θέση να εγγυηθεί την εγκυρότητα και τη σταθερότητα ενός νομίσματος, αφού σε αυτά κύριο λόγο

κατέχουν οι ειδικοί και τα επίσημα ιδρύματα (τράπεζες, κράτος, κεντρική τράπεζα) (Fare, & Ahmed, 2017).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι τα CCS είναι νομισματικά πλαίσια στα οποία παράγεται και εκφράζεται η δημοκρατική κυριαρχία. Σε αυτό το κοινωνικό αίτημα, λοιπόν, φαίνεται πως συμμετέχει όλο και περισσότερο η κοινωνία, η οποία επιθυμεί να συμμετέχει με πιο άμεσο τρόπο στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Έτσι, ως κύρια πρόκληση που συνεπάγεται η επέκταση των CCS αναφέρεται η εξεύρεση τρόπων διεκδίκησης και διατήρησης της δημοκρατικής κυριαρχίας στους κοινωνικο-οικονομικούς χώρους, ως βιώσιμη εναλλακτική λύση (Fare, & Ahmed, 2017).

3.2. Τα Πλεονεκτήματα & τα Μειονεκτήματα των CCS

Ξεκινώντας από τα *πλεονεκτήματα* των Παράλληλων και Συμπληρωματικών Νομισματικών Συστημάτων, η βιβλιογραφία τα διαχωρίζει στα οικονομικά πλεονεκτήματα και στα κοινοτικά (κοινωνικά) πλεονεκτήματα (Jiránek, 2016). Όμως, είναι σημαντικό να τονιστεί πως παρά τη διμερή διάκριση, τα οικονομικά και τα κοινοτικά (κοινωνικά) πλεονεκτήματα συνδέονται στενά μεταξύ τους και επηρεάζονται αμοιβαία.

[1] Οικονομικά πλεονεκτήματα.

Το κύριο και πιο διαδεδομένο οικονομικό πλεονέκτημα ενός παράλληλου και συμπληρωματικού νομίσματος, όπως έχει αναφερθεί πολλάκις και κατά τη διάρκεια της παρούσας πτυχιακής εργασίας, είναι η τόνωση της τοπικής οικονομίας (Jiránek, 2016). Συγκεκριμένα, δηλαδή, αναφέρεται ότι με τη δημιουργία ενός νέου παράλληλου και συμπληρωματικού νομίσματος, το συνολικό χρηματικό ποσό στην τοπική οικονομία αυξάνεται. Όμως, αν και κάποιος θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι όλο αυτό θα οδηγούσε σε άμεση επίδραση του πληθωρισμού, αυτό δεν συμβαίνει πάντα, αφού, τα συμπληρωματικά νομίσματα επικεντρώνονται σε διαφορετικούς και αχρησιμοποίητους πόρους εντός της οικονομίας. Με άλλα λόγια, δηλαδή, το συμπληρωματικό αυτό νόμισμα θα επιτρέψει στα μέλη της οικονομίας να αγοράσουν πόρους, τους οποίους δεν μπορούσαν πριν με το συμβατικό χρήμα. Επομένως, αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της αγοραστικής δύναμης που διαθέτουν τα μέλη της κοινότητας.

Εξετάζοντας συμπληρωματικά και την προσφορά, υποστηρίζεται ότι περισσότεροι άνθρωποι έχουν την ευκαιρία μέσω ενός συμπληρωματικού νομίσματος να προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες καθώς αυξάνεται η ζήτηση (Jiránek, 2016).

Επίσης, με την αγορά ενός συμπληρωματικού νομίσματος, πιστεύεται πως ενθαρρύνεται και η ανάπτυξη των τοπικών επιχειρήσεων και το γεγονός αυτό, συνδέεται στενά με τη χρήση των πόρων που δεν χρησιμοποιήθηκαν στο παρελθόν (Jiránek, 2016). Δηλαδή, με τη χρήση του συμπληρωματικού νομίσματος, οι επιχειρηματίες, αντί να βασίζονται σε εμπορικά δάνεια υψηλού επιτοκίου, βρίσκονται πλέον σε θέση να προμηθεύονται τουλάχιστον μέρος των αγαθών και των υπηρεσιών που χρειάζονται για την εκκίνηση με απλό τρόπο αναλαμβάνοντας απλά τη δέσμευση να παρέχουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες της εργασίας τους στην κοινότητα κάποια στιγμή σε μελλοντικό χρόνο (Salverda, & Powell, 2015). Ακόμα, βέβαια, υποστηρίζεται ότι η αποφυγή των υψηλών επιτοκίων μέσω της μόχλευσης ενός συμπληρωματικού νομίσματος παρέχει επιπρόσθετα μεγάλες ευκαιρίες όχι μόνο για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αλλά και για τακτικά άτομα που έχουν την οικονομική δυνατότητα να αξιοποιήσουν πιστώσεις σε τακτική βάση.

Τέλος, ένα εξίσου σημαντικό οικονομικό πλεονέκτημα αναφέρεται στο φαινόμενο του τοπικού πολλαπλασιαστή (localmultiplier), το οποίο είναι περιγράφει μια κατάσταση κατά την οποία τα τοπικά νομίσματα δεν εγκαταλείπουν την τοπική κοινότητα και παραμένουν εντός αυτής, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο περισσότερο τοπικό πλούτο (Jiránek, 2016). Ακόμη, όμως, το φαινόμενο του τοπικού πολλαπλασιαστή, θεωρείται ότι αυξάνει τη ρευστότητα του χρήματος εντός της τοπικής οικονομίας, αφού διατίθενται περισσότεροι πόροι.

[2] Κοινοτικά (κοινωνικά) πλεονεκτήματα.

Τα κοινοτικά (κοινωνικά) πλεονεκτήματα που προκαλούνται από τα συμπληρωματικά νομίσματα, πιστεύεται πως συχνά είναι πολύ πιο σημαντικά από τα οικονομικά οφέλη (Jiránek, 2016). Ωστόσο, στη βιβλιογραφία εντοπίζεται και η άποψη πως οι κοινοτικές (κοινωνικές) φύσεως βελτιώσεις που φέρει η χρήση των συμπληρωματικών νομισμάτων, στην ουσία, είναι η βάση για να ακολουθήσουν μετέπειτα οι οικονομικής φύσεως βελτιώσεις, αφού μ έμμεσο τρόπο είναι δυνατό τα κοινωνικά οφέλη να καθορίσουν την οικονομική επιτυχία μακροπρόθεσμα (Salverda, & Powell, 2015).

Επομένως, το πρώτο και κυριότερο κοινοτικό (κοινωνικό) πλεονέκτημα αναφέρεται στην ενίσχυση που προσφέρουν τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομίσματα γενικά στη κοινότητα (Jiránek, 2016). Με απλά λόγια δηλαδή, αναφέρεται ότι οι άνθρωποι αρχίζουν να

αναγνωρίζουν τις δεξιότητες και τις ικανότητες άλλων μελών της κοινότητας, αφού οι διαπροσωπικές σχέσεις παύουν να βασίζονται στον πλούτο και τείνουν να βασίζονται στον ανθρωπισμό. Λαμβάνοντας υπόψη, μάλιστα, τις πέντε βασικές αρχές αναφορικά με τα Timebanks, γίνεται κατανοητό πως όλες βασίζονται στον σεβασμό των άλλων και στο ότι επιτρέπεται όλοι να συνεισφέρουν στη κοινότητα. Έτσι, είναι ευκόλως αντιληπτό ότι η διαρκής εστίαση στη δημιουργία και στη κατοχή χρήματος δεν είναι τελικά τόσο σημαντική όταν υπάρχουν τα συμπληρωματικά νομίσματα, ακόμα και αν αυτό ακούγεται ως σοσιαλιστικό ή κομμουνιστικό ιδεώδες. Ωστόσο, ο βασικός στόχος κάθε συμπληρωματικού νομισματικού συστήματος είναι εν τέλη η ενίσχυση της τοπικής κοινότητας, και όχι η κλιμάκωση του συστήματος σε μια ολόκληρη χώρα – κάτι που ούτως ή άλλως δεν θα ήταν βέβαια εφικτό. Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη ότι τα συμπληρωματικά νομίσματα διατηρούν τους πόρους (χρήματα) εντός μιας οικονομίας, πιστεύεται ότι τα μέλη της κοινότητας δεν χρειάζεται πλέον να μεταναστεύσουν σε αστικές περιοχές αναζητώντας αξιοπρεπή απασχόληση και καλύτερη αμοιβή (Jiránek, 2016).

Ακόμα, όμως, αξίζει να σημειωθεί ότι εφόσον στα πλαίσια της εφαρμογής των συμπληρωματικών νομισματικών συστημάτων, αξιοποιούνται οι αχρησιμοποίητοι πόροι, τα μέλη της κοινωνίας μπορούν να βρουν μια απασχόληση που τους αρέσει, αντί για μία άλλη που πρέπει να κάνουν για μισθολογικούς λόγους. Έτσι, λοιπόν, σύμφωνα με τους Salverda, & Powell (2015), παρέχοντας μια καινούρια αγορά για αγαθά και υπηρεσίες, οι συμμετέχοντες στο σύστημα αντί να αναγκαστούν να εκτελέσουν μία εργασία που θα προτιμούσαν να μην την κάνουν εάν είχαν εναλλακτική επιλογή, προσφέρουν τελικά αυτό που θέλουν.

Ωστόσο, ένα ακόμα πλεονέκτημα στηρίζεται στο γεγονός ότι τα συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα έχουν εκπληκτική δύναμη να αποθαρρύνουν τις περιβαλλοντικά καταστροφικές δραστηριότητες. Η εξήγηση αναφορικά με αυτό το πλεονέκτημα επικεντρώνεται στο ότι η νομισματική αξία των αγαθών και των υπηρεσιών καταστέλλεται, μαζί με το κέρδος βάσει των επιτοκίων (Jiránek, 2016). Επιπλέον, όμως, σε αυτό το σύστημα και οι μελλοντικές μονάδες του τοπικού νομίσματος αξίζουν περισσότερο από αυτές που ανταλλάσσονται στο παρόν (Salverda, & Powell, 2015).

Από την άλλη, βέβαια, αν και βάσει των πλεονεκτημάτων που αναλύθηκαν παραπάνω τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομίσματα φαίνονται ιδιαίτερα ελκυστικά και ικανά να

λύσουν πολλά προβλήματα εντός των κοινωνιών, στην πραγματικότητα, η εφαρμογή τους εμφανίζει και κάποια *μειονεκτήματα (περιορισμούς)*.

Αρχικά, το πρώτο πιθανό μειονέκτημα αναφέρεται στην άρνηση των μελών να συμμετέχουν σε ένα σύστημα παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων, όπως συνέβη και στη περίπτωση του Προγράμματος FairShare, αν και σε αυτή τη περίπτωση η αντιμετώπιση του προβλήματος της συμμετοχής ήταν ευκολότερη (Jiránek, 2016). Ωστόσο, σε μια εντελώς ελεύθερη κοινότητα είναι πιο περίπλοκο το να πεισθούν οι άνθρωποι να συμμετέχουν σε ένα τέτοιο σύστημα. Ο κύριος λόγος αυτής της δυσκολίας, αναφέρεται στην έλλειψη γνώσης σχετικά με τα συμπληρωματικά νομίσματα και τις διαδικασίες, έλλειψη που χαρακτηρίζεται ως αποθαρρυντική για οποιασδήποτε μορφής συμμετοχή. Έτσι, είναι πολύ σημαντικό τα μέλη μιας κοινότητας να γνωρίζουν καλά τις θεμελιώδεις αρχές και τις πρακτικές σε ένα τέτοιο σχήμα, ώστε να μειωθούν οι αμφιβολίες.

Όμως, ακόμα και στη περίπτωση όπου θα συγκεντρωθεί μεγάλος αριθμός ατόμων που θα δεχθεί να συμμετέχει σε ένα σύστημα παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων, ξανά δεν υπάρχει η εγγύηση ότι θα λειτουργήσει, καθώς τα μέλη μπορεί να το χρησιμοποιούν χωρίς να βλέπουν τα προφανή οφέλη και αποτελέσματα, και, κατ' επέκταση να αποθαρρύνεται η συνέχιση της συμμετοχής τους σε αυτό (Jiránek, 2016). Ωστόσο, πρέπει να γίνει κατανοητό, πως, τα συστήματα των συμπληρωματικών νομισμάτων χρειάζονται συνήθως μεγάλες χρονικές περιόδους προτού ρυθμιστούν και γίνουν εν τέλει συνήθεια στους συμμετέχοντες, αφού δεν αλλάζει μόνο η λειτουργία της κοινότητας, αλλά και η νοοτροπία των μελών της.

Επιπρόσθετα, εκτός από τις αρχικές γενικές δαπάνες που είναι απαραίτητες για τη δημιουργία ολόκληρου του συστήματος των συμπληρωματικών νομισμάτων, η κοινότητα που εφαρμόζει το συμπληρωματικό νομισματικό σχήμα αντιμετωπίζει συνήθως το πρόβλημα της περίπλοκης τήρησης των βιβλίων των επιχειρήσεων (Jiránek, 2016). Στις περισσότερες, άλλωστε, περιπτώσεις, οι επιχειρήσεις που ευρίσκονται εντός μιας κοινότητας όπου χρησιμοποιείται κάποιο συμπληρωματικό νόμισμα λειτουργούν σε δύο συστήματα: (α) στο συμβατικό με τη χρήση του συμβατικού νομίσματος, και, (β) στο συμπληρωματικό με τη χρήση του συμπληρωματικού νομίσματος. Επομένως, είναι αντιληπτό, πως αυτή η διαδικασία περιπλέκει πολύ τον τρόπο με τον οποίο μια τέτοια επιχείρηση τηρεί τα λογιστικά και άλλα οικονομικά βιβλία, ειδικά στην περίπτωση των μικρών επιχειρήσεων, αφού μπορεί να τους δημιουργήσει διάφορες επιπλοκές, ή, επίσης να τους δυσκολέψει αναφορικά με την ανταπόκριση τους σε ορισμένες από τις επίσημες εθνικές δημοσιονομικές πολιτικές. Έτσι,

θεωρείται πως όχι μόνο οι επιχειρήσεις, αλλά ακόμα και τα άτομα μπορεί να βρεθούν σε δυσμενή θέση όταν χρησιμοποιούν το συμπληρωματικό νομισματικό σύστημα.

Ακολούθως, ένα επιπλέον μειονέκτημα, αναφέρεται στην έλλειψη κρατικής ασφάλισης ως προς τα συμπληρωματικά νομίσματα, αφού η συντριπτική πλειοψηφία των εθνικών κυβερνήσεων δεν τα υποστηρίζει (Jiránek, 2016). Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει δημιουργήσει τα Συστήματα Εγγύησης Καταθέσεων, τα οποία αποσκοπούν στην ασφάλιση των πολιτών έναντι της φερεγγυότητας των τραπεζών, γεγονός που σημαίνει ότι ανεξάρτητα από την αιτία πτώχευσης μιας τράπεζας, η Ε.Ε. θα ανανεώσει σε κάποιο βαθμό τις αποταμιεύσεις των πολιτών. Αυτό, όμως, δεν ισχύει γενικά για τα συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα, αφού, εάν το σύστημα καταρρεύσει για οποιονδήποτε λόγο, δεν υπάρχει καμία εγγύηση ότι τα μέλη του θα ανακτήσουν της αξία έχουν αποκτήσει/αποθέσει σε αυτό.

Εν συνεχεία, ένα ακόμα πρόβλημα, αναφέρεται στο διεθνές εμπόριο, όπου, τα συμπληρωματικά νομίσματα είναι συνήθως άχρηστα, καθώς, δεν μπορούν να ανταλλάσσονται πουθενά αλλού πέραν της κοινότητας που τα εξέδωσε (Jiránek, 2016). Έτσι, εάν μια κοινότητα επιθυμεί να εμπορευτεί το προϊόν του συμπληρωματικού νομισματικού της συστήματος στον έξω κόσμο, πρέπει να το μετατρέψει σε κάποιο συμβατικό, διεθνώς αναγνωρισμένο νόμισμα. Ωστόσο, κάποια CCS υποστηρίζονται από τα συμβατικά νομίσματα ήδη από την ίδρυση τους και κατ' επέκταση η μετατροπή είναι απλούστερη. Όμως, από την άλλη πλευρά δεν πρέπει να αμελείται και το κόστος της ύπαρξης του προστατευτικού φράγματος που προστατεύει την κοινότητα από εξωτερικούς παράγοντες.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί, πως, σύμφωνα με τον Jiránek (2016), ακόμα και στη περίπτωση όπου όλα θα πάνε καλά και η κοινότητα θα καταφέρει να εφαρμόσει και να εκτελέσει το συμπληρωματικό νομισματικό σχήμα, υπάρχουν κάποιες ερωτήσεις σχετικά με τη βιωσιμότητα της: Ποιος είναι ο χρονικός ορίζοντας μέσα στον οποίο θα λειτουργήσει ένα τέτοιο σχήμα; Αναμένεται να τρέχει για πάντα; Μπορεί όμως η τάση της ενισχυμένης ανάπτυξης να διαρκέσει για πάντα; Αν όχι, τι γίνεται με τους τελευταίους κατόχους του νομίσματος; Θα μπορέσουν να το πουλήσουν/μετατρέψουν στο συμβατικό νόμισμα; Επομένως, γίνεται κατανοητό πως για να μπορέσει να λειτουργήσει επιτυχώς ένα CCS είναι απαραίτητο οι παραπάνω ερωτήσεις να μπορούν να απαντηθούν ξεκάθαρα από την αρχή, ειδάλλως, με την πάροδο του χρόνου, θα υπάρξουν αρκετές επιπλοκές.

3.3. Η επίδραση των CCS

Οι κύριες επιπτώσεις των συστημάτων των συμπληρωματικών νομισμάτων, σύμφωνα με τον Williams (1996), μπορούν να μετρηθούν από την ικανότητα τους να αποφεύγουν τον χρηματοοικονομικό και οικονομικό αποκλεισμό. Συνήθως, προκειμένου να επιτευχθεί αυτό του είδους η μέτρηση, υιοθετούνται δύο κριτήρια: (α) η άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας σε τοπικό επίπεδο, και, (β) η αύξηση του οικονομικού, κοινωνικού και ανθρώπινου κεφαλαίου που κατέχουν τα άτομα σε καταστάσεις αποκλεισμού (Fare, & Ahmed, 2018).

Στη προσέγγιση του, ο Seyfang (2003), επέλεξε ως κριτήριο για τη μέτρηση των επιπτώσεων από τον κοινωνικό αποκλεισμό την ικανότητα των συστημάτων των συμπληρωματικών νομισμάτων να επιτρέπουν στους χρήστες την διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους ως πολίτες, είτε αυτά είναι κοινωνικά δικαιώματα (ενσωμάτωση σε δίκτυα, δεσμοί αμοιβαιότητας), είτε είναι οικονομικά δικαιώματα (εισόδημα, αναγνώριση στην εργασία, κατανάλωση, αποταμίευση), ή πολιτικά δικαιώματα (συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων στο δημόσιο και στους συνεταιρισμούς).

Από την άλλη, η Fare (2011), επέλεξε στην έρευνα της τρία πολυδιάστατα κριτήρια, τα οποία αφορούν: (α) την εδαφοποίηση των δραστηριοτήτων (εντοπισμός ανταλλαγών, δημιουργία κοινωνικών δεσμών, συμμετοχή στη δημοκρατική διαδικασία), (β) την εντατικοποίηση της δυναμικής των ανταλλαγών (πρόσβαση σε πιστώσεις, ενδυνάμωση, δράσεις κατά της φτώχειας), και, (γ) την αλλαγή στις πρακτικές, στον τρόπο ζωής και στις κοινωνικές αναπαραστάσεις (υπεύθυνη κατανάλωση, οικολογική ιδιότητα του πολίτη, ευθύνη των οργανισμών, αξιοποίηση των ικανοτήτων του καθενός και της συλλογικής ενδυνάμωση).

Ωστόσο, στην περίπτωση εκείνων των συστημάτων συμπληρωματικών νομισμάτων που υπάρχουν μόνο κοινωνικοί στόχοι, το κύριο κριτήριο μέτρησης των επιπτώσεων είναι η ικανότητα τους να δημιουργούν κοινωνικούς δεσμούς αμοιβαίας βοήθειας και αλληλεγγύης, χρησιμοποιώντας το αναλυτικό πλέγμα Granovetter, το οποίο αντιπροσωπεύει τους ισχυρούς και τους αδύναμους δεσμούς (Nakazato, & Hiramoto, 2012).

Βέβαια, οποιαδήποτε και αν είναι εν τέλει τα κριτήρια που υιοθετούνται προκειμένου να μετρηθούν οι επιπτώσεις των συστημάτων των συμπληρωματικών νομισμάτων, θεωρείται ότι ο αντίκτυπος τους στην τοπική οικονομική δραστηριότητα είναι μικρός όταν αξιολογείται με μακροοικονομικούς όρους (Fare, & Ahmed, 2018; Michel, & Hudon, 2015). Η απουσία, όμως, αξιοσημείωτων επιπτώσεων αναφορικά με τα συστήματα των συμπληρωματικών νομισμάτων, πιστεύεται πως είναι δυνατό να επεξηγηθεί εν μέρει από το ότι τα συγκεκριμένα

CCS αποτελούνται μόνο από έναν χαμηλό αριθμό χρηστών και από μικρό όγκο δραστηριοτήτων (Fare, & Ahmed, 2018). Παρόλα αυτά, όμως, αν και η πλειοψηφία των CCS περιλαμβάνει σχετικά λίγα μέλη, αξίζει να σημειωθεί πως η μεγαλύτερη εξαίρεση αναφέρεται στα κλαμπ ανταλλαγής της Αργεντινής, τα οποία αποτελούνταν κάποτε από 2.5 εκατομμύρια ανθρώπους (Fare, & Ahmed, 2018). Έτσι, αυτού του είδους τα νομισματικά σχήματα, σύμφωνα με τους Seyfang, & Longhurst (2013), περιγράφονται ως κοινωνικο-τεχνικές θέσεις (socio-technical niches), δηλαδή, ως τοπικές καινοτομίες βάσης μικρής κλίμακας που πηγάζουν από πρωτοβουλίες πολιτών που πειραματίζονται με εναλλακτικούς τρόπους ζωής και βιώσιμες πρακτικές. Στην περίπτωση όπου, όμως, το μέγεθος των CCS είναι μικρό, οι επιπτώσεις τους παραμένουν οριακές όσον αφορά τη δυναμική των τοπικών οικονομιών (Fare, & Ahmed, 2018). Συμπληρωματικά, πιστεύεται ότι οι επιπτώσεις των CCS όσον αφορά την οικονομική τους δυναμική επηρεάζεται και από τις συνθήκες υπό τις οποίες κυκλοφορεί το χρήμα. Επιπλέον, έχει αποδειχθεί ότι και ο βαθμός γνώσης ενός νομίσματος έχει ισχυρό αντίκτυπο στην κυκλοφορία του. Ωστόσο, όσον αφορά την περιορισμένη κλίμακα στην οποία λειτουργούν τα CCS, μπορεί να ειπωθεί πως είναι κατά κάποιο προβληματική, αφού αυτά τα νομισματικά συστήματα κρίνονται πολύ ασήμαντα για να κάνουν τη μεγάλη διαφορά στη συνολική οικονομία (Fare, & Ahmed, 2018).

3.4. Αξιολόγηση των CCS συγκριτικά με το παραδοσιακό νομισματικό σύστημα

Οι συμβατικές οικονομίες ορίζουν το χρήμα με έναν τυπικό τρόπο, θεωρώντας δηλαδή ότι είναι μέσο ανταλλαγής, απόθεμα αξίας και λογιστική μονάδα, όπου κάθε αντικείμενο που εκπληρώνει αυτούς τους ρόλους μπορεί να ειπωθεί πως είναι χρήμα (Seyfang, 2000). Η νομισματική ανάπτυξη, υπό την παραδοσιακή της μορφή, είναι επομένως μια διαδικασία βελτίωσης της αποτελεσματικότητας των μέσων που χρησιμοποιούνται ως χρήμα ανά τους αιώνες, και έτσι επιτρέπεται ο εκσυγχρονισμός και η ατομική απελευθέρωση. Οι απόψεις, ωστόσο, που χαρακτηρίζονται ως παραδοσιακές και ορθόδοξες μοιράζονται δύο θεμελιώδεις αρχές, όπου η πρώτη διαχωρίζει την οικονομική από την κοινωνική ζωή, τις αξίες και τις δράσεις, και η δεύτερη επικεντρώνεται στη προέλευση και την εξέλιξη του χρήματος στα πλαίσια της διαρκούς βελτιωμένης αποτελεσματικότητας (Seyfang, 2000).

Από την άλλη πλευρά, υποστηρίζοντας κάποιος ότι δεν υπάρχει τίποτα κακό με τα κανονικά νομισματικά συστήματα, υποστηρίζεται πως τα συστήματα των συμπληρωματικών

νομισμάτων χρησιμοποιούνται συνήθως υποστηρικτικά στις τοπικές κοινωνίες που βρίσκονται σε ανάγκη (Jiránek, 2016). Άλλωστε, όπως υποστηρίζει και ο North(2014), όσο υπάρχει φτώχεια δίπλα από τον ακραίο πλούτο, παρόλο που υπάρχουν οι απαιτούμενες δεξιότητες και οι πόροι για να καλυφθεί το κενό (ανάμεσα στον πλούτο και στη φτώχεια), πάντα ευρίσκονται οικονομικές κρίσεις που καταστρέφουν τα προς το ζην και κατ' επέκταση τις ζωές των ανθρώπων, αφού οι ανάγκες τους δεν μπορούν να καλυφθούν. Επομένως, τα συμπληρωματικά νομίσματα, κάνουν ακριβώς αυτό, δηλαδή καλύπτουν το κενό.

Για αρχή, μία πρώτη διάκριση που μπορεί να γίνει μεταξύ των επίσημων (συμβατικών) νομισμάτων και των συμπληρωματικών νομισμάτων είναι η ακόλουθη. Σύμφωνα με τον Seyfang (2000), το νόμιμο χρήμα είναι οποιοδήποτε μέσω πληρωμής όπου ο πιστωτής υποχρεούται από το νόμο να αποδεχθεί όταν αυτό προσφέρεται ως πληρωμή χρέους, τις δημόσιες επιβαρύνσεις, τους φόρους και τα τέλη. Επομένως, στο νόμιμο χρήμα τίθεται το θέμα της νομιμότητας, δηλαδή, της υποχρεωτικής επιβολής από το ίδιο το κράτος. Αντίθετα, τα εναλλακτικά ή αλλιώς τα συμπληρωματικά νομίσματα χρησιμοποιούνται εθελοντικά, χωρίς να απειλείται η κυριαρχία των επίσημων νομισμάτων. Έτσι, γίνεται κατανοητό, πως κατά τη πρώτη αυτή διάκριση, τα νομίσματα αυτά διαφοροποιούνται ανάλογα με το αν η πολιτική εξουσία χρησιμοποιεί την καταναγκαστική δύναμη της για να επιβάλει τη χρήση τους ή όχι.

Στη συνέχεια, μία δεύτερη διάκριση αφορά την υπερνίκηση της σπανιότητας και την έλλειψη μέσω ανταλλαγής ως αποτέλεσμα της συσσώρευσης χρημάτων (Seyfang, 2000). Αναλυτικότερα, δηλαδή, οι άνθρωποι επιθυμούν να εξοικονομούν (ή να συσσωρεύουν αντί να επενδύουν) χρήματα, κάτι που πιστεύεται ότι οδηγεί στην έλλειψη μέσω ανταλλαγής. Η αιτία αυτού του προβλήματος ερμηνεύεται με διάφορους τρόπους. Η νεοκλασική άποψη υποστηρίζει ότι αυτό οφείλεται στην αποτυχία της λειτουργίας του χρήματος ως μέσο ανταλλαγής, γιατί τα νομίσματα αυτά πρέπει να αντιμετωπίζονται ως πληροφορίες, κάτι που χρησιμοποιείται στην περιγραφή των LETS. Αντίθετα, όμως, η Κεϋνσιανή προσέγγιση απορρίπτει τη νεοκλασική άποψη που υποστηρίζει ότι το χρήμα είναι τεχνολογικά ουδέτερο, αντιμετωπίζοντας το ως εμπόρευμα με τις δικές του λειτουργίες προσφοράς και ζήτησης που επηρεάζεται από τα επιτόκια. Έτσι, υπό αυτή την άποψη, η λειτουργία του χρήματος ως αποθήκης αξίας γίνεται εμφανής και η υπερβολική έμφαση σε αυτήν την πτυχή θα οδηγούσε σε έλλειψη ρευστών διαθέσιμων κεφαλαίων για τις συναλλαγές. Επομένως, λοιπόν υπάρχει πρόβλημα με τα είδη του χρήματος που συνδυάζουν και τις δύο κύριες λειτουργίες (μέσο ανταλλαγής και αποθήκευση αξίας) σε μία μορφή. Αυτή η κατάσταση, βέβαια, έγινε περισσότερο ορατή κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης (δεκαετία του 1930), όταν οι

εργάτες έμεναν άνεργοι ως αποτέλεσμα της έλλειψης χρημάτων για να πληρωθούν. Για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος, λοιπόν, δημιουργήθηκαν τα τοπικά νομίσματα. Επιπλέον, όμως, ένας ακόμα τρόπος για να νικηθεί η ύφεση και να λύσει τα προβλήματα της ανεπαρκούς αποτελεσματικής ζήτησης ήταν και το scriptmoney, αφού πλέον οι άνθρωποι δεν ήθελαν να κρατούν χρήματα, δείχνοντας πως η τόνωση του εμπορίου δεν μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της αύξησης της προσφοράς χρήματος.

Ακολούθως, μία τρίτη διάκριση αναφέρεται στο ότι οι κοινότητες μπορεί να υποφέρουν από έλλειψη μέσων ανταλλαγής αφού το χρήμα (ως αποθήκη αξίας) απομακρύνεται συστηματικά από μια τοποθεσία για επενδύσεις σε πιο γνωστές περιοχές (Seyfang, 2000). Ορισμένοι ερευνητές, αποδίδουν αυτό το πρόβλημα στη κινητικότητα των χρημάτων σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, όπου οι οικονομικές ανισότητες και ο οικονομικός αποκλεισμός είναι το αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης των οικονομικών αγορών. Για την αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης ευρίσκονται δύο τρόποι: (α) η εφαρμογή τοπικών οικονομικών μηχανισμών με τη χρήση συμβατικού χρήματος (π.χ. τραπεζικές συναλλαγές με βάση τη κοινότητα, πιστωτικές ενώσεις, μικροοικονομικές πρωτοβουλίες που προσφέρουν υπηρεσίες σε όσους αποκλείονται), και, (β) η παράκαμψη εντελώς των συμβατικών συστημάτων και του χρήματος, παρέχοντας εναλλακτικές λύσεις σε όλους τους οικονομικούς χώρους. Ο δεύτερος, ωστόσο, τρόπος, αποδοκιμάζει τη χρήση των συμπληρωματικών νομισμάτων σε διεθνές, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, αφού, έχει ως σκοπό το να προστατεύσει τις μικρότερες περιοχές από την οικονομική αστάθεια και τη νομισματική μετεγκατάσταση σε ευρύτερα νομισματικά κυκλώματα. Επομένως, γίνεται κατανοητό πως στο πλαίσιο μιας δυνητικά αποδυναμωτικής παγκόσμιας οικονομίας, ένα τοπικό χρηματοοικονομικό εργαλείο (π.χ. LETS) μπορεί να δημιουργήσει μια αίσθηση τοπικά κατασκευασμένης ταυτότητας και να αναπαράγει τοπικές ιδιαίτερες κοινωνικές αξίες και πολιτιστικές συνήθειες, αρθρώνοντας ταυτόχρονα τον φόβο της απώλειας του ελέγχου από εξωτερικές δυνάμεις δίνοντας απτή μορφή σε μια αντίδραση υπέρ του τοπικισμού. Έτσι, ένα τοπικό χρηματοοικονομικό σύστημα, όπως τα LETS, φαίνεται πως καταλαμβάνει έναν τομέα αξίας εκτός των ορίων της συμβατικής οικονομίας, κατέχοντας μία θέση στο παραδοσιακό νομισματικό σύστημα που υπονομεύεται από την εφαρμογή του.

Συμπληρωματικά, βέβαια, στα παραπάνω, αξίζει να προστεθεί ως τέταρτη διάκριση και η παράκαμψη των κρατικών ελέγχων ως αποτέλεσμα των ψηφιακών και ιδιωτικών νομισμάτων (Seyfang, 2000). Αναλυτικότερα, κατά την ορθόδοξη άποψη, το μελλοντικό χρήμα περιγράφεται ως ένα καθαρό, αποϋλοποιημένο, φανταστικό μέσο. Οι νέες τάσεις όμως

στην ψηφιακή τεχνολογία και η ανάπτυξη του ηλεκτρονικού χρήματος υπόσχονται «καπιταλισμό χωρίς τριβές», κάτι που για μερικούς θα μπορούσε να προσφέρει την ευκαιρία για αποφυγή του κρατικού ελέγχου στο χρήμα (Seyfang, 2000: 235). Όμως, η νομισματική ιδιωτικοποίηση δεν είναι κάτι που αναμένεται να συμβεί μελλοντικά, αφού συμβαίνει ήδη, υπό τη μορφή συμβολικών νομισμάτων, όπως τα αεροπορικά μίλια, οι πόντοι επιβράβευσης στα σούπερ μάρκετ και τα beenz, το νέο εικονικό νόμισμα που βασίζεται στο Διαδίκτυο, το οποίο μπορεί να ανταλλάσσεται με αγαθά και υπηρεσίες, εισάγονται από εταιρικές συμμαχίες που βασίζονται στην πίστη στις επωνυμίες αντί για την κυβέρνηση, συμπληρώνοντας με αυτόν τον τρόπο το δημόσιο χρήμα. Επομένως, λοιπόν, έχει αποδειχθεί, ήδη, πως, τα ψηφιακά και ιδιωτικά νομίσματα που λειτουργούν συμπληρωματικά με το εθνικό, επίσημο χρήμα, κάνουν ευκολότερες τις καθημερινές συναλλαγές, παρακάμπτοντας τους κρατικούς ελέγχους, και καθιστούν αυτές τις διαδικασίες εφαρμόσιμες ακόμα και στα νομίσματα τοπικού χαρακτήρα.

Τέλος, συνοπτικά, σύμφωνα με τον Jiránek (2016), παρατίθενται τρία απτά παραδείγματα που ουσιαστικά επεξηγούν γιατί τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομίσματα είναι χρήσιμα, δίνοντας τη λύση σε καταστάσεις τις οποίες τα συμβατικά νομίσματα δεν μπορούν να επιλύσουν. Τα τρία αυτά παραδείγματα, επομένως, είναι τα ακόλουθα:

1. Τα χρήματα ανταμείβουν τους ανθρώπους με άδικους τρόπους.

Στην ερώτηση που "Γιατί τα συμβατικά χρηματοπιστωτικά συστήματα εκτιμούν μερικούς ανθρώπους τόσο πολύ, ακόμα κι αν η δουλειά τους δεν φέρνει πραγματική αξία/ευτυχία στην κοινωνία;", ο North (2014) παραθέτει ως παράδειγμα το ότι οι τραπεζίτες έχουν αναπτύξει περίπλοκα χρηματοοικονομικά μέσα, τα οποία οδηγούν συχνά σε οικονομικές κρίσεις. Ωστόσο, η αντίθετη πλευρά υποστηρίζει πως υπάρχουν άνθρωποι που μπορεί να είναι πολύ εξειδικευμένοι, να εργάζονται σκληρά σωματικά ή ακόμη και να φροντίζουν επιμελώς τους άλλους, ωστόσο, ανταμείβονται πολύ άσχημα. Η λύση, επομένως, που προτείνει ο North (2014), είναι ένα συμπληρωματικό νόμισμα που ανταμείβει τους ανθρώπους δίκαια για τη δουλειά που κάνουν. Όμως, μία τέτοια λύση θεωρείται ότι δύσκολα μπορεί να αναπτυχθεί σε μεγάλη εθνική κλίμακα, αλλά μπορεί να λειτουργήσει στις μικρότερης κλίμακας κοινότητες.

2. Γενικά τα χρήματα εκτιμώνται πολύ.

Η ουσία σε αυτό το χαρακτηριστικό, είναι ουσιαστικά ότι τα χρήματα πρέπει να λειτουργούν ως εργαλείο και όχι ως τον ίδιο στον σκοπό (Jiránek, 2016). Όμως, συχνά οι άνθρωποι κινηθούν τα χρήματα μόνο για την επίτευξη του σκοπού τους, αντικαθιστώντας με αυτά την ευτυχία τους. Επομένως, υποστηρίζεται πως οι άνθρωποι έχουν ανάγκη μια πιο

ευχάριστη μορφή χρημάτων που θα τους βοηθήσει να ζήσουν με τον δικό τους επιθυμητό ρυθμό, κερδίζοντας τα προς το ζην (North, 2014).

3. Τα χρήματα φεύγουν από τις κοινότητες.

Όταν τα χρήματα δαπανώνται σε μεγάλες αλυσίδες καταστημάτων, τότε τα περισσότερα από αυτά εγκαταλείπουν την κοινότητα αντί να κυκλοφορούν σε τοπικό επίπεδο ως "τοπικός πολλαπλασιαστής" (Jiránek, 2016). Ωστόσο, από την αντίθετη πλευρά, υποστηρίζεται ότι εάν τα χρήματα φύγουν από τη μια κοινότητα, ρέουν σε μια άλλη, και αυτή επωφελείται από αυτό. Όμως, το κύριο μειονέκτημα αναφέρεται στο ότι, γενικά, τα χρήματα δεν ρέουν εκεί που τα χρειάζονται περισσότερο, αλλά εκεί όπου αποφέρουν τα περισσότερα κέρδη στους κατόχους τους. Αυτό, όμως, κατ' επέκταση δημιουργεί μία μεγάλη αστάθεια και ανισορροπία (North, 2014). Επομένως, για ακόμα μία φορά, το συμπληρωματικό νόμισμα, το οποίο μπορεί να κυκλοφορήσει μόνο σε τοπικό επίπεδο, δίνει τη λύση. Ακόμα, βέβαια, αξίζει να σημειωθεί πως, η κοινότητα μπορεί να αποφασίσει το πότε και το σε ποιον (είτε εντός, είτε εκτός κοινότητας) θα παρέχει οικονομική βοήθεια, όταν αυτό είναι απαραίτητο, μετατρέποντας το συμπληρωματικό νόμισμα στο εθνικό νόμισμα (Jiránek, 2016). Έτσι, η ελεύθερη βούληση, και κατά συνέπεια η ελεύθερη επιλογή, αφορούν το κυριότερο στοιχείο του συμπληρωματικού νομισματικού συστήματος έναντι του συμβατικού.

Κεφάλαιο Τέταρτο: Πρακτικές εφαρμογές Παράλληλων & Συμπληρωματικών Νομισματικών Συστημάτων

4.1. Η περίπτωση της Ελβετίας (WIR)

Κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης, μια εποχή, δηλαδή, που οι παραδοσιακές τραπεζικές πιστωτικές υπηρεσίες ήταν περιορισμένες, οι Ελβετοί δημιούργησαν το 1934 το ελβετικό WIR, αφού οραματίζονταν ότι θα ήταν ένα μέσο για την αποκατάσταση της ρευστότητας μέσω της παροχής πιστώσεων (Kalinowski, 2011). Η ιδέα αυτή της δημιουργίας του WIR ήταν αντικείμενο έμπνευσης των οικονομικών θεωριών του Silvio Gessel και των εννοιών της αμοιβαίας βοήθειας. Το ελβετικό WIR (Swiss WIR) δημιουργήθηκε στον ιδιωτικό τομέα και θεωρείται στη σύγχρονη εποχή ως το παλαιότερο και ένα από τα σημαντικότερα και πιο επιτυχημένα παραδείγματα συμπληρωματικών νομισμάτων (HuertaOjeda, 2022).

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως, το ελβετικό ιστορικό πλαίσιο δεν έχει ουδεμία σχέση με το λατινοαμερικάνικο, αφού η Ελβετία δεν ήταν ποτέ αποικία (HuertaOjeda, 2022). Επομένως, αυτή η εγγενής διαφορά, πιστεύεται πως δημιουργεί για κάθε τομέα θεσμικές, οικονομικές και πολιτικές εμπειρίες που είναι εφαπτόμενες μεταξύ τους. Έτσι, υπό αυτή την έννοια, δεν αναμένεται η επιτυχία του ελβετικού WIR να επεκταθεί ούτε στη Λατινική Αμερική, αλλά ούτε σε οποιαδήποτε άλλη περιοχή χωρίς περαιτέρω προβληματισμούς.

Σύμφωνα με τον Stodder (2009), το WIR ορίζεται ως ένα συνειδητά σχεδιασμένο σύστημα ανταλλαγής που προσφέρει συγκεντρωμένες ανταλλαγές συν πολυμερείς εμπορικές πιστώσεις. Ο μηχανισμός με τον οποίο συμβαίνει αυτό είναι: (α) το WIR Bank, το οποίο λειτουργεί ως δανειστής και ως γραφείο συμψηφισμού, και, (β) ένα ιδιωτικό δίκτυο ανταλλαγής που προέκυψε ως αποτέλεσμα της ζήτησης για το νόμισμα (Kalinowski, 2011). Επομένως, η δανειστική πρακτική του WIR Bank μαζί με τους όρους αποπληρωμής, θεωρείται πως είναι αυτά που δημιουργούν το ιδιωτικό δίκτυο ανταλλαγής.

Στην περίπτωση της Ελβετίας, η τράπεζα WIR είναι εγγεγραμμένη στην ελβετική τράπεζα, προσφέροντας τόσο δάνεια, όσο και τραπεζικές υπηρεσίες σε ελβετικό WIR, ενώ ταυτόχρονα παρέχονται συνήθεις τραπεζικές υπηρεσίες σε ελβετικά φράγκα (Papadimitriou, 2016; Stodder, & Lietaer, 2016). Έτσι, όταν η τράπεζα WIR προσφέρει εμπορικά δάνεια σε νόμισμα WIR, η αποπληρωμή πρέπει να γίνεται στην ίδια λογιστική μονάδα, ενώ όσες εταιρίες έχουν λάβει κάποιο εμπορικό δάνειο πιέζονται να πουλήσουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες

τους στο WIR (Papadimitriou, 2016). Άρα, μέσω αυτής της διαδικασίας που υφίσταται, το ιδιωτικό δίκτυο ανταλλαγής στο WIR λειτουργεί μόνο ως μέσο πληρωμής για αγορές αγαθών (HuertaOjeda, 2022).

Επιπλέον, η τράπεζα, επιτρέπει στους συμμετέχοντες στο WIR να πραγματοποιούν πληρωμές μεταξύ τους και παρακολουθεί τις πιστώσεις και τις χρεώσεις όλων των συμμετεχόντων στο σύστημα (Stodder, 2009). Επομένως, μέσω αυτού του μηχανισμού, γίνεται κατανοητό πως η τράπεζα WIR λειτουργεί ως κέντρο συμψηφισμού για αυτές τις ανταλλαγές που πραγματοποιούνται σε λογιστική μονάδα. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως δεν μπορούν όλες οι εταιρείες να λάβουν δάνεια και να συμμετάσχουν στην ανταλλαγή, παρά μόνο οι μικρές και οι μεσαίες, αφού, αυτές έχουν συνήθως λιγότερη πρόσβαση σε επίσημα πιστωτικά ιδρύματα και βασίζονται δυσανάλογα στην αυτό-χρηματοδότηση (HuertaOjeda, 2022; Stodder, & Lietaer, 2016). Βέβαια, από το 1972 κι έπειτα, και επίσημα βάση κανονισμού, οι μεγάλες εταιρείες δεν μπορούν να γίνουν μέλη του WIR. Ακόμα, κάποια επιπρόσθετα χαρακτηριστικά στοιχεία του WIR είναι και η μη μετατρεψιμότητα του σε ελβετικά φράγκα ήδη από τη δεκαετία του 1970, και το γεγονός ότι ευρίσκεται μόνο σε ηλεκτρονική μορφή (Papadimitriou, 2016). Όμως, είναι σημαντικό να επισημανθεί το ότι παρόλο που το WIR δεν μπορεί να μετατραπεί σε ελβετικά φράγκα, τα ελβετικά φράγκα μπορούν να ανταλλάσσονται με WIR, με την ισοτιμία να είναι ένα προς ένα (Papadimitriou, 2016). Επίσης, η διάθεση του WIR σε ηλεκτρονική μορφή, θεωρείται πως είναι πιθανώς ο κύριος λόγος που οι τράπεζα WIR έχει αναλυτικές πληροφορίες για όλες τις συναλλαγές.

Ακολούθως, αναφορικά με τα οφέλη του ελβετικού WIR, οι Stodder (2009), Stodder, & Lietaer (2016), Papadimitriou (2016), HuertaOjeda (2022) και Kalinowski (2011) τονίζουν τις αντι-κυκλικές επιδράσεις του κύκλου εργασιών. Αναλυτικότερα, δηλαδή, ο Stodder (2009) αναφερόμενος στην οπτική του Keynes, κάνει κατανοητό το ότι η παροχή μιας εναλλακτικής που αντιμετωπίζει την αστάθεια του χρήματος και της πίστωσης, δημιουργείται σταθερότητα στο σύστημα, καθώς, η αντι-κυκλική φύση του WIR μπορεί να βοηθήσει στην απάντηση σε μια κρίσιμη ερώτηση στη μακροοικονομική θεωρία που αφορά το εάν η μακροαστάθεια οφείλεται περισσότερο στην ακαμψία των τιμών ή στην αστάθεια σε χρήμα και πιστώσεις. Επομένως, βάσει της οπτικής του Keynes αναγνωρίζεται πως και οι δύο προαναφερθείσες συνθήκες οδηγούν σε αστάθεια.

Επομένως, σύμφωνα με την HuertaOjeda (2022), το ελβετικό WIR πιστεύεται πως είναι ένα πολύ σημαντικό μέσο στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής, που συμπληρώνει και δεν

ανατρέπει τις λειτουργίες του ελβετικού φράγκου, αφού η συνολική προσφορά χρήματος έχει αποδειχθεί ότι έχει προ-κυκλικές επιπτώσεις, όπου, οι τακτικές τραπεζικές πρακτικές περιορίζουν τη πίστωση κατά τη διάρκεια της ύφεσης. Έτσι, το WIR λειτουργεί ως αποθεματικό πιστωτικό μέσο, του οποίου η προφορά αυξάνεται κατά τη ζήτηση (Kalinowski, 2011). Η συμβολή, άλλωστε του WIR στην νομισματική πολιτική, αποδεικνύεται και μέσω της έρευνας του Stodder (2009), ο οποίος έδειξε στατιστικά ότι το WIR έχει υψηλό αντι-κυκλικό κύκλο εργασιών, καθώς ο κύκλος αυτός αλλάζει τόσο για τις εταιρίες που είναι εγγεγραμμένες, όσο και γι' αυτές που δεν είναι εγγεγραμμένες στο σύστημα (Κύκλος εργασιών = Υπόλοιπα WIR επί ταχύτητα). Συγκεκριμένα, δηλαδή, ευρέθη ότι οι μικρότερες εγγεγραμμένες εταιρίες έχουν αντι-κυκλικές ταχύτητες WIR, ενώ οι μεγαλύτερες μη εγγεγραμμένες εταιρίες έχουν αντι-κυκλικές ισορροπίες και είναι ελεύθερες να δέχονται όσο μικρό νόμισμα WIR επιθυμούν – αποδέχονται περισσότερο WIR όταν άλλες μορφές χρήματος είναι σε έλλειψη, σε ύφεση (Stodder, & Lietaer, 2016). Επομένως, βάσει των παραπάνω δεδομένων, οι Stodder, & Lietaer (2016) κατέληξαν στο ότι η δραστηριότητα του WIR ήταν για 65 χρόνια στην Ελβετία εξαιρετικά αντι-κυκλική. Επιπρόσθετα, στα παραπάνω, αναφορικά με τα αντι-κυκλικά οφέλη από τον κύκλο εργασιών, ο Kalinowski (2011) υποστηρίζει ότι μέτρα όπως ένα δίκτυο ανταλλαγής είναι εργαλεία που επιτρέπουν τη διαρκή ζήτηση σε στιγμές όπου η συνολική ζήτηση καταρρέει ή παρακμάζει. Επομένως, πιστεύεται ότι το WIR ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για την οικοδόμηση της κοινότητας και τη διατήρηση του κοινωνικού ιστού, καθώς, η χρήση του, περιλαμβάνει τη δημιουργία δεσμών μεταξύ των τοπικών κοινοτήτων (Kalinowski, 2011).

Ωστόσο, αναφορικά με το εάν είναι εφικτό η εμπειρία της ελβετικής τράπεζας WIR να αναπαραχθεί και σε άλλα σημεία, ο Stodder (2009) αναφέρει την προσωπική του εμπειρία, αφού έχει εργαστεί στην Ελβετία για αρκετές δεκαετίες, υποστηρίζοντας πως η χώρα αυτή αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση. Συγκεκριμένα, δηλαδή, αναφέρει πως η Ελβετία φιλοξενεί μερικά από τα μεγαλύτερα, τεχνολογικά προηγμένα, και, παγκοσμίως δικτυωμένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στον κόσμο, ενώ, ταυτόχρονα διαθέτει ένα ισχυρό δίκτυο μικρότερων τραπεζών με πιο εξειδικευμένο αντικείμενο δραστηριότητας (π.χ. συνεταιριστικές τράπεζες, περιφερειακές τράπεζες, βιομηχανικές τράπεζες). Όμως, στη μελέτη του Stodder (2009) δεν υπάρχει κάποια αναφορά σχετικά με το εάν η Ελβετία έγινε τόσο επιτυχημένη επειδή το ελβετικό WIR ήταν ένας σημαντικός παράγοντας, ή, εάν η Ελβετία αναπτύχθηκε ανεξάρτητα από τη δημιουργία και την ανάπτυξη του ελβετικού WIR.

4.2. Η περίπτωση της Τσεχίας (LETS)

Στη σημερινή εποχή, τα συστήματα LETS που ευρίσκονται στη Τσεχική Δημοκρατία είναι λίγα, και ο συνολικός αριθμός των ατόμων που χρησιμοποιούν ένα τέτοιο σύστημα περιορίζεται σε μερικές εκατοντάδες (Jiránek, 2016). Αυτοί οι αριθμοί, είναι όντως πολύ ασήμαντοι συγκριτικά με χώρες με μακρά και ισχυρή παράδοση στο LETS (π.χ. Ηνωμένο Βασίλειο), όμως, πιστεύεται πως ο κύριος λόγος που αυτού του είδους τα νομισματικά συστήματα δεν είναι διαδεδομένα οφείλεται στην μη διεύδυση της τάσης στη συγκεκριμένη χώρα, παρόλο που οι Τσέχοι φαίνονται δεκτικοί στην υιοθέτηση τους. Επιπλέον, όμως, υποστηρίζεται πως, αν και ο χρηματοοικονομικός γραμματισμός των Τσέχων είναι σχετικά καλύτερος από τον χρηματοοικονομικό γραμματισμό των κατοίκων άλλων περιοχών ανά τον κόσμο, η γνώση σχετικά με τα συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα είναι πολύ μικρή. Ωστόσο, υπάρχει η κοινή παραδοχή, πως, οι Τσέχοι, γενικά, αναζητούν τρόπους εφαρμογής συστημάτων εναλλακτικών νομισμάτων, κάτι που φαίνεται άλλωστε και από την τακτική χρήση του εικονικού νομίσματος Bitcoin, ακόμα κι' αν αυτό δεν είναι ένα πραγματικό συμπληρωματικό νόμισμα (Jiránek, 2016).

Στη Τσεχική Δημοκρατία, κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1990 με αρχές του 2000 λειτούργησαν τρεις διακριτοί κύκλοι LETS (Zagata, 2004). Ενώ, όλες οι αντίστοιχες πρωτοβουλίες είχαν συναφείς δραστηριότητες, των οποίων τα ενδιαφέροντα ήταν περιβαλλοντικής φύσης και εμβέλειας, με την ιδέα του συμπληρωματικού νομίσματος να βρίσκεται σε θέση προτεραιότητας στη στοχοθεσία. Ωστόσο, το τσέχικο LETS, όντας μικρότερο σε κλίμακα, δεν έχει δημιουργήσει μια περιεκτική εναλλακτική για το πως να ικανοποιήσει τις καθημερινές ανάγκες με τρόπο φιλικό προς το περιβάλλον, αφού, ένας μεγάλος όγκος εμπορευόμενων αγαθών και υπηρεσιών σχετίζονται με τον φιλικό προς το περιβάλλον τρόπο ζωής, με αποτέλεσμα αυτό να θεωρείται ως συνέπεια του κυρίαρχου τρόπου ζωής των μελών της κοινότητας (Jelínek, et al., 2012). Επομένως, λοιπόν, οι τσεχικές προσπάθειες LETS αντιπροσωπεύουν παραδείγματα της "πράσινης πολυτέλειας". Παρόλα αυτά, όμως, το σημαντικό κίνητρο για τη συμμετοχή στο τσέχικο LETS δεν είναι οικονομικό αλλά κοινωνικό, παρά το γεγονός ότι είναι πολύ δύσκολο να απεικονιστούν τέτοιες εναλλακτικές λύσεις σε οδηγούν που περιγράφουν τα οφέλη του LETS (Zagata, 2005).

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, οι πρώτες συμπληρωματικές νομισματικές ομάδες που ιδρύθηκαν ήταν από περιβαλλοντικούς ακτιβιστές στις περιοχές της Πράγας, του Μπρνο και του ΤσέσκεΜπουντεγιόβιτσε (Kala, et al., 2013). Ωστόσο, σύμφωνα με τους Jelínek, et al. (2012), αναφέρεται πως ο κύριος σκοπός αυτών των ομάδων ήταν να επιτρέψουν

και να προωθήσουν τη φιλική προς το περιβάλλον συμπεριφορά περισσότερο από το να καλύψουν τις καθημερινές ανάγκες των μελών τους. Βέβαια, στις αρχές της νέας χιλιετίας, οι ομάδες αυτές των περιβαλλοντικών ακτιβιστών εξαφανίστηκαν εξαιτίας της κούρασης που απαιτούσε η οργάνωση του LETS, της μικρής πραγματικής οικονομικής ανάγκης για ανταλλαγές μεταξύ των μελών του LETS, και άλλων προτεραιοτήτων των διοργανωτών του LETS, οι οποίες ήταν στενά συνδεδεμένοι με περιβαλλοντικές οργανώσεις.

Η ιστορία αυτή όμως δεν τελείωσε εκεί, αφού, το 1999 στην Πράγα ιδρύθηκε το LETS του Οργανισμού GAIA ως μέρος της Περιβαλλοντικής Υπηρεσίας GAIA, που έως τον Οκτώβριο του 2001 είχε περισσότερα από 100 μέλη, από τα οποία τα 20 με 30 ήταν ενεργά (Jelínek, et al., 2012). Έτσι, το LETS, εξέδωσε το δικό του νόμισμα, που ονομάζεται "chechtáky" ή σε μετάφραση "χαμογελαστά χρήματα", έχοντας περιορισμό αναφορικά με τα υπόλοιπα των λογαριασμών - περιορισμένο ποσό 600 chechtaky για παλαιότερα μέλη και 400 chechtaky για νεότερα μέλη - έως ότου καταβληθούν οι εισφορές στη κοινότητα. Όμως, σε περιπτώσεις όπου υπερέβαιναν το επιτρεπόμενο όριο του αρνητικού, τα μέλη έπρεπε να διευκρινίσουν τον λόγο για τον οποίο αυτό ξεπεράστηκε, όπως επίσης και τη χρονική στιγμή κατά την οποία θα εξισορροπούνταν οι λογαριασμοί τους (Jelínek, et al., 2012). Ωστόσο, το σύστημα αυτό ολοκλήρωσε της δραστηριότητες του ήδη εδώ και αρκετά χρόνια.

Ένας ακόμα κύκλος LETS, που δημιουργήθηκε τον Φεβρουάριο του 2000 και έως το 2004 απαρτιζόταν από 50 μέλη, λειτούργησε στην τσέχικη πόλη Τσέσκε Μπουντεγιόβιτσε (Jelínek, et al., 2012). Το νόμισμα αυτού του κύκλου LETS, το οποίο αποκαλούνταν "βελανίδι" ήταν ισοδύναμο συνδεδεμένο με τη τσέχικη κορώνα - ένα βελανίδι ήταν ίσο με μία τσέχικη κορώνα. Το σύστημα αυτό, επιπλέον, είχε πρόγραμμα καταγραφής συναλλαγών, όπου, ένας τριετής κύκλος εμπορικών συναλλαγών παρήγαγε περίπου 150.000 βελανίδια. Όμως, και εδώ, οι εν λόγω δραστηριότητες έχουν σταματήσει (Jelínek, et al., 2012).

Ο τελευταίος αυτός κύκλος, ο οποίος τη σήμερα ημέρα είναι ανενεργός, ήταν ο μόνος κατά τον οποίο πραγματοποιήθηκαν προσωπικές συλλογικές συναντήσεις (Jelínek, et al., 2012). Αναφορικά με αυτόν τον τελευταίο κύκλο LETS, σύμφωνα με τον Zagata (2005), ήταν ο πιο κλειστός από όλους τους προηγούμενους, γιατί μόνο το σύνολο των σημερινών μελών ήταν δυνατό να γίνει μέλος της ομάδας. Η ίδρυση αυτού του κύκλου έγινε στο Μπρνο της Τσεχίας το 1999, αναπτύχθηκε από την ΜΚΟ Rozmarýnek, και στο μέγιστο απαρτιζόταν περίπου 40 μέλη. Ωστόσο, το 2006 η δραστηριότητα αυτή σταμάτησε. Το νόμισμα που είχε εκδοθεί ήταν το letničky, το οποίο μεταφράζεται ως "λίγα χρήματα του έτους" ή "λίγο LETS",

και ήταν ίσο με ένα λεπτό εργασίας, ενώ δεν υπήρχαν νομικά όρια στα υπόλοιπα των λογαριασμών. Σύμφωνα με τον Zagata (2005), όλες οι ομάδες διέθεταν επίσημους κανόνες που αφορούσαν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συστατικών μελών, ενώ, ταυτόχρονα, δεν παρατηρήθηκαν περιπτώσεις ενεργειών που θα παραβίαζαν οποιουδήποτε κανόνες μιας συγκεκριμένης κοινότητας. Ακόμα, όμως, αξίζει να σημειωθεί, πως, καμία από τις ομάδες δεν συμπεριέλαβε επισήμως στους κανόνες της έναν κανόνα που ρυθμίζει το μέγιστο επίπεδο χρέους των μελών, και, όλες οι κοινότητες διατήρησαν ισοτιμία 1:1 με το επίσημο νόμισμα (Zagata, 2005).

Στη συνέχεια, έως το 2010, σύμφωνα με τους Jelínek, etal. (2012), υποστηρίζεται πως είχε ξεκινήσει ένα νέο σύστημα ανταλλαγής στη μικρή πόλη Litomyšl της Μοραβίας, με 20 μέλη. Όμως, ακόμα κι' εκεί οι συναλλαγές δεν ήταν όπως αναμένονταν μεταξύ των μερών.

Ωστόσο, αναφέρεται ακόμα πως μετά από μερικά χρόνια, και συγκεκριμένα τον Νοέμβριο του 2010, ιδρύθηκε στο Μπρνο της Τσεχίας ο όμιλος RozLEŤSe που απασχολούνταν με τη περίπτωση των LETS στη χώρα, ενώ κατά τον Φεβρουάριο του 2011 ξεκίνησαν τακτικές συναλλαγές μέσω της υιοθέτησης του λογισμικού Cyclos, οδηγώντας στο 2013 να απαριθμούν 41 ενεργά μέλη (Kala, etal., 2013).

Εν κατακλείδι λοιπόν, σύμφωνα με τον Zagata (2005), το σχήμα των αντιπροσώπων της Τσεχίας, στο σύνολο του, αντικατοπτρίζει τις συνθήκες ίδρυσης των κύκλων LETS, οι οποίες στηρίχτηκαν στους αυθεντικούς δεσμούς με την οργάνωση που λειτούργησαν σε διαφορετική βάση, τον χαρακτήρα των κοινωνικών ομάδων ως προς την εγγύτητα τους, τα αραιά κοινωνικά δίκτυα και τη κυριαρχία των στενών σχέσεων μεταξύ των μελών. Επομένως, το αποτέλεσμα ήταν οι συναλλαγές που βασίζονταν στη «*βοήθεια της γειτονιάς*» ήταν για να έχουν υψηλότερο τζίρο από τις επίσημες συναλλαγές μέσω του LETS (Zagata, 2005: 277). Έτσι, γίνεται κατανοητό, πως, σε όλους τους κύκλους LETS στη Τσεχία, επικρατούσαν αντι-οικονομικά κίνητρα συνεργασίας, που λειτούργησαν ως τρόπος αποκλεισμού της χρήσης του τοπικού νομίσματος σε μεγαλύτερη κλίμακα, όπως για παράδειγμα στο σύνολο της Δυτικής Ευρώπης. Εάν όμως, οι προσπάθειες της Τσεχίας, σε μελλοντικές περιπτώσεις, πρόκειται να αντιπροσωπεύουν παραδείγματα οικολογικής πολυτέλειας, η ανάπτυξη τους θα εξαρτηθεί από τη συμμετοχή των ίδιων των πολιτών στα κοινά.

4.3. **Η περίπτωση της Βραζιλίας (Κοινοτικά Συμπληρωματικά Νομίσματα)**

Στη περιοχή της Βραζιλίας, οι Τράπεζες Κοινοτικής Ανάπτυξης (Community Development Banks - CDBs) έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διάδοση και στην επέκταση του μοντέλου των συμπληρωματικών νομισμάτων στη περιοχή (Diniz, et al., 2016). Οι Τράπεζες Κοινοτικής Ανάπτυξης της Βραζιλίας, λοιπόν, έθεσαν εξ' αρχής ως ειδικό στόχο την προώθηση της ενδογενούς εδαφικής ανάπτυξης προκειμένου να δημιουργήσουν απασχόληση και εισόδημα στα μέλη της κοινότητας τους (Fare, et al., 2013). Έτσι, οι CDBs, σε συνδυασμό με τα διάφορα οικονομικά και κοινωνικά μέσα, έχουν υιοθετήσει ένα συγκεκριμένο κοινοτικό νόμισμα σε κάθε περιοχή, φτάνοντας στη σημερινή εποχή να απαριθμούνται σε περισσότερες από 100 Τράπεζες Κοινοτικής Ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο.

Αυτά τα κοινοτικά ιδρύματα, πλέον, αποτελούν ένα σημαντικό φαινόμενο στον τομέα της αλληλέγγυας οικονομίας και της μικρο-χρηματοδότησης της Βραζιλίας. Άλλωστε, οι Τράπεζες Κοινοτικής Ανάπτυξης, βάσει ορισμού, *«είναι συνυφασμένες χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες αλληλεγγύης, συνεταιριστικού και κοινοτικού χαρακτήρα, που στοχεύουν στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στη δημιουργία στο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης των τοπικών οικονομιών, έχοντας ως θεμέλιο τις αρχές της αλληλέγγυας οικονομίας»* (Fare, et al., 2013: 3). Επομένως, η ανάπτυξη γίνεται αντιληπτή ως κάτι που ενισχύει και παρέχει δυνατότητες στις ενδογενείς ενέργειες της γειτονιάς, αφού, περιλαμβάνεται η προώθηση των εδαφικών ικανοτήτων με τη δημιουργία και την ενίσχυση δικτύων αλληλεγγύης τοπικών παραγωγών και καταναλωτών που ονομάζονται "prosumholders". Έτσι, οι Τράπεζες Κοινοτικής Ανάπτυξης, προκειμένου να επιτύχουν τα παραπάνω, προσφέρουν ένα πακέτο οικονομικών υπηρεσιών στην κοινότητα, με στόχο τη δόμηση της λαϊκής οικονομίας της γειτονιάς (Fare, et al., 2013). Κατά συνέπεια, λοιπόν, οι CDBs, αναγνωρίζεται πως ανήκουν στην αλληλέγγυα οικονομία, καθώς είναι σκόπιμοι οργανισμοί που δημιουργούνται και διοικούνται από τη κοινωνία των πολιτών, και οι οικονομικές και κοινωνικές τους δραστηριότητες βασίζονται σε αξίες συνεργασίας που στοχεύουν στην ενίσχυση ενός κοινωνικο-εδαφικού κεφαλαίου.

Η πρώτη κοινοτική τράπεζα στη Βραζιλία, και η πιο γνωστή και ευρέως μελετημένη, είναι η Banco Palmas, που ιδρύθηκε το 1998 στη συνοικία Palmeira στα περίχωρα της πόλης Fortaleza (Ceará) (Gonzalez, et al., 2020). Η Banco Palmas σχεδιάστηκε, αρχικά, ως έργο Asmoconp με βάση τις διαθέσιμες πληροφορίες στο δίκτυο αλληλεγγύης, και σχετίζονταν με τις δραστηριότητες της Grameen Bank στο Μπαγκλαντές (Fare, et al., 2013). Η τράπεζα αυτή,

χρησιμοποιεί τη μικρο-πίστωση και το συμπληρωματικό νόμισμα Palma ως κύρια στοιχεία της λειτουργίας της (Diniz, et al., 2016). Ως εκ τούτου, το συμπληρωματικό νόμισμα Palmas προοριζόταν για τη συγκέντρωση των τοπικών ενεργειών, με σκοπό τη δημιουργία απασχόλησης και εισοδήματος για τους κατοίκους (Fare, et al., 2013). Επιπλέον, όμως, βασίστηκε και στην εμπειρία, αλλά και σε τεχνικές, σε οικονομικές και σε χρηματοοικονομικές δεξιότητες που αποκτήθηκαν από τους ηγέτες της κοινότητας μέσω της αυτοδιαχείρισης των έργων ανάπτυξης της γειτονιάς που πραγματοποιήθηκαν την τελευταία δεκαετία, με οικονομική υποστήριξη από τη γερμανική συνεργασία και χάρη στην πρόσβαση σε συγκεκριμένους κύκλους ενδυνάμωσης. Παρά όμως τα επιτεύγματα της Banco Palmas και του Palma, σύμφωνα με τους Diniz, et al. (2016) εντοπίζεται μια σειρά από δυσκολίες και προβλήματα στη καθημερινή χρήση των φυσικών συμπληρωματικών νομισμάτων.

Τα συμπληρωματικά νομίσματα των Τραπεζών Κοινοτικής Ανάπτυξης, σύμφωνα με τους Rigo, & Ventura (2019), αποτελούν σημαντικό μέρος ενός ολοκληρωμένου συνόλου ενεργειών των ίδιων των κοινοτικών τραπεζών, κάνοντας την επιτυχία τους να εξαρτάται άμεσα από τις στρατηγικές διαχείρισης της αναπτυξιακής διαδικασίας, έχοντας ως πρωταγωνιστή την ίδια την κοινότητα. Γενικά, οι δραστηριότητες των κοινοτικών τραπεζών περιλαμβάνουν την ευαισθητοποίηση των κατοίκων και των τοπικών εμπόρων προκειμένου να χρησιμοποιήσουν και να αποδεχτούν το κοινωνικό νόμισμα ως μέσο πληρωμής. Εν ολίγοις, δηλαδή, η κυκλοφορία των κοινωνικών νομισμάτων προχωρά ως εξής: οι χρήστες εντάσσονται στο σύστημα, αποδεχόμενοι να λαμβάνουν ή να πληρώνουν αγαθά και υπηρεσίες με κοινωνικό νόμισμα. Επιπλέον, οι χρήστες αυτοί μπορούν να λάβουν δάνεια ή μέρος του μισθού τους ή ακόμη και να ανταλλάξουν απευθείας το εθνικό νόμισμα με το κοινωνικό νόμισμα. Έτσι, έχοντας το κοινωνικό νόμισμα, οι κάτοικοι μπορούν να το χρησιμοποιήσουν σε συναλλαγές μεταξύ των κοινοτήτων που έχουν ενταχθεί στο σύστημα. Στη συνέχεια, μόλις οι έμποροι λάβουν το νόμισμα, το χρησιμοποιούν για να δώσουν ρέστα ή για να αγοράσουν αγαθά εντός της κοινότητας. Στο τέλος αυτής της διαδικασίας, δημιουργείται ένα δίκτυο που περιλαμβάνει παραγωγούς, εμπόρους, παρόχους υπηρεσιών και καταναλωτές, οι οποίοι χρησιμοποιούν το κοινωνικό νόμισμα στην καθημερινή τους ζωή συμπληρωματικά με το επίσημο εθνικό νόμισμα (Rigo, & Ventura, 2019).

Παρόλα αυτά, όμως, στη Βραζιλία, πέρα από το συμπληρωματικό νόμισμα των Τραπεζών Κοινοτικής Ανάπτυξης (Palma), εντοπίζονται και τα κοινωνικά νομίσματα των ανταλλακτικών συλλόγων (Social currencies of exchange clubs), τα οποία ιδρύθηκαν κι' αυτά το 1998, και είναι άμεσα εμπνευσμένα από τους συλλόγους ανταλλαγής της Αργεντινής και

του Καναδά (Rigo, & Ventura, 2019). Τα συμπληρωματικά αυτά κοινωνικά νομίσματα των ανταλλακτικών συλλόγων, θεωρούνται επίσης ως εναλλακτικές λύσεις που βρίσκονται από ομάδες και δίκτυα για την απόκτηση αγαθών και υπηρεσιών σε δύσκολα οικονομικά πλαίσια. Επομένως, στη Βραζιλία, τόσο τα κοινοτικά συμπληρωματικά νομίσματα των ανταλλακτικών συλλόγων, όσο και τα κοινοτικά συμπληρωματικά νομίσματα των Τραπεζών Κοινοτικής Ανάπτυξης, εστιάζουν έντονα στον κοινωνικό ανασχηματισμό. Έτσι, ο όρος "κοινωνικό νόμισμα" στη Βραζιλία σχετίζεται με τον κοινωνικό σκοπό της χρήσης του (κυρίως λόγω οικονομικής βελτίωσης) σε φτωχές περιοχές ή ομάδες, αναζητώντας εναλλακτικές λύσεις για το εμπόριο, την παραγωγή ή την κατανάλωση. Με άλλα λόγια, δηλαδή, είναι ακριβώς αυτός ο στόχος του μετασχηματισμού που φέρνει το κοινωνικό νόμισμα πιο κοντά σε μια άλλη έννοια, που σχετίζεται επίσης με την αναζήτηση της βελτιωμένης ποιότητας ζωής και της αποτελεσματικής κοινωνικής αλλαγής μέσω των κοινωνικών τεχνολογιών (Rigo, & Ventura, 2019).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί και η ύπαρξη του συμπληρωματικού νομίσματος Mumbuca, το οποίο κυκλοφόρησε το 2013, ως αποτέλεσμα ενός δημοτικού κανονισμού που στη συνέχεια εγκρίθηκε από το Δημοτικό Συμβούλιο της Maricá, στην Πολιτεία του Ρίο ντε Τζανέιρο, στη Βραζιλία (Gonzalez, et al., 2020). Η υπεύθυνη για την κυκλοφορία αυτού του νομίσματος, είναι η BancoComunitário Popular de Maricá (BancoMumbuca), η οποία προσλήφθηκε για τη διαχείριση της λειτουργίας του, παρέχοντας μαγνητικές κάρτες στους δικαιούχους και προσελκύοντας τοπικούς εμπόρους που θα αποδέχονταν την κάρτα Mumbuca χρησιμοποιώντας μηχανές POS. Η κύρια ιδέα της κοινοτικής τράπεζας και του συμπληρωματικού αυτού νομίσματος, ήταν να διατηρηθούν τα δικαιώματα σε κυκλοφορία στον δήμο, ενισχύοντας την οικονομία και την ανάπτυξη της περιοχής μέσω της διάθεσης μέρους των οικονομικών πόρων από δικαιώματα πετρελαίου σε οικογένειες χαμηλού εισοδήματος του δήμου. Μετά την εγγραφή του στην BancoMumbuca, ο δικαιούχος λάμβανε έναν ψηφιακό λογαριασμό και μια μαγνητική κάρτα, όπου αυτή κάρτα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για πληρωμή σε πολλά εμπορικά καταστήματα που είναι εγγεγραμμένα στο πρόγραμμα. Έτσι, τόσο οι οικογένειες, όσο και οι τοπικές επιχειρήσεις ήταν από κοινού ωφελημένες, αφού οι οικογένειες έβλεπαν αύξηση στο οικογενειακό εισόδημα, και οι τοπικές επιχειρήσεις στις πωλήσεις τους (Gonzalez, et al., 2020).

Στη συνέχεια, βλέποντας ο Δήμος Maricá την επιτυχία της BancoMumbuca, και θέλοντας να τη βελτιώσει, το πρώτο εξάμηνο του 2018 χρησιμοποίησε την πλατφόρμα E-Dinheiro, η οποία είχε ήδη εγκριθεί από άλλες κοινοτικές τράπεζες (Gonzalez, et al., 2020). Με

αυτήν την αλλαγή, η BancoMumbuca άρχισε να διαχειρίζεται το έργο μέσω μιας ψηφιακής πλατφόρμας, από την έκδοση του συμπληρωματικού νομίσματος έως τη συμβατική σχέση με τους εμπλεκόμενους πράκτορες. Έτσι, λοιπόν, οι χρήστες άρχισαν να χρησιμοποιούν την εφαρμογή E-Dinheiro για μια ποικιλία οικονομικών συναλλαγών, από πληρωμές σε τοπικές εγκαταστάσεις έως άμεσες μεταφορές μεταξύ ανθρώπων. Όμως, εξαιτίας πιθανών περιορισμών στη χρήση της εφαρμογής για κινητά, η δωρεάν έκδοση νέων μαγνητικών καρτών (σε αντικατάσταση της προηγούμενης), διατηρήθηκε ως συμπλήρωμα της εφαρμογής. Αυτή η νέα κάρτα Mumbuca διαθέτει τεχνολογία NFC (επικοινωνία κοντινού πεδίου) που επιτρέπει ανέπαφες πληρωμές στο smartphone της εγγεγραμμένης εμπορικής εγκατάστασης, εξαλείφοντας τη χρήση συσκευών POS για συναλλαγές. Συνεπώς, με την υιοθέτηση του E-Dinheiro, οποιοσδήποτε κάτοικος της Maricá θα μπορούσε να ανοίξει έναν προπληρωμένο ψηφιακό λογαριασμό για να χρησιμοποιήσει τη Mumbuca ως μέσο πληρωμής μέσω του E-Dinheiro. Το 2018, ο συνολικός αριθμός των ανοιχτών λογαριασμών ήταν κοντά στους 23.000 και ενθαρρύνθηκαν να συμμετέχουν περισσότεροι τοπικοί έμποροι, φτάνοντας μάλιστα τις περισσότερες από τις 1.300 εγγεγραμμένες επιχειρήσεις (Gonzalez, et al., 2020).

4.4. Η περίπτωση της Αργεντινής (Τα 17 κρατικά νομίσματα)

Η Αργεντινή, σύμφωνα με τους Gómez, & Dini, (2016), θεωρείται ως ιδιαίτερη περίπτωση όταν πρόκειται για νομισματικούς πειραματισμού. Ωστόσο, αρκετοί ακαδημαϊκοί αποδίδουν αυτούς τους νομισματικούς πειραματισμούς σε καταστάσεις κρίσης και περιόδους βαθιάς οικονομικής αστάθειας (HuertaOjeda, 2022). Σε αυτά τα πλαίσια, λοιπόν, στην Αργεντινή έχουν δημιουργηθεί 17 κρατικά νομίσματα μεταξύ των ετών 2001 και 2003, υπό τους περιορισμούς του συμβουλίου νομισμάτων.

Αρχικά, ένα νομισματικό συμβούλιο που επιβλήθηκε από το ΔΝΤ το 1991, συνέδεσε το πέσο Αργεντινής με το δολάριο ΗΠΑ, το οποίο πλαισιώθηκε ως ένα μέτρο που θα δημιουργούσε σταθερότητα στο χρήμα, τερματίζοντας με αυτόν τον τρόπο τις πληθωριστικές πιέσεις που υπήρχαν στη χώρα από τον Μάιο του 1989 έως το τέλος του 1990 (HuertaOjeda, 2022). Αυτό το μέτρο, λοιπόν, επέβαλε μέτρα λιτότητας σε ομοσπονδιακό επίπεδο, και παρόλο που επιβράδυνε τις πληθωριστικές πιέσεις, σήμαινε μια βαθιά τετραετή ύφεση μέχρι την κατάρρευση του Νομισματικού Συμβουλίου (Gómez, & Dini, 2016). Το Νομισματικό αυτό Συμβούλιο, επομένως, πιστεύεται ότι επηρέασε ολόκληρη την οικονομία της Αργεντινής, αφού είχε ως αποτέλεσμα την έλλειψη ρευστότητας στον ιδιωτικό τομέα και αδυναμία στην

καταβολή μισθών στους τοπικούς δήμους λόγω μειωμένης είσπραξης φόρων (HuertaOjeda, 2022). Οι κύριοι μηχανισμοί που χρησιμοποιήθηκαν, επομένως, σύμφωνα με τον HuertaOjeda (2022) από την κεντρική κυβέρνηση προκειμένου να παραμείνει συνδεδεμένο το νόμισμα ήταν:

1. Η επιβολή μεγαλύτερης φορολογίας και οι περικοπές στον προϋπολογισμό για την αντιστάθμιση του δημοσιονομικού ελλείματος.
2. Ο περιορισμός των αναλήψεων μετρητών.

Ωστόσο, όμως, εξαιτίας αυτών των μηχανισμών (μέτρων) υπήρχε μεγαλύτερη επιδείνωση της κρίσης, αφού ο πρώτος μηχανισμός, δηλαδή, η επιβολή μεγαλύτερης φορολογίας και οι περικοπές στον προϋπολογισμό για την αντιστάθμιση του δημοσιονομικού ελλείματος, έκανε μεγαλύτερο το έλλειμμα, και ο δεύτερος μηχανισμός, δηλαδή, ο περιορισμός των αναλήψεων μετρητών, επηρέασε άμεσα την άτυπη οικονομία (Gómez, &Dini, 2016).

Από όλες τις περιοχές της Αργεντινής, η επαρχία του Μπουένος Άιρες ήταν η πρώτη που επλήγη από αυτή τη κατάσταση, αφού η ανάγκη για κεφάλαια, έκανε την περιοχή να αναζητά βοήθεια από τις ιδιωτικές τράπεζες (HuertaOjeda, 2022). Ωστόσο, οι ιδιωτικές τράπεζες αρνήθηκαν να παράσχουν επαρκές ποσό χρηματοδότησης, αλλά πρότειναν μια εναλλακτική λύση, η οποία εστίαζε στην κάλυψη του ενός τρίτου του ποσού που χρειαζόταν, εάν το ένα τρίτο χρηματοδοτούνταν από την επαρχία και το τελευταίο τρίτο αφορούσε την επιβολή μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής από την επαρχία. Η απάντηση, λοιπόν, που έδωσε το Μπουένος Άιρες ήταν θετική, και το ποσό που έπρεπε να συγκεντρώσει η επαρχία επιτεύχθηκε με τη δημιουργία των δευτερογενών νομισμάτων, τα οποία ονομάζονταν Patacones ή Emergency ProvincialBonds, τα οποία δεν ήταν ακριβώς νόμισμα, αλλά ομόλογα κυκλοφορίας με διετή διάρκεια. Έτσι, επειδή η εφαρμογή αυτής της εναλλακτικής λύσης ήταν επιτυχής για την επαρχία του Μπουένος Άιρες, οδήγησαν 16 επιπλέον επαρχίες της Αργεντινής στην μίμηση του, δημιουργώντας τα δικά τους νομίσματα για να πληρώσουν τους εργαζομένους τους και λοιπές εκκρεμείς οφειλές σε προμηθευτές (Gómez, &Dini, 2016).Επομένως, υπό αυτό το πλαίσιο, δημιουργήθηκαν 17 προσωρινά νομίσματα, τα οποία αποκαλούνται είτε cuasimonedas, ή συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα (CCS), και ήταν ένας μηχανισμός των επαρχιακών κυβερνήσεων για να ακυρώσουν τις εκκρεμείς πληρωμές τους χρέους στους εργαζομένους και να εγγυηθούν μελλοντικές πληρωμές(HuertaOjeda, 2022).

Η δημιουργία των *cuasimonedas* ήταν μοναδική περίπτωση, αφού αφορούσαν μία κατάσταση μη κρατικού νομισματικού συστήματος χωρίς εξασφαλίσεις (HuertaOjeda, 2022). Η μορφή τους ήταν σε ομόλογα κυκλοφορίας που πλήρωναν τόκο επτά τοις εκατό στη λήξη, και η αποδοχή τους ως μέσα πληρωμών συνδέεται με την αποδοχή της πληρωμής των φόρων. Επίσης, όμως, σύμφωνα με τους Gómez, & Dini (2016), επισημαίνεται ότι η αποδοχή περιλάμβανε τις γεωγραφικές περιοχές στις οποίες γίνονταν αποδεκτοί οι φόροι, αποδίδοντας αυτή τη συμπεριφορά στο γεγονός ότι βοηθούσε στην εκκαθάριση των χρεών και στην πραγματοποίηση πληρωμών μεταξύ των επαρχιακών κυβερνήσεων.

Παρόλα αυτά, όμως, οι εμπειρίες κατά τη διάρκεια και μετά την υλοποίηση των *cuasimonedas* είναι ανάμεικτες, καθώς, σε ορισμένες επαρχίες οι επιπτώσεις της ύφεσης μετριάστηκαν αφού οι *cuasimonedas* κατέστησαν δυνατή την πληρωμή των δημοσίων υπαλλήλων και τη διανομή αποθεμάτων αγαθών (HuertaOjeda, 2022). Ακόμα, όμως, μέσω των *cuasimonedas*, βοηθήθηκαν ιδιαίτερα οι βιομηχανίες (π.χ. η κατασκευαστική βιομηχανία), οι οποίες επηρεάστηκαν πολύ από την κρίση. Έτσι, το συμπληρωματικό νομισματικό σύστημα των *cuasimonedas*, είναι δυνατό να θεωρηθεί ως μέτρο νομισματικής επέκτασης για το δημοσιονομικό έλλειμμα διατηρώντας παράλληλα την ισοτιμία του πέσο Αργεντινής με το δολάριο ΗΠΑ. Ωστόσο, σε άλλες επαρχίες το αποτέλεσμα δεν ήταν τόσο θετικό, καθώς η αύξηση της προσφοράς χρήματος υπερέβη την αύξηση της προσφοράς της παραγωγής, γεγονός που οδήγησε στην υποτίμηση του νομίσματος (HuertaOjeda, 2022; Gómez, & Dini, 2016). Ακόμα, όμως, αναφέρονται συμπληρωματικά και περιπτώσεις πελατειακής χρήσης αυτών των επαρχιακών νομισμάτων (Gómez, & Dini, 2016).

Βέβαια, οι ανάμεικτες εμπειρίες των *cuasimonedas* στην Αργεντινή σε κάποιο βαθμό πιστεύεται ότι είναι αποτέλεσμα σχεδιασμού και άλλων πολιτικών περιορισμών (HuertaOjeda, 2022). Συγκεκριμένα, δηλαδή, σύμφωνα με τον HuertaOjeda (2022) μερικές από τις εγγενείς δυσκολίες των *cuasimonedas* και της επιτυχίας τους για οικονομική ανάκαμψη είχαν να κάνουν με το ότι:

1. Το ποσό που εκδόθηκε από κάθε επαρχία περιορίστηκε στο ποσό ενός ονομαστικού μισθού, που επηρέαζε το μέγεθος του συστήματος πληρωμών.
2. Το ΔΝΤ περιόρισε την ξένη πίστωση.
3. Ήταν μόνο ένα προσωρινό μέτρο, που περιόρισε τη δυνατότητα παρατήρησης μακροπρόθεσμων επιπτώσεων της πολιτικής.

4. Οι cuasimonedas έγιναν δεκτές για κάθε είδους προϊόν, γεγονός που επηρέασε τους μεσάζοντες και το σύστημα πληρωμών, αφού ορισμένα καταστήματα έλαβαν μεγαλύτερη εισροή cuasimonedas από όσα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν για την πληρωμή φόρων και μισθών.
5. Δεν υπήρχε επιτροπή προγραμματισμού για να βεβαιωθεί ότι η αύξηση της προσφοράς των cuasimonedas δεν υπερβαίνει την αύξηση της προσφοράς παραγωγής, το οποίο είναι σημαντικό, καθώς για μελλοντικές υλοποιήσεις, πρέπει να δημιουργηθεί μια διεπιστημονική ενδο/διβιομηχανική επιτροπή που θα παρατηρεί και θα συμβουλεύεται τις ανάγκες της οικονομίας.

Συμπεράσματα

Συμπεράσματα βάσει του ερευνητικού στόχου

Η παρούσα πτυχιακή εργασία, η οποία πραγματοποιείται στα πλαίσια του Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Διεθνούς Εμπορίου, του Τ.Ε.Ι. Δυτικής Μακεδονίας, είχε ως ερευνητικό (αντικειμενικό) στόχο την γενική ανάλυση του συστήματος των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων (complementary currency). Για την επίτευξη του στόχου, χρησιμοποιήθηκε ως ερευνητική μεθοδολογία η βιβλιογραφική ανασκόπηση, μέσω της οποίας επεξεργάστηκαν έννοιες όπως το χρήμα και το σύστημα των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων, αξιολογήθηκε η εφαρμογή των συστημάτων των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων, και μελετήθηκαν τα παραδείγματα πρακτικής εφαρμογής ενός τέτοιου είδους νομισματικού συστήματος μέσω των περιπτώσεων της Ελβετίας, της Τσεχίας, της Βραζιλίας και της Αργεντινής.

Επομένως, λοιπόν βάσει των ερευνητικών ερωτημάτων που διατυπώθηκαν στο μέρος της εισαγωγής, τα κύρια συμπεράσματα που προκύπτουν είναι:

- Αναφορικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα (Πως ορίζεται και πως λειτουργεί το χρήμα (παραδοσιακό νομισματικό σύστημα);).

Η χρήση του χρήματος, στα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του, ήταν για λόγους αντιπραγματισμού, όμως, στην εξελικτική του πορεία κατέλαβε τον ρόλο του σύγχρονου πιστωτικού χρήματος, και, πλέον, λειτουργεί ως χρηματοοικονομικό στοιχείο. Στα πλαίσια, βέβαια της σύγχρονης εποχής, και λαμβάνοντας υπόψη την ανάπτυξη της τεχνολογίας και των ηλεκτρονικών μέσων μετά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, αναπτύχθηκε η ψηφιακή αναπαράσταση του χρήματος (πλαστικό χρήμα), και στα τελευταία χρόνια, έχουν κάνει επίσης την εμφάνισή τους και τα κρυπτονομίσματα.

Ένας ολοκληρωμένος ορισμός που μπορεί να απαντήσει στο ερώτημα του τί είναι χρήμα για τους οικονομολόγους αναφέρει ότι *«το χρήμα περιλαμβάνει μόνο εκείνα τα λίγα πράγματα που γενικά γίνονται αποδεκτά στις ανταλλαγές»* (Mankiw, & Taylor, 2010: 272).

Το χρήμα έχει αποδειχθεί πως έχει τρεις κύριες λειτουργίες/ιδιότητες, δηλαδή, θεωρείται πως μπορεί να λειτουργήσει ως (α) μονάδα μέτρησης, (β) μέσο συναλλαγών, και (γ) μέσο διαφύλαξης της αξίας, σε ταυτόχρονο χρόνο. Μάλιστα, η βιβλιογραφία θεωρεί, πως οι λειτουργίες (ιδιότητες) αυτές του χρήματος, συνδυαστικά, είναι οι αιτίες που το χρήμα διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα περιουσιακά στοιχεία.

Ωστόσο, το χρήμα για να επιτελέσει τις προαναφερθείσες λειτουργίες του, υποστηρίζεται πως είναι σημαντικό να είναι αποδεκτό από όλους ως μέσο ανταλλαγών, είναι απαραίτητο να έχει ανταλλακτική αξία, δεν πρέπει να αλλοιώνεται ή να υπόκειται σε οποιασδήποτε μορφής φυσική φθορά, πρέπει να μπορεί να διαιρεθεί σε μικρότερες μονάδες, απαιτείται να μπορεί να αποθηκευτεί και να μεταφέρεται χωρίς κόπο, είναι σημαντικό να έχει απεριόριστα όρια στην ποσότητα που προσφέρεται, και, δεν πρέπει να έχει κάποιου είδους εσωτερική αξία.

Ακόμα, όμως, το χρήμα διακρίνεται σε δύο κύριες κατηγορίες οι οποίες είναι το περιεκτικό χρήμα και το παραστατικό χρήμα, και τα είδη του αφορούν το μεταλλικό χρήμα (σε μορφή κερμάτων), τα χαρτονομίσματα, το πιστωτικό χρήμα (επιταγές και συναλλαγματικές) και τις πιστωτικές κάρτες, οι οποίες αναφέρονται και ως πλαστικό χρήμα.

Τέλος, ένα εξίσου ιδιαίτερο σημείο αναφορικά με το χρήμα που αναλύθηκε στη παρούσα πτυχιακή είχε να κάνει με τη ζήτηση και τη προσφορά του. Η ζήτηση του χρήματος αναφέρεται στην επιθυμία των φυσικών και νομικών μονάδων να έχουν στην κατοχή τους «*ρευστά διαθέσιμα*» (Κορλιράς, 2006: 201). Επομένως, γίνεται κατανοητό πως, το χρήμα ως ποσότητα βρίσκεται πάντα στα χαρτοφυλάκια των φυσικών και νομικών μονάδων, και, πως δεν υπάρχει χρήμα που είναι «*αζήτητο*» ή «*αδιάθετο*», κάτι που οδηγεί στο συμπέρασμα της ισότητας της ζήτησης με την προσφορά χρήματος (Κορλιράς, 2006: 201). Από την άλλη, η προσφορά χρήματος αναφέρεται στην ποσότητα του χρήματος που είναι διαθέσιμη σε μια οικονομία, και σύμφωνα με την ποσοτική θεωρία είναι κάτω από τον έλεγχο της Κεντρικής Τράπεζας. Επίσης, όμως, αναφέρεται πως η προσφορά χρήματος είναι το κύριο μέσο άσκησης της νομισματικής πολιτικής, που υλοποιείται μέσω των πράξεων της ανοικτής αγοράς μεταξύ των εμπορικών τραπεζών και της Κεντρικής Τράπεζας.

- Αναφορικά με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα (Πως διαμορφώνεται το Σύστημα των Παράλληλων και Συμπληρωματικών Νομισμάτων;).

Τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα (CCS) παρότι φαντάζουν ως μία νέα επίτευξη της σύγχρονης εποχής, υπάρχουν ήδη χρονολογικά από τον 19^ο και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η μεγάλη έξαρση, όμως, και ο ταχύς πολλαπλασιασμός των συμπληρωματικών νομισματικών σχημάτων παρατηρήθηκε κυρίως από την δεκαετία του '80 κι έπειτα, τόσο στις αναπτυγμένες, όσο και στις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Ωστόσο, ο ακριβής αριθμός των CCS είναι δύσκολο να εκτιμηθεί, αφού αρκετά συστήματα δεν έχουν δημοσιοποιηθεί, αλλά ούτε έχουν μελετηθεί.

Ως "Συμπληρωματικό Νομισματικό Σύστημα" αναφέρεται η χρήση μιας συγκεκριμένης μονάδας ή συστήματος λογαριασμού με σκοπό να συμπληρώσει το επίσημο νόμισμα μέσα από την ανάπτυξη συγκεκριμένων παραγόντων που έχουν αναπτυχθεί βάσει ενός τοπικού δικτύου ώστε να ρυθμίσει λογιστικά τις ανταλλαγές αγαθών και υπηρεσιών. Τα CCS, ακόμα, αν και στην αρχική μορφή τους εμφανίζονταν ως εναλλακτικές και μεταβατικού χαρακτήρα λύσεις, στη σύγχρονη μορφή τους συνδέονται με πιο αποτελεσματικές και ανθεκτικές πρακτικές, χτίζοντας μία τέτοια στοχοθεσία που θα ανταποκρίνεται στις προκλήσεις των τρεχόντων πλαισίων κρίσεων στο καθεστώς της χρηματοοικονομικής παγκοσμιοποίησης.

Σε γενικό επίπεδο, υποστηρίζεται πως υπάρχουν τρεις τύποι συμπληρωματικών νομισμάτων: (α) το συμβολικό χρήμα, (β) το scriptmoney, και, (γ) το σύστημα αμοιβαίας πίστωσης. Επιπλέον, όμως, τα συμπληρωματικά νομίσματα διακρίνονται σε πέντε κατηγορίες που αφορούν: (α) τα αμοιβαία πιστωτικά νομίσματα, (β) τα συμπληρωματικά νομίσματα που υποστηρίζονται από αποθεματικά, (γ) τα συμπληρωματικά νομίσματα fiat, (δ) τα ψηφιακά peer-to-peer νομίσματα, και (ε) τα τομεακά νομίσματα.

Συμπληρωματικά στα παραπάνω, κάποιες βασικές αρχές που συνθέτουν το πλαίσιο λειτουργίας των συμπληρωματικών νομισμάτων αναφέρονται αρχικά στο γεγονός ότι είναι τακτικά με βάση τη χρήση μη εμπορευματικού νομίσματος, το οποίο χρησιμεύει για την ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών εντός των μελών μιας κοινότητας. Ακόμα, όμως, υποστηρίζεται ότι το θεμελιώδες χαρακτηριστικό των συμπληρωματικών νομισμάτων, είναι ότι στη πραγματικότητα χρησιμοποιούνται για να καλύψουν το "κενό" στα συμβατικά χρηματοπιστωτικά συστήματα, μέσω της εκμετάλλευσης ανθρώπινων κυρίως πόρων που αποδίδονται και ως μέλη της κοινότητας. Σε όμοια πλαίσια, κινείται και η αρχή της κοινωνικής συναίνεσης που χαρακτηρίζει την επιτυχία εφαρμογής των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισματικών συστημάτων, και εντοπίζεται γύρω τόσο από τους οικονομικούς, όσο και από τους κοινωνικούς παράγοντες μιας περιοχής. Επιπρόσθετα, όμως, δεν πρέπει να αμελείται το γεγονός πως τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα όταν είναι ενσωματωμένα σε μια εναλλακτική μορφή αγοράς ή οικονομίας, βασίζονται επίσης στις αρχές της ισότητας, της δημοκρατίας, της συνεργασίας, της αμοιβαιότητας, της δικαιοσύνης και του κοινού καλού.

Τέλος, στα πλαίσια του εν λόγω ερευνητικού ερωτήματος ευρέθη ότι η παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου, εκτιμάται πως ενθαρρύνει τη δημιουργία τοπικών νομισμάτων εξαιτίας των εγγενών χαρακτηριστικών της ανομοιόμορφης ανάπτυξης που προέρχεται από τη τάση του

κεφαλαίου να κινείται με κατεύθυνση τις τοποθεσίες που προσφέρουν τη μεγαλύτερη πιθανή απόδοση. Ωστόσο, εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης, εντοπίστηκαν δύο κύρια προγράμματα παράλληλων και συμπληρωματικών νομισματικών συστημάτων, τα οποία χρηματοδοτούνται είτε από την ίδια, είτε από μη κρατικούς φορείς. Ακόμα, όμως, εντός Ελλάδος, τα σημαντικότερα και πιο διαδεδομένα παραδείγματα εναλλακτικών τοπικών νομισμάτων είναι ο Οβολός της Πάτρας και η Τοπική Εναλλακτική Μονάδα Μαγνησίας στον Βόλο. Όμως, παρά το γεγονός ότι στην ελληνική επικράτεια εντοπίζονται ήδη σαράντα εννέα εναλλακτικά τοπικά νομίσματα και λειτουργεί ο ίδιος αριθμός TimeBanks, δεν υπάρχει μία σταθερή και συνεχής στο χρόνο δυναμική.

- Αναφορικά με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα (Ποια είναι τα κύρια σημεία αξιολόγησης των Συστήματος των Παράλληλων και Συμπληρωματικών Νομισμάτων;).

Κατά τα τελευταία έτη, τα συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα έχουν αναπτυχθεί ως μηχανισμοί τόνωσης των αγορών, αφού αποτελούν μια μορφή συμφωνίας για χρήση περισσότερων μέσων ανταλλαγής πέραν του νόμιμου χρήματος, με σκοπό τη σύνδεση των αναγκών που δεν καλύπτονται με άλλον τρόπο, με τους αχρησιμοποίητους πόρους. Επομένως, τα συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα ήταν και συνεχίζουν να είναι ένας τρόπος στήριξης της οικονομίας, αφού βελτιώνουν την τοπική ανάπτυξη, ευνοούν την εσωτερική οικονομική ροή, αποτρέπουν τις μεγάλες συσσωρεύσεις κεφαλαίων, διατηρούν το τοπικό περιβάλλον και αποτρέπουν τη φυγή κεφαλαίων λόγω του εδαφικού περιορισμού. Ωστόσο, οι κυριότερες προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα CCS αφορούν τη διάχυση και την επέκταση, και κάποια από τα κύρια εμπόδια σχετίζονται με τους οικονομικούς τους στόχους. Έτσι, οι μελλοντικές προκλήσεις που πιστεύεται πως θα βρεθούν στον δρόμο των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισματικών συστημάτων αφορούν: (α) την ανάπτυξη τους, και, (β) την ανοχή τους. Επιπλέον, όμως, υποστηρίζεται ότι τα CCS είναι νομισματικά πλαίσια στα οποία παράγεται και εκφράζεται η δημοκρατική κυριαρχία. Έτσι, ως κύρια πρόκληση που συνεπάγεται η επέκταση των CCS αναφέρεται η εξεύρεση τρόπων διεκδίκησης και διατήρησης της δημοκρατικής κυριαρχίας στους κοινωνικο-οικονομικούς χώρους, ως βιώσιμη εναλλακτική λύση.

Τα πλεονεκτήματα των συμπληρωματικών νομισματικών συστημάτων διαχωρίζονται στα οικονομικά πλεονεκτήματα και στα κοινοτικά (κοινωνικά) πλεονεκτήματα, όπου, και τα δύο συνδέονται στενά μεταξύ τους και επηρεάζονται αμοιβαία. Το κύριο και πιο διαδεδομένο οικονομικό πλεονέκτημα είναι η τόνωση της τοπικής οικονομίας. Από την άλλη τα κοινοτικά

(κοινωνικά) πλεονεκτήματα προκαλούνται από τα συμπληρωματικά νομίσματα, πιστεύεται πως συχνά είναι πολύ πιο σημαντικά από τα οικονομικά οφέλη, με το κυριότερο να αναφέρεται στην ενίσχυση που προσφέρουν τα παράλληλα και συμπληρωματικά νομίσματα γενικά στη κοινότητα.

Τα μειονεκτήματα των συμπληρωματικών νομισματικών συστημάτων αναφέρονται στην (πιθανή) άρνηση των μελών να συμμετέχουν σε ένα σύστημα παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων, αλλά και στο ότι δεν υπάρχει κάποια εγγύηση πως αυτό το σύστημα θα λειτουργήσει ακόμα κι' αν μαζευτεί μεγάλος αριθμός ατόμων, καθώς τα μέλη μπορεί να το χρησιμοποιούν χωρίς να βλέπουν τα προφανή οφέλη και αποτελέσματα. Επιπρόσθετα, ένα εξίσου σημαντικό πρόβλημα εφαρμογής είναι και η περίπλοκη στη τήρηση των βιβλίων των επιχειρήσεων. Ακολούθως, ένα επιπλέον μειονέκτημα, αναφέρεται στην έλλειψη κρατικής ασφάλισης ως προς τα συμπληρωματικά νομίσματα, αφού η συντριπτική πλειοψηφία των εθνικών κυβερνήσεων δεν τα υποστηρίζει. Όμως, κι ένα ακόμα πρόβλημα, αναφέρεται στο διεθνές εμπόριο, όπου, τα συμπληρωματικά νομίσματα είναι συνήθως άχρηστα, καθώς, δεν μπορούν να ανταλλάσσονται πουθενά αλλού πέραν της κοινότητας που τα εξέδωσε.

Τέλος, αναφορικά με την αξιολόγηση των CCS συγκριτικά με το παραδοσιακό νομισματικό σύστημα, αρχικά, ευρέθησαν τέσσερις διακρίσεις. Η πρώτη διάκριση αναφέρεται στο ότι το νόμιμο χρήμα είναι οποιοδήποτε μέσω πληρωμής όπου ο πιστωτής υποχρεούται από το νόμο να αποδεχθεί όταν αυτό προσφέρεται ως πληρωμή χρέους, τις δημόσιες επιβαρύνσεις, τους φόρους και τα τέλη. Στη συνέχεια, η δεύτερη διάκριση αφορά την υπερνίκηση της σπανιότητας και την έλλειψη μέσων ανταλλαγής ως αποτέλεσμα της συσσώρευσης χρημάτων. Ακολούθως, η τρίτη διάκριση σχετίζεται με το ότι οι κοινότητες μπορεί να υποφέρουν από έλλειψη μέσων ανταλλαγής αφού το χρήμα (ως αποθήκη αξίας) απομακρύνεται συστηματικά από μια τοποθεσία για επενδύσεις σε πιο γνωστές περιοχές, και η τέταρτη διάκριση έχει να κάνει με τη παράκαμψη των κρατικών ελέγχων ως αποτέλεσμα των ψηφιακών και ιδιωτικών νομισμάτων.

- Αναφορικά με το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα (Ποια πραγματικά παραδείγματα λειτουργίας του συστήματος των παράλληλων και συμπληρωματικών νομισμάτων μπορούν να εντοπιστούν σε παγκόσμια κλίμακα;).

Για την επεξεργασία του παρόντος ερευνητικού ερωτήματα αναλύθηκαν οι περιπτώσεις της Ελβετίας με το WIR, της Τσεχίας με το LETS, της Βραζιλίας με τα Κοινοτικά Συμπληρωματικά Νομίσματα, και της Αργεντινής με την ύπαρξη 17 κρατικών νομισμάτων.

Στην περίπτωση της Ελβετίας, το 1934 δημιουργήθηκε το ελβετικό WIR στον ιδιωτικό τομέα και θεωρείται στη σύγχρονη εποχή ως το παλαιότερο και ένα από τα σημαντικότερα και πιο επιτυχημένα παραδείγματα συμπληρωματικών νομισμάτων. Αναφορικά με τα οφέλη του ελβετικού WIR, γίνεται κατανοητό το ότι η παροχή μιας εναλλακτικής που αντιμετωπίζει την αστάθεια του χρήματος και της πίστωσης, δημιουργείται σταθερότητα στο σύστημα, καθώς, η αντι-κυκλική φύση του WIR μπορεί να βοηθήσει στην απάντηση σε μια κρίσιμη ερώτηση στη μακροοικονομική θεωρία που αφορά το εάν η μακροαστάθεια οφείλεται περισσότερο στην ακαμψία των τιμών ή στην αστάθεια σε χρήμα και πιστώσεις. Επομένως, το ελβετικό WIR πιστεύεται πως είναι ένα πολύ σημαντικό μέσο στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής, που συμπληρώνει και δεν ανατρέπει τις λειτουργίες του ελβετικού φράγκου, αφού η συνολική προσφορά χρήματος έχει αποδειχθεί ότι έχει προ-κυκλικές επιπτώσεις, όπου, οι τακτικές τραπεζικές πρακτικές περιορίζουν τη πίστωση κατά τη διάρκεια της ύφεσης. Έτσι, το WIR λειτουργεί ως αποθεματικό πιστωτικό μέσο, του οποίου η προφορά αυξάνεται κατά τη ζήτηση.

Στη περίπτωση της Τσεχίας στη σημερινή εποχή, τα συστήματα LETS είναι λίγα, και ο συνολικός αριθμός των ατόμων που χρησιμοποιούν ένα τέτοιο σύστημα περιορίζεται σε μερικές εκατοντάδες. Στη Τσέχικη Δημοκρατία, κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1990 με αρχές του 2000 λειτούργησαν τρεις διακριτοί κύκλοι LETS και όλες οι αντίστοιχες πρωτοβουλίες είχαν συναφείς δραστηριότητες, των οποίων τα ενδιαφέροντα ήταν περιβαλλοντικής φύσης και εμβέλειας, με την ιδέα του συμπληρωματικού νομίσματος να βρίσκεται σε θέση προτεραιότητας στη στοχοθεσία. Ωστόσο, το τσέχικο LETS, όντας μικρότερο σε κλίμακα, δεν έχει δημιουργήσει μια περιεκτική εναλλακτική για το πως να ικανοποιήσει τις καθημερινές ανάγκες με τρόπο φιλικό προς το περιβάλλον. Επομένως, λοιπόν, οι τσεχικές προσπάθειες LETS αντιπροσωπεύουν παραδείγματα της "πράσινης πολυτέλειας" και το σημαντικό κίνητρο για τη συμμετοχή στο τσέχικο LETS δεν είναι οικονομικό αλλά κοινωνικό. Εν κατακλείδι λοιπόν, το σχήμα των αντιπροσώπων της Τσεχίας, στο σύνολο του, αντικατοπτρίζει τις συνθήκες ίδρυσης των κύκλων LETS, οι οποίες στηρίχτηκαν στους αυθεντικούς δεσμούς με την οργάνωση που λειτούργησαν σε διαφορετική βάση, τον χαρακτήρα των κοινωνικών ομάδων ως προς την εγγύτητα τους, τα αραιά κοινωνικά δίκτυα και τη κυριαρχία των στενών σχέσεων μεταξύ των μελών.

Στη περίπτωση της Βραζιλίας, οι Τράπεζες Κοινοτικής Ανάπτυξης έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διάδοση και στην επέκταση του μοντέλου των συμπληρωματικών νομισμάτων στη περιοχή, αφού, έθεσαν εξ' αρχής ως ειδικό στόχο την προώθηση της ενδογενούς εδαφικής ανάπτυξης προκειμένου να δημιουργήσουν απασχόληση και εισόδημα στα μέλη της κοινότητας τους. Έτσι, οι CDBs, σε συνδυασμό με τα διάφορα οικονομικά και κοινωνικά μέσα, έχουν υιοθετήσει ένα συγκεκριμένο κοινοτικό νόμισμα σε κάθε περιοχή, φτάνοντας στη σημερινή εποχή να απαριθμούνται σε περισσότερες από 100. Τα συμπληρωματικά νομίσματα των Τραπεζών Κοινοτικής Ανάπτυξης αποτελούν σημαντικό μέρος ενός ολοκληρωμένου συνόλου ενεργειών των ίδιων των κοινοτικών τραπεζών, κάνοντας την επιτυχία τους να εξαρτάται άμεσα από τις στρατηγικές διαχείρισης της αναπτυξιακής διαδικασίας, έχοντας ως πρωταγωνιστή την ίδια την κοινότητα. Παρόλα αυτά, όμως, στη Βραζιλία, πέρα από το συμπληρωματικό νόμισμα των Τραπεζών Κοινοτικής Ανάπτυξης, εντοπίζονται και τα κοινωνικά νομίσματα των ανταλλακτικών συλλόγων, τα οποία είναι άμεσα εμπνευσμένα από τους συλλόγους ανταλλαγής της Αργεντινής και του Καναδά. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί, ότι στη χώρα, το 2013 δημιουργήθηκε το συμπληρωματικό νόμισμα Mumbuca το οποίο βασίζεται στη τεχνολογική εξέλιξη της εποχής, αφού, γίνεται αποδεκτό στις μηχανές POS, με την κύρια ιδέα εφαρμογής του να βασίζεται στο να διατηρηθούν τα δικαιώματα σε κυκλοφορία στον δήμο, ενισχύοντας την οικονομία και την ανάπτυξη της περιοχής μέσω της διάθεσης μέρους των οικονομικών πόρων από δικαιώματα πετρελαίου σε οικογένειες χαμηλού εισοδήματος του δήμου. Στη συνέχεια, βλέποντας ο Δήμος Maricá την επιτυχία της BancoMumbuca, και θέλοντας να τη βελτιώσει, χρησιμοποίησε την πλατφόρμα E-Dinheiro το 2018. Έτσι, λοιπόν, οι χρήστες άρχισαν να χρησιμοποιούν την εφαρμογή E-Dinheiro για μια ποικιλία οικονομικών συναλλαγών, από πληρωμές σε τοπικές εγκαταστάσεις έως άμεσες μεταφορές μεταξύ ανθρώπων.

Τέλος, η περίπτωση της Αργεντινής θεωρείται ως ιδιαίτερη περίπτωση όταν πρόκειται για νομισματικούς πειραματισμούς, αφού έχουν δημιουργηθεί 17 κρατικά νομίσματα μεταξύ των ετών 2001 και 2003, υπό τους περιορισμούς του συμβουλίου νομισμάτων. Αρχικά, ένα νομισματικό συμβούλιο που επιβλήθηκε από το ΔΝΤ το 1991, συνέδεσε το πέσο Αργεντινής με το δολάριο ΗΠΑ, το οποίο πλαισιώθηκε ως ένα μέτρο που θα δημιουργούσε σταθερότητα στο χρήμα. Ωστόσο, οι μηχανισμοί που χρησιμοποιήθηκαν για τη διατήρηση αυτής της σύνδεσης φάνηκε πως επιδείνωσαν τη κρίση. Από όλες τις περιοχές της Αργεντινής, η επαρχία του Μπουένος Άιρες ήταν η πρώτη που επλήγη από αυτή τη κατάσταση, αφού η ανάγκη για κεφάλαια, έκανε την περιοχή να αναζητά βοήθεια από τις ιδιωτικές τράπεζες, όμως οι ιδιωτικές

τράπεζες αρνήθηκαν να παράσχουν επαρκές ποσό χρηματοδότησης, αλλά αντ' αυτού, πρότειναν μια εναλλακτική λύση, στα πλαίσια της οποίας δημιουργήθηκαν κάποια δευτερογενή νομίσματα (Patacones), τα οποία δεν ήταν ακριβώς νόμισμα, αλλά ομόλογα κυκλοφορίας με διετή διάρκεια. Επομένως, υπό αυτό το πλαίσιο, δημιουργήθηκαν 17 προσωρινά νομίσματα, τα οποία αποκαλούνται είτε *cuasimonedas*, ή συμπληρωματικά νομισματικά συστήματα (CCS), και ήταν ένας μηχανισμός των επαρχιακών κυβερνήσεων για να ακυρώσουν τις εκκρεμείς πληρωμές του χρέους στους εργαζομένους και να εγγυηθούν τις μελλοντικές πληρωμές. Παρόλα αυτά, όμως, οι εμπειρίες κατά τη διάρκεια και μετά την υλοποίηση των *cuasimonedas* είναι ανάμεικτες, καθώς, σε ορισμένες επαρχίες οι επιπτώσεις της ύφεσης μετριάστηκαν αφού οι *cuasimonedas* κατέστησαν δυνατή την πληρωμή των δημοσίων υπαλλήλων και τη διανομή αποθεμάτων αγαθών. Βέβαια, οι ανάμεικτες εμπειρίες των *cuasimonedas* στην Αργεντινή σε κάποιο βαθμό πιστεύεται ότι είναι αποτέλεσμα σχεδιασμού και άλλων πολιτικών περιορισμών.

Περιορισμοί

Κατά τη διάρκεια της παρούσας πτυχιακής εργασίας, παρότι η μεθοδολογία που επιλέχθηκε ήταν απλή, υπήρχε πρόβλημα αναφορικά με την εύρεση βιβλιογραφικών πηγών που θα ανταποκρίνονταν στα δεδομένα που αφορούσαν συγκεκριμένα υπο-κεφάλαια. Γι' αυτόν τον λόγο, άλλωστε πέραν κάποιων βιβλίων και άρθρων – περιοδικών, χρησιμοποιήθηκαν ως βιβλιογραφικές αναφορές και κάποιες πτυχιακές/διπλωματικές εργασίες (είτε στα ελληνικά, είτε στα αγγλικά), οι οποίες παρατίθενται στην βιβλιογραφία στο μέρος "άρθρα – περιοδικά", αλλά και κάποιες πηγές ίντερνετ. Παρόλα αυτά, όμως, πιστεύεται ότι η συγκεκριμένη πτυχιακή καταφέρνει να μεταφέρει την συνολική γνώση αναφορικά με το θέμα και τον ερευνητικό στόχο στους αναγνώστες και υπάρχει συνοχή.

Δυνατότητα μελλοντικής έρευνας

Η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία, πιστεύεται πως μπορεί να αξιοποιηθεί περισσότερο σε ακαδημαϊκό επίπεδο, αφού τόσο οι φοιτητές που παρακολουθούν κάποιο πρόγραμμα σπουδών εστιασμένο στα οικονομικά και στα νομισματικά, όσο και οι ακαδημαϊκοί, μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα δεδομένα της εργασίας ως βάση της δικής τους έρευνας. Έτσι, λοιπόν, θεωρείται πως κάποιες δυνατότητες μελλοντικής έρευνας, αρχικά, αφορούν τη χρήση

διαφορετικής μεθοδολογίας, αφού, ως τελευταίο κεφάλαιο θα μπορούσε να γίνει σύγκριση ανάμεσα σε χώρες που χρησιμοποιούν ένα συγκεκριμένο συμπληρωματικό νόμισμα, ως προς την επιτυχία ή την αποτυχία του, και τα εμπόδια εφαρμογής. Ακόμα, όμως, πιστεύεται ότι θα μπορούσε να εφαρμοστεί και κάποιου είδους ανάλυση χρονοσειρών ώστε να παρατεθούν στοχευμένα στατιστικής φύσεως αποτελέσματα ανά τα έτη χρήσης ενός συμπληρωματικού νομισματικού συστήματος σε μία ή παραπάνω χώρες. Τέλος, όμως, θεωρείται, ότι με αφορμή την εξέλιξη του συμπληρωματικού νομισματικού συστήματος στη Βραζιλία με τη χρήση της τεχνολογίας (Mumbuca και πλατφόρμα E-Dinheiro), σε μελλοντικό χρόνο, θα μπορούσε επιπλέον να υπάρξει εστίαση και να γίνει μία ανάλυση των ψηφιακών συμπληρωματικών συστημάτων που ευρίσκονται ανά τον κόσμο.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

- Graeber, D. (2011). *DEBT: THE FIRST 5,000 YEARS*. New York: MELVILLEHOUSE
- Hallsmith, G., & Lietaer, B. A. (2011). *Creating wealth: Growing local economies with local currencies*. Gabriola Island, BC: New Society.
- Mankiw, N.G. (2002). *Μακροοικονομική Θεωρία*. Τέταρτη αναθεωρημένη έκδοση. Αθήνα: GUTENBERG
- Mankiw, N.G., & Taylor, P.M. (2010). *Αρχές Οικονομικής Θεωρίας: Με αναφορά στις Ευρωπαϊκές Οικονομίες*. Τόμος Β' – Μακροοικονομική. Αθήνα: GUTENBERG
- McCallum, T.B. (2002). *Νομισματική θεωρία & πολιτική*. Αθήνα: ΚΡΙΤΙΚΗ Α.Ε.
- Owen, R. (1972). *A New View of Society and Other Writings*. London: Dent Dutton.
- Putnam R.D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy*. New Jersey, Princeton University Press.
- Δότσης, Γ. (2019). *IOU: ΧΡΗΜΑΚΑΙΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ*. Αττική: Εκδόσεις UTOPIA
- Καρφάκης, Κ., Μελάς, Κ., & Μπένος, Θ. (2000). *Αρχές Νομισματικής Θεωρίας και Πολιτικής*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ε.ΜΠΕΝΟΥ
- Κορνιλάς, Γ.Π. (2006). *ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ & ΠΟΛΙΤΙΚΗ*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ε.ΜΠΕΝΟΥ

Επιστημονικά Άρθρα

- Banaji, Jairus (2007). Islam, the Mediterranean and the Rise of Capitalism. *Historical Materialism*, 15(1), 47–74.
- Blanc, J. O. (1998). Free money for social progress: theory and practice of Gesell's accelerated money. *American Journal of Economics and Sociology*, 57(4), 469-483.
- Blanc, J., & Fare, M. (2012). Social currencies as innovative devices: an evaluation. *Innovations*, 38(2), 67-84.

- Denney, A. S., & Tewksbury, R. (2013). How to Write a Literature Review. *Journal of Criminal Justice Education*, 24(2), 218–234.
- Dini, P., & Kioupkiolis, A. (2014). Community currencies as laboratories of institutional learning: Emergence of governance through the mediation of social value. *In Proceedings of the Inaugural WINIR Conference, London, UK, 11–14 September 2014*.
- Dini, P., & Kioupkiolis, A. (2019). The alter-politics of complementary currencies: The case of Sardex. *Cogent Social Sciences*, 5(1), 1646625.
- Diniz, E. H., Cernev, A. K., & Nascimento, E. (2016). Mobile social money: an exploratory study of the views of managers of community banks. *Revista de Administração (São Paulo)*, 51, 299-309.
- Dittmer, K. (2013). Local currencies for purposive degrowth? A quality check of some proposals for changing money-as-usual. *Journal of Cleaner Production*, 54, 3-13.
- Fare, M. (2011). *Les conditions monétaires d'un développement local soutenable: des systèmes d'échange complémentaire aux monnaies subsidiaires* (Doctoral dissertation, Lyon 2).
- Fare, M., & Ahmed, P. O. (2017). Complementary Currency Systems and their Ability to Support Economic and Social Changes. *Development and Change*, 48(5), 847–872.
- Fare, M., & Ahmed, P. O. (2018). Why are complementary currency systems difficult to grasp within conventional economics?. *Revue Interventions économiques. Papers in Political Economy*, (59).
- Fare, M., & Ahmed, P.O. (2014). Complementary currency systems questioning social and economic changes. *HAL, ird-01088492*.
- Fare, M., & Ahmed, P.O. (2014). The complementary currency systems: a tricky issue for economists. *HAL, ird-01081350*.
- Fare, M., Freitas, C. D., & Meyer, C. (2013). Community currencies in Brazilian community development banks: what role in territorial development? The case of Banco Palmas. *In INTERNACIONAL CONFERENCE ON SOCIAL AND COMPLEMENTARY CURRENCIES* (Vol. 2).

- Ferreira, N. (2006). La monnaie “sociale”: l’apporttheorique de P.J. Proudhon (1809–1865) et l’experience du r ´eseau global de trocen Argentine [The “Social” Currency: The Theoretical Contribution of P.J. Proudhon (1809–1865) and the Experience of the Global Barter Network in Argentina]. *Innovations* 2(24): 41–58.
- García-Corral, F. J., de Pablo-Valenciano, J., Milán-García, J., & Cordero-García, J. A. (2020). Complementary currencies: An analysis of the creation process based on sustainable local development principles. *Sustainability*, 12(14), 5672.
- Gomez, G. (2008). Making markets: The institutional rise and decline of the Argentine Red de Trueque. The Hague: Institute of Social Studies. *Unpublished PHD thesis*.
- Gómez, G. M., & Dini, P. (2016). Making sense of a crank case: monetary diversity in Argentina (1999–2003). *Cambridge Journal of Economics*, 40(5), 1421-1437.
- Gonzalez, L., Cernev, A. K., Araujo, M. H. D., & Diniz, E. H. (2020). Digital complementary currencies and public policies during the COVID-19 pandemic. *Revista de Administração Pública*, 54, 1146-1160.
- Greco, T. (2001). *Money: Understanding and creating alternatives to legal tender*. Chelsea Green Publishing.
- Huerta Ojeda, A. (2022). Parallel State Currency: A Mechanism to Expand Sovereignty for Countries with Foreign Debt and Trade Deficits.
- Jelínek, P., Szalay, Z. E., & Konečný, A. (2012). Local exchange trade systems in central European post communist countries. *International journal of community currency research*, 16(D), 116-123.
- Jiránek, P. (2016). *Attributes of Complementary Currencies and their Application on a Specific Case*. Thesis. State University of New York, Empire State College, Bachelor of Science In Business Administration.
- Joachain, H., & Klopfert, F. (2014). Smarter than metering? Coupling smart meters and complementary currencies to reinforce the motivation of households for energy savings. *Ecological Economics*, 105, 89-96.
- Kala, L., Fraňková, E., Labohý, J., & Fousek, J. (2013). LET’s start new a LETS: Learning from a case-study investigation in Brno, Czech Republic. *Envigogika*, 8(4).

- Kalinowski, W. (2011). Currency pluralism and economic stability: the Swiss experience. *Veblen Institute for Economic Reforms. Paris.*
- Kim, S. M., Lough, B., & Wu, C. F. (2016). The conditions and strategies for success of local currency movements. *Local Economy, 31(3), 344-358.*
- Knopf, J. W. (2006). Doing a Literature Review. *PS: Political Science & Politics, 39(01), 127–132.*
- Lascelles, C. (2006). Complementary currencies: Mutual credit currency systems and the challenge of globalization. *Duke University Unpublished, 1-12.*
- Lenis Escobar, A., Rueda López, R., García Guerrero, J. E., & Salinas Cuadrado, E. (2020). Design of Strategies for the implementation and management of a complementary monetary system using the SWOT-AHP methodology. *Sustainability, 12(17), 6849.*
- McDowall, L. M. L. (2020). *How can complementary currency schemes transform communities?: the case study of the Bristol Pound* (Doctoral dissertation).
- Michel, A., & Hudon, M. (2015). Community currencies and sustainable development: A systematic review. *Ecological economics, 116, 160-171.*
- Nakazato, H., & Hiramoto, T. (2012). An empirical study of the social effects of community currencies. *International Journal of Community Currency Research, 16(D), 124-135.*
- North, P. (1998). Exploring the politics of social movements through ‘sociological intervention’: a case study of Local Exchange Trading Schemes. *The Sociological Review, 46(3), 564-582.*
- North, P. (2014). Ten square miles surrounded by reality? Materialising alternative economies using local currencies. *Antipode, 46(1), 246-265.*
- North, P. (2016). The longevity of alternative economic practices: lessons from alternative currency networks. In *Interrogating alterity (pp. 71-86). Routledge.*
- Pacione, M. (1997). Local exchange trading systems as a response to the globalisation of capitalism. *Urban Studies, 34(8), 1179-1199.*
- Pacione, M. (2011). Local money—a response to the globalisation of capital?.
- Papadimitriou, D. B. (2016). *Complementary Currencies and Economic Stability* (No. 16-1). Levy Economics Institute.

- Richey, S. (2007). Manufacturing trust: Community currencies and the creation of social capital. *Political Behavior*, 29(1), 69-88.
- Rigo, A. S., & Ventura, A. C. (2019). Social Currency and Technology: An Analysis of Brazilian Social Currencies and the Palmas Case. *DesenvolvimentoemQuestão*, 17(47), 136-155.
- Sartori, L., & Dini, P. (2016). From complementary currency to institution: A micro-macro study of the Sardex mutual credit system. *Stato e mercato*, 36(2), 273-304.
- Seyfang, G. (2000). The euro, the pound and the shell in our pockets: Rationales for complementary currencies in a global economy. *New Political Economy*, 5(2), 227-246.
- Seyfang, G. (2003). Growing cohesive communities one favour at a time: social exclusion, active citizenship and time banks. *International Journal of urban and regional Research*, 27(3), 699-706.
- Seyfang, G., & Longhurst, N. (2013). Desperately seeking niches: Grassroots innovations and niche development in the community currency field. *Global Environmental Change*, 23(5), 881-891.
- Stodder, J. (2009). Complementary credit networks and macroeconomic stability: Switzerland's Wirtschaftsring. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 72(1), 79-95.
- Stodder, J., & Lietaer, B. (2016). The macro-stability of Swiss WIR-Bank Credits: balance, velocity, and leverage. *Comparative Economic Studies*, 58(4), 570-605.
- Tibbett, R. (1997). Alternative currencies: A challenge to globalisation?. *New Political Economy*, 2(1), 127-135.
- Timberlake, R. H. (1981). The significance of unaccounted currencies. *The Journal of Economic History*, 41(4), 853-866.
- Tzouvelekas, M. (2015). Νομισματικοί Χώροι και Ιεραρχίες στην Ευρώπη: Η περίπτωση συμπληρωματικών – κοινοτικών νομισμάτων. *ΣΥΝΕΔΡΙΟ: Παραγωγική Ανασυγκρότηση της Ελλάδας: Μελετώντας το Παρελθόν Σχεδιάζουμε το Μέλλον*.
- Valor Martínez, C., & Papaoikonomou, E. (2016). Time banking in Spain. Exploring their structure, management and users profile.

- Williams, C. C. (1996). Local exchange and trading systems: a new source of work and credit for the poor and unemployed?. *Environment and Planning A*, 28(8), 1395-1415.
- Williams, C. C., Aldridge, T., Lee, R., Leyshon, A., Thrift, N., & Tooke, J. (2001). Bridges into work? An evaluation of local exchange and trading schemes (LETS). *Policy studies*, 22(2), 119-132.
- Zagata, L. (2004). Complementary currency systems as a source of endogenous development of localities. *ZEMEDELSKA EKONOMIKA-PRAHA-*, 50(10), 477-484.
- Zagata, L. (2005). Czech LETS (empirical study on local complementary currencies in the Czech Republic). *Agricultural Economics*, 51(6), 271-278.
- Κοκκαλά, Ν.Ε., & Παπαστεφάνου, Α.Μ. (2018). *Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 2009-2015*. Πτυχιακή Εργασία. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Δυτικής Ελλάδας, Σχολή Διοίκησης & Οικονομίας, Τμήμα Λογιστικής.
- Κολοκοτρώνης, Μ. (2011). *Προσφορά χρήματος και νομισματική πολιτική στην Ελλάδα για το χρονικό διάστημα 2008-2010*. Πτυχιακή Εργασία. ΑΤΕΙ Καλαμάτας, Σχολή Διοίκησης & Οικονομίας, Τμήμα Χρηματοοικονομικής & Ελεγκτικής.
- Μακρή, Α., & Μάργαρης, Π. (2018). *ΚΡΥΠΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΑ: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ*. Πτυχιακή εργασία. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Δυτικής Ελλάδας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Διοίκηση Επιχειρήσεων.
- Μαρτζακλής, Κ. (2010). *Η ΧΡΗΜΑΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ*. Πτυχιακή Εργασία. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Καλαμάτας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Χρηματοοικονομικής και Ελεγκτικής.
- Παναγιωτοπούλου, Σ. (2020). *Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ*. Πτυχιακή Εργασία. Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Οικονομικών Επιστημών & Διοίκησης, Τμήμα Διοικητικής Επιστήμης & Τεχνολογίας, ΠΠΣ Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας (Μεσολόγγι).
- Τασιόπουλος, Κ. (2020). *Η μετα-Κεϋνσιανή ενδογένεια της προσφοράς χρήματος: μια εμπειρική διερεύνηση*. Διπλωματική Εργασία. Πάντειον Πανεπιστήμιον Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Σχολή Επιστημών Οικονομίας και Δημόσιας Διοίκησης, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Διευθύνσεις Ιστοσελίδων

- Gelleri, C. (2020). *The Phenomenon of Complementary Currencies*. Ανακτήθηκε στις 23 Μαρτίου 2022, από <<https://justmoney.org/the-phenomenon-of-complementary-currencies/#post-4822-CTVL0018758d3ade0df4c1a984c263c50b72979>>
- Kriptomat. (n.d.). *Μία Σύντομη Ιστορία των Κρυπτονομισμάτων*. Ανακτήθηκε στις 10 Ιουνίου 2022, από <<https://kriptomat.io/gr/kryptonomismata/mia-syntomi-istoria-ton-kryptonomismaton/>>
- Salverda, & Powell. (2015). *Appropriate Economics, Community Exchange: International Help Desk on Local Currency Systems*. Ανακτήθηκε στις 25 Ιουλίου 2022, από <<https://complementarycurrency.org/helpdesk/benefits.html>>
- Παπαδημητρίου, Β.Δ. (2015). *Συμπληρωματικό νόμισμα και οικονομική σταθερότητα*. Ανακτήθηκε στις 20 Μαΐου 2022, από <<https://www.kathimerini.gr/opinion/842086/sympliromatiko-nomisma-kai-oikonomiki-statherotita/>>
- Συργκάνη, Β. (2015). *Έχουμε ήδη 49 τοπικά εναλλακτικά νομίσματα!*. Ανακτήθηκε στις 20 Μαΐου 2022, από <<https://www.fractalart.gr/topika-enallaktika-nomismata/>>

Κατάλογος Σχημάτων

Σχήμα 1.2.1.: Οι τρεις (3) λειτουργίες του χρήματος

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 2.3.1.: Επισκόπηση των χαρακτηριστικών & των διαφορών των συμπληρωματικών νομισμάτων

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 2.5.1.: Η γεωγραφική κατανομή των συμπληρωματικών νομισμάτων και των εναλλακτικών οικονομικών δικτύων στην Ε.Ε.